කර්ම වර්ණනාව

Nyanaloka

KARMA WARNANAWA

BY

Malalagama Sri Wijayanaga Thero.

කර්ම වර්ණනාව.

මලලගම

ශ්‍රී විජයනාග ස්ථවිරයන්වහන්සේ

විසින්

සම්පාදනය කරණලදී.

කේ. ඩී. පෙරේරා සහ පුත්‍රයෝ විසින්

කොළඹ විද්‍යාදර්ශී යන්ත්‍රාලයෙහි

මුද්‍රණයකරවනලදී.

බුද්ධ වර්ෂ 2463.

ක්‍රිස්තු වර්ෂ 1920.

ISLAND HERMITAGE LIBRARY 1968 VEN. NYANALOKA DODANDUWA
ISLAND HERMITAGE LIBRARY Book No. SIII-69 POLGASDUWA DODANDUWA.

ISLAND HERMITAGE
LIBRARY
Book No. S III - 69
POLGASDUWA
DODANDUWA.

කොළඹ මාලිගාවත්තේ විසුද්ධාරාමාධිපති

ආ මා යසී

සිරිධම්ම මහා ස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින්

ශුද්ධපත්‍රාවලොකනයෙන් පිළිගන්නාලදි.

PREFACE.

The Karma·Warnanawa is an aim at a lucid exposition of the Law of Karma taught by Lord Buddha. It shows the causes leading to the differences existing in the conditions of beings and the variations in the forms of birth; and it indicates the ways and means that should be observed in order to overcome suffering.

The writer has gleaned materials largely from most of the works on Buddhism, chiefly. Dhammasangani, Wibhanga Puggalapprakarana, Patthanaya, Arthasaline, Sammohavinodani, Wibhavini, Abhidharmarthasangaraha, Manorathapurani, Dhammapadaya, Mahawansa, Sarasan graha,

Malalagama Sri Wijayanaga Thero.

Vissuddharama Temple,
Maligawatte, Colombo

1st September 1920.

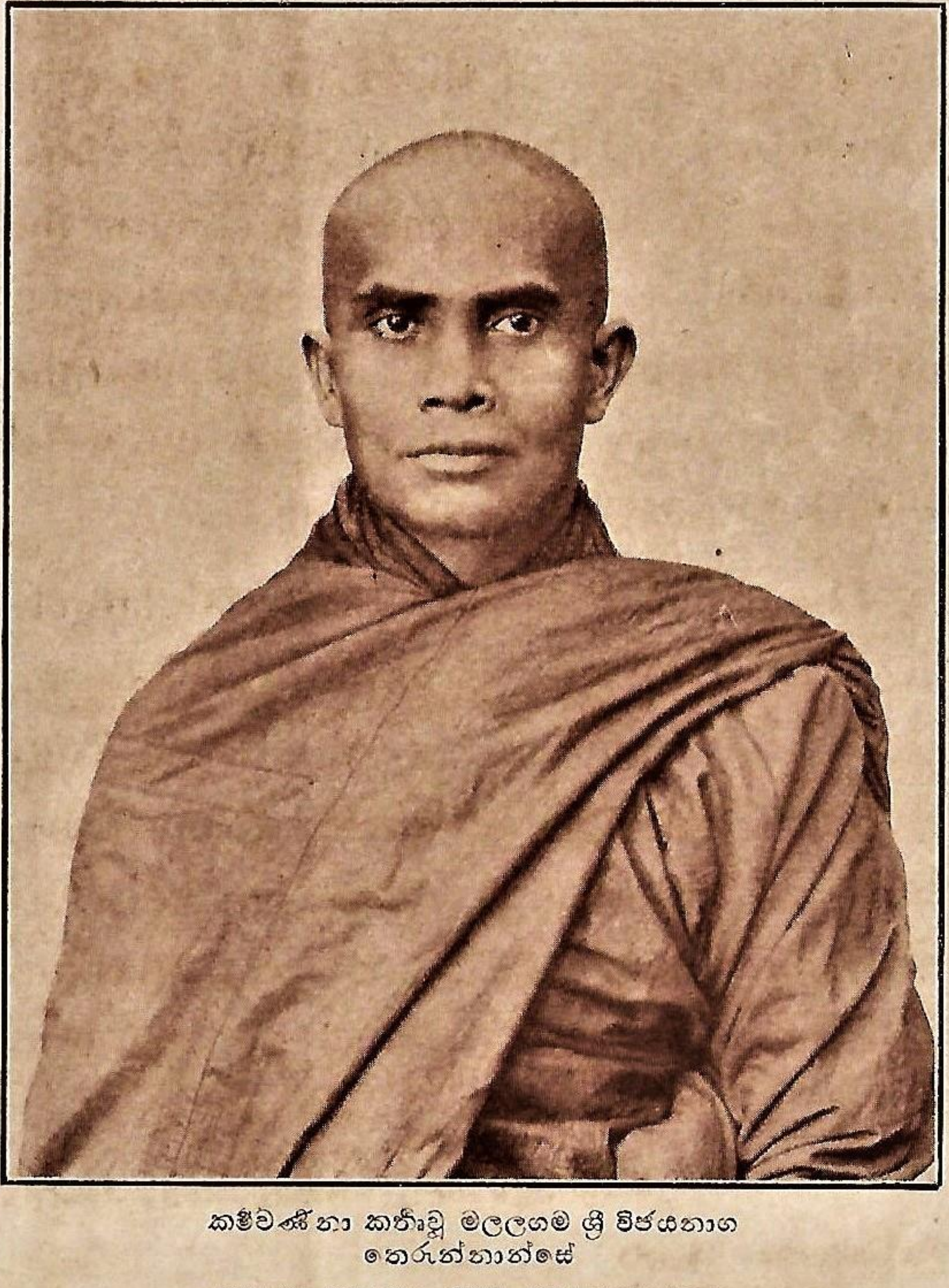

කණ්ව ණ්ණ තා කතිංවූ මලලගම ශ්‍රී විජයනාග
තෙරුන්නාන්සේ

MALALAGAMA SIRI WIJAYANAGA
BUDDHIST PRIEST.

Cave

විඥාපනය.

සකල සංසාර දුඃඛාන්ධකාර නිරාකරණයට සූය්‍යෝදිව්‍යරාජයා මානවූ භාග්‍යවත් බුදුරජාණන්වහන්සේ විසින් කුශලාකුශල කර්ම කර්මවිපාකයන් ගැන ඒ ඒ තැන්හිදී වදාළ ධර්මවර්ණනාවක්වූ මේ කර්මවර්ණනා නාම ප්‍රකරණය නොයෙක් දේශනාර්ථ කථාදියෙන් කරුණු හෙළි පහන නම් පෙණෙන මවිසින් ලියනලද්දේවේ. මෙකී කරුණු පහසුවෙන් ඉගෙණීමට මෙබඳු සවිස්තර ධර්මප්‍රකරණයක් වර්තමාන ව්‍යවහාර සිංහලභාෂාවෙන් කර තැබීම විශිෂ්ට ලොකශාසනාභිවෘද්ධි දායක කර්තව්‍යයක් බව වැටහිණියේය. කුමක්නිසාදයත් කර්ම කර්ම විපාකාවබොධය සංසාර ස්වභාවාවබොධයට ප්‍රධාන අත්‍යාවශ්‍යම බැවිනි. මීට කරුණු උපුටාගත් පොත්නම්:-ධර්මසඞ්ගණිය විභඞ්ගය, පුද්ගලප්‍රකරණය, පට්ඨානය, අඞ්ගුත්තරනිකායය, ධම්මපදය යනාදි පෙළපොත් සහ අත්ථසාලිනිය, සම්මොහවිනොදනිය, පඤ්චප්‍රකරණාර්ථකථාව, මනොරථපූරණිය, අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහය, අභිධර්මාර්ථසංග්‍රහ ව්‍යාඛ්‍යානය, විභාවිනීටීකාව, විශුද්ධිමාර්ගය, සමන්තපාසාදිකාව, ධර්මපදාර්ථකථාව, සුබොධාලඞ්කාරය, සත්‍යසංක්ෂෙපය, මහාවංශය, සාරසංග්‍රහය යනාදිහු වෙති. ධර්මය හොඳින් ඉගෙණ ගනු කැමැත්තවුන්ට වැඩ පිණිස ඒ ඒ තැන්හිදී බොහෝසෙයින් පොත්වලනම් සඳහන්කර ඇත්තාහුය. මෙය පිළිවන්තරම් ලිහිල් බසින් ලියනලදමුත් ඇතැම් තැන්වල තේරුම් ගැණීමේ අපහසුකම ගම්භීර ධර්ම භාෂිතා නොකිරීමෙ වරදමිස අපගේ වරදෙක් නොවේ. එබඳුතැන් උගතුන්ගෙන් විචාරීමෙන් ඉගෙණිය හැකිවේ. ගැඹුරු ධර්ම අසාබලා පුරුදු අයට මෙය අමෘතභොජනයක් සමානවෙතවාට සැකනැත. පහසුවෙන් ඉගෙණගතහැකිවූ මේ ධර්මප්‍රකරණයෙන් කර්ම කර්මවිපාකයන් ඉගෙණගත්විට හෙතෙම බුද්ධවර්ණිත නියම පණ්ඩිත මනුෂ්‍යයෙක්වී පරිසුද්ධ ඥානාලොකයෙන් බබළන්නේවෙයි. බුද්ධාගමෙලෙ මෙතැන මැරෙන්නේ වෙනකෙණෙක එතන උපදින්නේ අනිකෙක යනාදි මිථ්‍යාමත ච්‍යුතිප්‍රතිසන්ධි වර්ණනා කාණ්ඩය ඉගෙණීමෙහිදී දුරුවෙනවා ඇත. නානාප්‍රකාර කර්ම හෙතුවෙන් නානාප්‍රකාර වෙස්වලින් පෙණී සිටින සත්වයන්ගේ නානත්වය කර්මනානත්ව වර්ණනාවබැලීමෙහිදී අවබොධ වෙනවා ඇත. මේ ආදි ධර්ම අවශ්‍යයෙන්ම උගතමනායි. බෞද්ධනවත්හු ලක්ෂගණන් ධනය සපයා දිව්‍ය මාලිගාමෙන් ගෙවල් සාදවා ලාමක කාමසම්පත්තියෙහි යෙදී වසනමුත් මෙබඳු ධර්ම ඉගෙණීමට උත්සාහ නොවඩති. මෙබඳු යසපත්දේව නිවාඩුන් නැත. පුදුමයක්නම්—විවෙකවේලාවල බලත්

නේත් පත්‍ර කවි සින්දු ආදියයි. සාරසංඛ්‍ය කප්ලක්‍ෂයක් මුළුල්ලෙහි අප්‍රමාණ දුක්විඳ බුදුව වදාළ ධර්මය දිසාව නොබලයි. මෙබඳු උත්තම ධර්ම භාවිතානැති පුද්ගලයා ඇත්තෙත්ම කොතරම් ධනවතෙක් වුවත් උසස්වංශයෙන් රජෙක් වුවත් අභ්‍යන්තරය හිස් පුහුලක් බව පොතේ මුලදී දක්වාතිබෙන ධර්ම නිදර්ශනවලින් හොඳින්ම තේරුම්ගතහැකිවේ. එහෙයින් මෙබඳු ධර්ම ලොවපතළකර හැරීමටද උත්සාහ නොවඩති,

තවද පූජ්‍ය පණ්ඩිත මහා ස්ථවිරයන්වහන්සේලා කීප නමක ගෙන් ශාස්ත්‍රාගම දැන ඉගෙණීම කළාවූ මට බාලකලසිටම පරමාර්ථ ධර්මයෙහි ලොල්කම ඇතිවූයේය. පසුපසු කාලවල අභිධර්ම පොත්පත් බැලීමෙන් ඒ කැමැත්ත අධිකවිය. එබැවින් ඒ ධර්මය හොඳින් ඉගෙණීමෙහි බලාපොරොත්තුවෙන් වසනාතර ගරුකටයුතු ශික්‍ෂාකාමී ධර්මවිනයෙහි කුසල බුද්ධිමත් ආචාර්‍ය්‍ය සිරිධම්ම ස්ථවිරයන් වහන්සේ අභිධර්මයත් විනයත් දෙකින් ශාසන සංග්‍රහකරන කාලය විය. මේ ස්ථවිරයන්වහන්සේ අපගේ ඉගෙණීමටද උපකාර ස්ථානයක්වූ ගාල්ලේ විජයානන්දපිරිවෙනෙහි අධිපතිව මීට අවුරුදු 25කට තරම් පෙර වැඩවිසූ ආචාර්‍ය්‍ය පය්‍යාගල ශ්‍රී සුමනතිස්ස මහාස්ථවිරයන් වහන්සේගේ ස්වර්ගස්ථවීමෙන් පසු බුරුම දේශයට වැඩ ප්‍රසිද්ධ ජාගර මහාථේර පාරම්පරික මහතෙරුන් වහන්සේලාගේ ආශ්‍රය ලැබ අභිධර්මයත්විනයත් ඉගෙණ නියම තැගි සහ ඒ රට උසස් ධර්මවිනයාචාර්‍ය්‍ය පදවියද ලැබ නැවත අවුරුදු 7ක් තරම කල් බුරුම ගිහිපැවිදි සියගණන් ශිෂ්‍ය සමූහයාට ඉගැන්වීමද කොට ලංකාවට ගෞරවලබාදුන්නේය. ශත්‍රාරාධනාවෙන් සිදුවූවක්මෙන් ලක්දිවින් ආරාධනාවක්ලැබ ලක්දිවට වැඩමකළේය. කොළඹ සාසනාලයැති දායක පිරිසක් විසින් මේ ගෞරවාර්හ සිරිධම්ම ස්ථවිරයන්වහන්සේ ලවා ශාසන සංග්‍රහ කරවනු සඳහා කොළඹ මාලිගාවත්තේ විසුද්ධාරාමය කරවනලද්දේය. මගේ අදහස මුදුන්පත්කරගැණීමට මෙම පූජ්‍යාචාර්‍ය්‍ය සිරිධම්ම ස්ථවිරයන්වහන්සේ මුණගැසී ධර්මසාකච්ඡාකිරීමෙන් අවබෝධවිය. ඉක්පසු ගෞරවාර්හ රාමඤ්ඤ නිකායික තංගල්ලේ සුමනවංශ ස්වාමීන්වහන්සේගේ ආධාරයෙන් දෙමටගොඩ තවාතැනක්ලැබ එහි ආවාසයක් පිළියෙළකරවාගෙණ එහි නැවති ක්‍රි: 1918 ජූලි 3 පටන් අභිධර්මෝද්ග්‍රහණය පටන්ගතිමි. එසේ අභිධර්මෝද්ග්‍රහණය කරනාතර මේ ධර්මප්‍රකරණය ලියනලද බව දතයුතුය. ඇතැම්හු අනුන්කළ පොත්පත්වල තමන්ගේ නම්ගම් රැවා මුද්‍රණය කරවා ලොකයාද මුළාකර පණ්ඩිතකම් ලැබගනිති. මේ අරුම පුදුම කුපණ්ඩිත චාරිත්‍රය මේ ආත්මයේ තබා සසරවසනතුරුවත් අපට නොලැබේවායි ප්‍රාර්ථනාකරමි. ක්‍රි: 1918 ජනවාරි මාසයේදී දඹදිව සිද්ධස්ථාන වන්දනාවේ ගොස් පැමිණි මට ඒ ගමනින්

ාතුරු මාර්ගෝපකරණ මේ පර්‍ය්‍යාප්ති ධර්මෝද්ග්‍රහණයට අත්‍යන්ත ප
කාරීවූහ. එහෙයින් ඒ ගමනට උපකාරකළ සියල්ලන් විසින්ම ඒමත්
ා පින්රැසක් මෙයින් අත්පත්කරගත් බැව් සලකා පින් අනුමෝදන්
යුත්තේය. තවද කෙතරම් යහපත් දෙයක් කරන්ට පටන්ගත්
මුන් ඊට හතුරු උවදුරු ඇතිවීමද නින්දා ප්‍රශංසාදිය ඇතිවීමද
ලෝකස්වභාවකි. සියලුදේව උතුම් සර්වඥතාඥානය ලැබීමට පවා
එසේයි. නුමුත් ඒ නොසලකා ස්වාර්ථපරාර්ථ දෙක්හි යෙදී නොපසු
බට වීර්‍ය්‍යයෙන් ක්‍රියාකිරීමේ යහපත් කම මෙයින් මට ප්‍රත්‍යක්ෂවිය.
මේ පොත තනා අවුරුද්දක්තරම් ගතවූයේවීනමුත් මෙය මුද්‍රණය
කරවීමට දායකයෙක් නොලැබීමද, කඩදාසි ගණන් වැඩිකමද
ප්‍රමාදයට හෙතුවිය. ධනවත් කීපදෙනෙකුට කීමුත්. යම්කිසි
ආධාරයක්මිස තනියම බාරගත නොහැකියයි කීහ. මෙසේ පවත්නා
කර කොළඹ කොල්ලුපිටියේ හැවුලොක් ටවුන්එකේ වසන සැදැහැ
වත් කේ. ඩී. ඇම්. පෙරේරා මහත්මයා මේ පොත අවසානය දක්වා
කියවාබලා මෙහි උතුම් කම හිතට නෙණ වැඩිදුරටත් උගත් පණ්ඩිත
යන්ගෙන්ද විමසා මෙකල ඉතා අනර්ඝ ශාසන සඞ්ග්‍රහයබව පිළිගෙණ
එකතුවී තිබුන මුදල් සමග ඒ මහත්මයා විසින්ද රු: 50 ක් දී
කේ.ඩී.පෙරේරා සහ පුත්‍ර මහතුන්ට පොත මුද්‍රණයට භාරදුන්නේය.
මේ පොත ලෝකයාඅතට දීමට ප්‍රධාන කල්‍යාණමිත්‍රයා කේ. ඩී. ඇම්.
පෙරේරා මහත්මයා බව සියල්ලන් විසින් සිතතබාගතයුතුය.

තවද පානදුරේ අභයකරුණා රත්නාරාමාධිපති ආචාර්‍ය්‍ය
ආභිධර්මික මොරටුවේ මේධානන්ද ස්ථවිරයන්වහන්සේ මේපොත
මුලපටන් අවසානය දක්වා කියවාබලා විචිත්‍ර සහතිකපත්‍රයක්ද
දීමෙන් මෙය මුද්‍රණයට මහොපකාරීවිය

විචිත්‍ර ධර්මකථිකවූ ශාසනවංශාලඞ්කාර වාගීශ්වර කරපුමුගල
ශ්‍රී ධර්මාලෝක ස්ථවිරයන්වහන්සේද මේම පොතෙහි මාහැඟි
භාවය ප්‍රකාශකොට ලියමන් දීමෙන් මෙය මුද්‍රණය සඳහා වැදගත්
මහතුන් කීපදෙනෙකුගෙන් ආධාරලබාදෙන්ට යෙදුනේය.

මගේ අවැමෙන් මේ පොතෙහි අයිතිවාසිකම යථොක්ත
කේ. ඩී. ඇම්. පෙරේරා මහත්මයා වෙත සහ කහපල සිරිසද්ධම්මා
රාමයේ දැනට වසන මා ශිෂ්‍ය මලවැන්නේ ශීලාරාම හිමියන් වෙතද
පවරමි.

මෙයට,

1920. 9. 1 දින — ශාසන චිරස්ථිතිකාමීවූ

කොළඹ මාලිගාවත්තේ — මලලගම ශ්‍රී විජයනාග ස්ථවිර.

විශුද්ධාරාමයේදීය. — *M. S. Wijayanaga,*

නාම විපර්‍ය්‍යාසයක්.

පෙර වැඩවිසූ ශාරිපුත්‍ර මහා මෞද්ගල්‍යායනාදි පෘථිවිය සමාන ගුණ නැන ඇති මහරහතුන් වහන්සේලාහට සාරිපුත්ත ථෙර සාරිපුත්තමහා ථෙර, මොග්ගල්ලාන ථෙර, මොග්ගල්ලාන මහා ථෙර යනාදී පාලි ව්‍යවහාරයද, සැරියුත් මහතෙරුන්වහන්සේ, මුගලන් මහතෙරුන්වහන්සේ යනාදි සිංහල ව්‍යවහාරයද පොත්පත්හි දක්නාලැබේ. ඒ පොත් ශුද්ධකොට මුද්‍රණය කරවන ඇතැම්හු ස්වකීය ආචාර්‍ය්‍ය ප්‍රාචාර්‍ය්‍යාදීන්ට ස්ථවිරපාදෝත්තම, ස්ථවිර ස්වාමිපාදෝත්තම, සංඝනායක ස්වාමිපාදෝත්තම යනාදි ව්‍යවහාරකරති. ප්‍රබන්ධාදියෙහිත් ඒහැටිමයි. මේ උභය නාම ව්‍යවහාරය කිරාබලන විට අභිනව ව්‍යවහාරණීය ඉතා උත්කෘෂ්ටවශයෙන්ද පුරාණ ව්‍යවහාරණීය ඉතා පහත්වශයෙන්ද පෙනේ. මීට අවුරුදු 18 කට තරම් පෙර මම අපරාධයෙනි වැරැද්ද කියා සඳරැසෙහි පලකල ලියමනවත් මේ වනතුරු උත්තරනැත ප්‍රතිරූප ව්‍යවහාරානුකූලව ස්ථවිර කීප නමකට ලියනලද ලියුම්වලින් අප්‍රසාදය පහලවූබවද දනිමු.

නුමුත් මේ විපර්‍ය්‍යාස ධර්මය ගරුනොකොට පුරාණ ආර්‍ය්‍ය සංඝ ගුණය ගරුකොට තදනුරූප ව්‍යවහාරයෙන් විඥාපනයෙහි වාග්ව්‍යවහාරය යොදනලද බව දතයුතු.

මෙම්වගට,

M. S. Wijayanaga.

පටුන.

පිට

2 කර්ම නිදාන වර්ණනා
3 කර්ම පෘවණ්‍ය විභජ්ජන වර්ණනා
4 ෂඩ්විධ චිත්තවීථි වර්ණනා
6 කර්මෝත්පත්ති වර්ණනා
12 කර්මලක්ෂණාදි වර්ණනා
13 දෘෂ්ටධර්ම වේද්‍ය කර්මවර්ණනා
18 උපපද්‍ය වේද්‍ය කර්මවර්ණනා
19 අපරාපර්‍යාය වේද්‍යකර්මවර්ණනා
20 යත්ගරුක කර්මවර්ණනා
20 යත් බහුල කර්මවර්ණනා
20 යදාසන්න කර්මවර්ණනා
21 කෘතත්වාත් කර්මවර්ණනා
21 ජනකකර්ම වර්ණනා
22 උපස්තම්භක කර්මවර්ණනා
23 උපපීඩක කර්මවර්ණනා
24 උපඝාතක කර්මවර්ණනා
24 ෂොඩශ කර්මවර්ණනා
28 ද්වාදශ කර්මවර්ණනා
30 කාමාවචර කුශල චිත්ත වර්ණනා
34 ච්‍යුතිප්‍රතිසන්ධි වර්ණනා
38 කර්මාන්තත්ව වර්ණනා
46 චතුස්සමුට්ඨානික රූපවර්ණනා
52 භූමිපුද්ගල වර්ණනා
55 ආර්‍ය්‍යපුද්ගල වර්ණනා
57 ලෝකෝත්තර මාර්ගාදි වර්ණනා

ශුද්ධ පත්‍රය.

පිට.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
9	සප්‍ෘෂ්ටව්‍යාරම්මණය	—සප්‍රෂ්ටව්‍යාලම්බනය
6	ක්ෂෂ්ටන	—ක්ෂීණ
9	චපන	—චොපන
12	එසේ කම්නිමිත්තාදිය	—එසේ කම්කම්නිමිත්තාදිය
13	නීර්වාණ සතර	—නිර්වාණ යන සතර
28	සොලස්	—සොලෙස
37	භවනාතිති පවුච්චාර	– භවනාතීතිපවුච්චරෙ
51	ප්‍රතිසන්ධිය ඇතිවන්නේය	—ප්‍රතිසන්ධිය ඇතිවන්නීය
51	අතිවන	—ඇතිවන

කර්ම වර්ණනාව.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො
සම්මා සම්බුද්ධස්ස.

සම්බුද්ධ මභි වන්දිත්වා ධම්මං සඞ්ඝඤ්ච උත්තමං,
කම්මස්සකත්ත ඤාණත්ථං කරිස්සං කම්ම වණ්ණනං.
කම්මං කම්ම විපාකොති ධම්මං ධම්ම විදූ මුනි,
යං දෙසෙසි හිතත්ථාය සබ්බපක්ඛ රසො අයං.

බුද්ධරජාණන් වහන්සේ විසින් වදාල නියායෙන් කුශලාකුශල කර්මයන් සහ කර්ම විපාකයන්ද යමෙක් ඉගෙණගත්තේ නම් හෙතෙම පිරිසිදු ඥානය ඇති පණ්ඩිතයෙක් වන්නේය. එසේ ඉගෙණ නොගත්තේ නම් හෙතෙම එබඳු පණ්ඩිතයෙක් නොවන්නේය බුද්ධ ධර්මයෙහි උතුම්කමද ඔහුට අවබෝධ නොවන්නේය. දුම්රිය ගමන්කරණ පිළිවෙල හා විදුලි යන්ත්‍රයන් කරකරන පිළිවෙලත් එම ශිල්ප උගත්තු දනිති. සෙස්සෝ නොදනිති. එමෙන් එකම සත්වයා නොයෙක් වෙස් වලින් සුගති දුගති වල හැසිරෙන පිළිවෙලත් කර්මය නමැති ශිල්පය උගත්හුම දනිති. සෙස්සෝ නොදනිති. * බොහෝසේම සත්වයෝ තෘෂ්ණාදි කෙලශ ධර්මයන් වැඩෙන රූප ශබ්දාදි අරමුණුවලට ප්‍රියකරති. එබඳු කථාන්තර ඇසීමටද එබඳු කථාන්තර තිබෙන පොත්පත් බැලීමටද ප්‍රියකරති, මෙබඳු ගැඹුරු උතුම්වූ ධර්ම බැලීමටද ඇසීමටද ප්‍රිය නොකරති. බණ ඇසීමය කියා පින්කම්පලකට යතත් නෘත්‍ය ගීත වාදිතාදිවූ එබඳු තෘෂ්ණාවට ගොදුරු දේම නිශ්‍රයකොට බොහෝසෙයින් ගමන් කරති. මෙසේ වීමට හේතුව සසර සැරිසරන විටද එබඳු තෘෂ්ණාවටම ඇලීවී තෘෂ්ණාවටම වසඟවී තෘෂ්ණාවටම යටත්වී ගමන්කරගෙන ආ පුරුද්දයි. සූකරයා නිතර පුරුදු අසුචියට ප්‍රියකරයි. එමෙන්ම සත්වයන්ද සසර පුරුදු එබඳු කෙලෙසුන් වැඩෙන අරමුණුම ප්‍රිය වෙති. මෙබඳු ධර්ම ප්‍රිය නොවෙති. පූර්ව පූර්ව භවවල මෙබඳු උත්තම ධර්ම පුරුදු පුහුණු කර තිබුනු හැටියට ඒ ඒ සත්වයන්ට මේ උත්තම ධර්ම ප්‍රියවෙත් ඒ සසර දුක් නැතිකිරීමටද හේතුවෙයි එහෙයින්

---

* යස්ස ඛන්ධධාතු ආයතනාදීසු උග්ගහපරිපුච්ඡා සවණධාරණ පච්චවෙක්ඛණා නත්ථි අයං අන්ධපුථුජ්ජනො යස්ස තානි අත්ථි සො කල්‍යාණ පුථුජ්ජනො. ධම්මචක්කප්පවත්තන සුත්තට්ඨකථා.

ඉතා වෙහෙස මාන්සි ගෙණ මේ ධර්මය ඉගෙණිය යුතුවේ. එසේ ඉගෙණගත් තරමට ඥානය පවිත්‍රයි. සංසාර ස්වභාවය වැටහෙයි. එම නිසා කුසීත නොව මේ කියනු ලබන ධර්මයෙහි සිත යෙදිය යුතුයි

කර්ම නිදානය.

"ලොභො නිදානං කම්මානං සමුදයාය, දොසො නිදානං කම්මානං සමුදයාය, මොහො නිදානං කම්මානං සමුදයාය" යනු බුද්ධ රජාණන්වහන්සේ විසින් වදාල අඞ්ගුත්තර නිකායන්තගීත සූත්‍ර පාඨයි. කර්මයන්ගේ රැස්කිරීම පිණිස ලොභය එක් නිදානයෙක, ද්වේෂය එක් නිදානයෙක, මොහය එක් නිදානයෙක, යනු එහි තේරුමයි. මෙහි ලොභයනම් තෘෂ්ණාවයි. ද්වේෂයනම් ක්‍රොධයයි. මොහය නම් මුළාව හෙවත් අඥානකමයි. තෘෂ්ණා ක්‍රොධ අඥානකම යන තුන කර්මයන් රැස්කිරීම පිණිස හෙතුන් බව මෙහි අදහසවේ. විස්තර මෙසේයි. සිත චක්ෂුර්ද්වාරය නිශ්‍රයකොට ඉෂ්ටරූපාරම්මණය ගන්නාවූ කල්හි ඇතිවන්නාවූ රූපාශාවයයි කියනලද ලොභය කර්ම නිදානයි. සිත ශ්‍රොත්‍රද්වාරය නිශ්‍රයකොට ඉෂ්ටශබ්දාරම්මණය ගන්නාවූ කල්හි ඇතිවන්නාවූ ශබ්දාශාවයයි කියනලද ලොභය කර්ම නිදානයි. සිත ඝ්‍රාණද්වාරය නිශ්‍රයකොට ඉෂ්ටගන්ධාරම්මණය ගන්නාවූ කල්හි ඇතිවන්නාවූ ගන්ධාශාවයයි කියනලද ලොභය කර්මනිදානයි. සිත ජිහ්වාද්වාරය නිශ්‍රයකොට ඉෂ්ටරසාරම්මණය ගන්නාවූ කල්හි ඇතිවන්නාවූ රසාශාවයයි කියනලද ලොභය කර්මනිදානයි. සිත කායද්වාරය නිශ්‍රයකොට ඉෂ්ට ස්පෘෂ්ටව්‍යාරම්මණය ගන්නාවූ කල්හි ඇතිවන්නාවූ ස්පර්ශාශාවයයි කියනලද ලොභය කර්මනිදානයි. සිත මනොද්වාරය නිශ්‍රයකොට ඉෂ්ට නානාප්‍රකාර ආරම්මණයන් ගන්නාවූ කල්හි ඇතිවන්නාවූ ධර්මාශාවයයි කියනලද ලොභය කර්මනිදානයි මේ තෘෂ්ණාවයයි කියනලද ලොභය අරමුණෙහි අතිශයින් ඇලීම ලක්ෂණකොට ඇත්තේය. සිත ඒ ඒ දොරටු නිශ්‍රයකොට අනිෂ්ටාරම්මණයන් ගන්නාවූ කල්හි ඇතිවන ආරම්මණ ප්‍රතිඝාතනලක්ෂණ ක්‍රොධයයි කියනලද ද්වේෂය කර්ම නිදානයි. ලොභ ද්වේෂ දෙදෙනා සමග ඒ ඒ අරමුණුවල යෙදී පවත්නාවූද ආරම්මණ ස්වභාව ප්‍රතිච්ඡාදන ලක්ෂණ ඇති අනිත්‍යාදිය නොදැනීම් නොවැටහීම් නොගැණීම් සඞ්ඛ්‍යාත මොහය කර්මනිදානයි. මෙසේ මේ ලොභ, දොස, මොහ යන මේ තුන්දෙන කර්ම නිපදවීමෙහි නිදාන තුනයි, හෙවත් හෙතු ධර්ම තුනයි. මේ අකුශල පක්ෂය වශයෙනි. මේ වනාහි සසර දුක් ඇතිකරදෙන කර්ම පිළිවෙළයි. රොගොත්පත්තියට තුන්දෙස් කිපීම මෙනි. කුශලපක්ෂය වශයෙනුදු "අලොභො නිදානං කම්මානං

...දයාය අදොසො නිදානං කම්මානං සමුදයාය අමොහො නිදානං කම්මානං සමුදයාය" යනුද එම සූත්‍රයෙහිම වදාළ පාඨයි. ලෝභ නොකිරීම කර්ම රැස්කිරීම පිණිස එක් නිදානයෙක, ද්වේෂ නොකිරීම කර්ම රැස්කිරීම පිණිස එක් නිදානයෙක, මුළානොවීම හෙවත් ...ඩ කම් නොකිරීම කර්ම රැස්කිරීම පිණිස එක් නිදානයෙක, යනු ...ගේ තේරුමයි. මේ වනාහි සසර දුක් නැතිකරණ කර්ම පිළිවෙළයි. ...ග විනාශයට ගුත්දෙන් කිපුම් නැසීම මෙනි.

ලොභාදීච අලොභාදී කම්මානං හෙතවො ඉති,
බුද්ධෙන දෙසිතො ධම්මො ආදිතො යෙව දීපිතො.

කර්ම නිදාන වර්ණනායි.

කර්මය නම් කුමක්ද? "චෙතනාහං භික්ඛවෙ කම්මං වදාමි" යනු ...න් මහණෙනි! චෙතනාව කර්මයයි මම ප්‍රකාශකරමියි බුදුරජාණන් වහන්සේ වදාළසේක. "චෙතෙති අත්තනා සම්පයුත්ත ධම්මෙ ආරම්මණෙ අභිසන්දහති සංඛතාභිසංඛරණෙවා ව්‍යාපාර මාපජ්ජ ...ති චෙතනා" චෙතෙතියි සේයි අත්තනා සම්පයුත්ත ධම්මෙ තමා ...හා සමග උපන් චිත්ත චෛතසික ධර්මයන් ආරම්මණෙ අරමුණෙහි ...යි සඳහති ගලපයි. සංඛතාභිසංඛරණෙ වා රැස්කළයුතු ධර්ම ...යන් රැස්කිරීමෙහි හෝ ව්‍යාපාරං උත්සාහයට ආපජ්ජතීතිවා පැමිණේ ...යි හෝ චෙතනා චෙතනා නම් වන්නීය. යනු එහි තේරුමයි. මෙහි ආරමුණු නම් චක්ෂුසට ගොදුරුවූ රූපය එක් අරමුණකි, ශ්‍රොත්‍රයට ගොදුරුවූ ශබ්දය එක් අරමුණකි, ඝ්‍රාණයට ගොදුරුවූ ගන්ධය එක් අරමුණකි, ජිහ්වාවට ගොදුරුවූ රසය එක් අරමුණකි, කයට ගොදුරුවූ ස්පර්ශය එක් අරමුණකි, මනොද්වාරයට ගොදුරුවූ ප්‍රසාද රූප, සූක්ෂ්ම රූප, චිත්ත, චෛතසික, නිර්වාණ, ප්‍රඥප්ති අරමුණුයි මේ කියන ලද අරමුණුවල සිතත් ඒ ...ග උපන් ඵස්ස වේදනා සඤ්ඤා ආදිවූ චෛතසිකත් යොදා ඒ ඒ ...තන චෛතසිකයන්ට අයත් කටයුතු කරණ කරවණ ශක්තිය චෙතනායයි දතයුතුය. එහි චිත්තයන්ට අයත් කටයුතු මෙසේයි. චක්ෂුර් විඥානයෙන් දර්ශන කෘත්‍යය, ශ්‍රොත්‍ර විඥානයෙන් ශ්‍රවණ කෘත්‍යය, ඝ්‍රාණ විඥානයෙන් ආඝ්‍රාණ කෘත්‍යය, යනාදිහු ...ත්වල කටයුතු වෙති. චෛතසිකයන්ට අයත් කටයුතු මෙසේයි. ආරම්මණ ස්පර්ශන ලක්ෂණකොට ඇති ඵස්සචෛතසිකයාගේ ස්පර්ශන කෘත්‍යය, අරමුණු විඳීම් ලක්ෂණ කොට ඇති වේදනා චෛතසිකයාගේ වේදනා කෘත්‍යය, අරමුණු හැඳිනීම ලක්ෂණකොට ඇති සඤ්ඤා චෛතසිකයාගේ සංඥා කෘත්‍යය යනාදිහු චෛතසික ධර්මවල

කටයුතුවෙති. බුදුන් වදාල මෙම ධර්ම ක්‍රමයන් නුවණින් විමසා බලන විට චක්ෂුර්විඥානයෙන් දර්ශන කෘත්‍යය හෙවත් දැකීම් කෘත්‍යය කරන්නේ පෙර ජාතිවල රූප තෘෂ්ණා හෙතුවෙන් උපදවනලද කර්ම බලයෙන් මුත් අනික් දෙව බ්‍රහ්මාදීන්ගේ බලයකින් නොවන බවද ශ්‍රොත්‍ර විඥානයෙන් ශ්‍රවණ කෘත්‍යය හෙවත් ඇසීම් කෘත්‍යය කරන්නේ පෙර ජාතිවල ශබ්ද තෘෂ්ණා හෙතුවෙන් උපදවනලද කර්ම බලයෙන් මුත් අනික් දෙව බ්‍රහ්මාදීන්ගේ බලයකින් නොවන බවද ඝ්‍රාණ විඥානයෙන් ආඝ්‍රාණ කෘත්‍යය හෙවත් සුගඳ දුගඳ ගැණීම් කෘත්‍යය කරන්නේ පෙර ජාතිවල ගන්ධ තෘෂ්ණා හෙතුවෙන් උපදවන ලද කර්ම බලයෙන් මුත් අනික් දෙව බ්‍රහ්මාදීන්ගේ බලයකින් නොවන බවද ජිහ්වාවිඥානයෙන් රසාස්වාදන කෘත්‍යය කරන්නේ පෙර ජාතිවල රස තෘෂ්ණාවගේ හෙතුවෙන් උපදවන ලද කර්ම බලයෙන් මුත් අනික් දෙව බ්‍රහ්මාදීන්ගේ බලයකින් නොවන බවද කාය විඥානයෙන් ස්පර්ශන කෘත්‍යය හෙවත් ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යාලම්බනය ගැණීම් කෘත්‍යය කරන්නේ පෙර ජාතිවල ස්පර්ශන තෘෂ්ණා හෙතුවෙන් උපදවනලද කර්ම බලයෙන් මුත් අනික් දෙව බ්‍රහ්මාදීන්ගේ බලයකින් නොවනබවද මෙම ක්‍රමයෙන් අනික් සියල්ලද ඇසින් දුටු දෙයක් මෙන් පැහැදිලි ලෙස වැටහේමය. කොපින්ම කයින් වචනයෙන් සිතින් ඒ ඒ චිත්ත චෛතසිකයන්ගේ කටයුතුකරණ කරවන ශක්තිය චෙතනා නම්ලද කර්මයයි තේරුම් ගතයුතුවේ. යම් කිසි වඩු ඇදුරෙක් ගෙයක් සාදනවිට තමාත් ඒ ඒ කටයුතුවල යෙදෙමින් ගෝල පිරිසත් ඒ ඒ කටයුතුවල යොදවන්නේ යම්සේද? එමෙනි. මෙහි වඩු ඇදුරුනම් චෙතනා නම්ලද කර්මයි. ගේ නම් පඤ්චස්කන්ධයි. ගෝලපිරිස නම් සහජාත චිත්ත චෛතසික ධර්මයි. කටයුතුනම් ප්‍රතිසන්ධි භවඞ්ගාදි කෘත්‍යයි. ඒ ගෘහයෙහි දොරටුනම් චක්ෂුඃ ශ්‍රොත්‍රාදියයි. වඩු ඇදුරුට ඒ ගේ තනන්ට නියමකල ස්වාමියෙක්ද ඇත්තේය. හෙතෙම තෘෂ්ණාව නම් වේ.

කම්මං කථන්ති පුච්ඡාය අයං විසජ්ජනා මණී,
සජ්ජනතු චිත්ත සන්තාන මඤ්ජූසාය විරාජනං.

කර්මපුච්ඡා විසර්ජන වර්ණනායි.

චෙතනාවට උත්පත්තිස්ථානවූ චිත්ත වීථීහු ෂට්ප්‍රකාර වෙත්, චක්ෂුර්ද්වාර වීථිය- ශ්‍රොත්‍රද්වාර වීථිය- ඝ්‍රාණද්වාර වීථිය- ජිහ්වාද්වාර වීථිය- කායද්වාර වීථිය- මනොද්වාර වීථිය යන මොවුහු වෙති මනුෂ්‍යයන් ගමනාගමනය කරණ වීථිහු පිළිවෙලින් පිහිටි ගම්පෙල නොසික්ම වැටියන්නාක් මෙන් නියාම ධර්මවූ

පරිද්දෙන් උපදින විශුත පරම්පරාවද මනුෂ්‍යයන් ගමනා ගමනාය කරණ වීථියකට බඳු හෙයින් වීථිනම්වේ. ඒ වීථිහු පඤ්චද්වාර වීථිය මනොද්වාර වීථියයි ද්විප්‍රකාරද වෙති. මෙයින් පඤ්චද්වාර වීථිහු අති මහන්තාලම්බන වීථිය, මහන්තාලම්බන වීථිය, පරිත්තාලම්බන වීථිය, අති පරිත්තාලම්බන වීථියයි සතර ප්‍රකාරයි. මනොද්වාර වීථිය විභූතාලම්බන වීථිය, අවිභූතාලම්බන වීථියයි ද්විප්‍රකාරයි. එයින් අතිමහන්තාලම්බන වීථිය අතීත භවඞ්ගය, භවඞ්ග චලනය, භවඞ්ගුපච්ඡෙදය, පඤ්චද්වාරාවජ්ජනය, චක්ඛුර්විඥානය, සම්පටිච්ඡනය, සංතීරණය, වොත්ථපනය, ජවනය, තදාරම්මණයයි චිත්තසන්තතියක්වේ. මෙහි ජවන් සිත් 7 ක්ද, තදාරම්මණ සිත් 2 ක්ද ඇත්තාහ. මෙසෙයින් චිත්තක්ෂණ 17 කින් යුත් සිත් පෙළියක් චිත්ත වීථි නම්. අනික් වීථින්හිද මඳ මඳ වෙනස්කම් ඇතත් වීථි ක්‍රමය මෙසේයි. භවඞ්ග සිතින් කරන්නේ උත්පත්තියට හේතුවූ කර්මාදිය අරමුණුකරමින් භවයාගේ නොසිඳ පැවැත්වීමයි. අරමුණු ගැටීමෙහිදී ඉකුත්වී යන භවඞ්ග සිත අතීත භවඞ්ගයි. කම්පාකාරයෙන් උපදනා සිත භවඞ්ග චලනයි. භවඞ්ගය සිඳීම් වශයෙන් උපදනා සිත භවඞ්ගුපච්ඡෙදයි. අරමුණ මෙනෙහිකරණ සිත ආවජ්ජනයි. රූපාරමුණෙහි දර්ශනකෘත්‍යය කරණ සිත චක්ඛුර්විඥානයි. අරමුණ පිළිගන්නා සිත සම්පටිච්ඡනයි. අරමුණ පරීක්ෂාකරණ සිත සංතීරණයි. අරමුණ මෙබඳු යයි නිශ්චයකරගන්නා සිත වොත්ථපනයි. අරමුණු රසවිඳින සිත ජවනයි. ඒ ජවනය විසින් ගත් අරමුණෙහිම එල්බගන්නා සිත තදාරම්මණයි. මේ එක් චිත්ත වීථියක තේරුමයි. අරමුණ විජානනය ලක්ෂණකොට ඇති එකම චිත්තය අන්‍ය අන්‍ය ක්ෂණවලින් අන්‍ය අන්‍ය කෘත්‍යවලින් වෙස් පෙරල පෙරලා උපදිමින් මෙසේ නොයෙක් අරමුණු රසවිඳගන්නේ වේ. ඊට උපමාව මෙසේයි.

අට්ඨසාලිනියෙහි "එකොපන්තිමකකටකො පඤ්චසු දිසාසු සුත්තානි පසාරෙත්වා ජාලං කත්වා මජ්ඣෙ නිපජ්ජති පඨම දිසායපසාරිත සුත්තං පාණකෙනවා පටඞ්ගෙන වා මක්ඛිකායවා පහටෙ නිපන්නට්ඨානතො චලිත්වා නික්ඛමිත්වා සුත්තානුසාරෙන ගන්ත්වා තස්සයූසං පිවිත්වා පුන ආගන්ත්වා තත්ථෙව නිපජ්ජති දුතියදිසාදිසු පහටකාලෙපි එවමෙව කරොති" යනු දක්වනලදී. මෙහි තේරුම පඤ්චද්වාර සතුන් ගොදුරු සොයනා මගක වාසයකරන එක් මකුළුවෙක් පස්දිසාවන්හි නූල් ඇදලා දැලක්කොට ඒ මැද හිඳියි. පලමු දිසාවෙහි දිගුකරණලද නූලෙහි කෘමියකු විසින් හෝ පලඟැටියකු විසින් හෝ මැස්සකු විසින් හෝ ගැටුනු කල්හි දැලමැද සිටින මකුළු තෙමේ චංචලවී නික්ම නූලදිගේ ගොස් එම සතාගේ යුස බී නැවත නොස් එහිම හිඳියි. දෙවෙනි දිසාදි

යෙහි නූල්වල හැපුන කාලයෙහිද එසේම කරයි. "පසාරිත සුත්තංවිය පඤ්චපප්පාද මජ්ඣ නිපන්න මක්කටකොවිය චිත්තං පාතකාදීහි සුත්ත ඝට්ටනකාලොවිය ආරම්මණෙන පසාදස්ස ඝට්ටිත කාලො මජ්ඣ නිපන්නස්ස මක්කටකස්ස චලනං විය පසාදඝට්ටනං කිරිය මනොධාතුයා භවඞ්ගස්ස ආවජ්ජිත කාලො සුත්තානුසාරෙන ගමන කාලොවිය" යනාදියෙහි අදහස මෙසේයි. දිගුකරණලද නූල්මෙන් පඤ්චප්‍රසාදයෝ දතයුත්තාහ. මැද හුන් මකුළුවාමෙන් භවඞ්ග සිත දතයුතුයි. පනු ආදීන් විසින් නූල්හි වැදගත්කල මෙන් අරමුණෙන් ප්‍රසාදරූප ඝට්ටන කාලය දතයුතුයි. මැදහුන් මකුළුවාගේ චංචලය මෙන් ප්‍රසාද ඝට්ටණය දතයුතුයි. නූලදිගේ මකුළුවාගේ ගමනය මෙන් ක්‍රියා මනොධාතුවෙන් භවඞ්ගය පෙරලාහලකාලය දතයුතුයි. හිස බිඳ යුස බීමමෙන් ජවනයෙන් අරමුණු රස විඳිකාලය දතයුතුය. නැවත ගොස් මකුළුවා මැද හිඳිනකාලය මෙන් භවඞ්ගසිත හෘදයවස්තුව ආශ්‍රයකොට පවත්නා කාලය දතයුතුයි. අනික් වීථිහුද මේ උපමාවෙන්ම තේරුම්ගනු හැකිය.

ජවිතන වීථියො හොන්ති චක්ඛුමාරාදි සම්භවා
මුදන්තු සාධවො නාසු පීත්වා අත්ථා මනොදකං.

ෂට්විධ චිත්ත වීථි වර්ණනායි.

මෙම චිත්තවීථිවල ජවනයන්හි ඇතිවන චේතනාව කර්මයයි කියනුලැබේ. ඒ බව බුදුරජාණන්වහන්සේ මෙසේ වදාළේය. විභඞ්ග ප්‍රකරණයෙහි "චක්ඛුසම්ඵස්සජා චෙතනා සොතසම්ඵස්සජා චෙතනා ඝාණසම්ඵස්සජා චෙතනා ජිව්හා සම්ඵස්සජා චෙතනා කාය සම්ඵස්සජා චෙතනා මනො සම්ඵස්සජා චෙතනා"යි. චක්ෂුර්ප්‍රසාද රූපාරම්මණ චක්ෂුර්විඥාන යන තුන්දෙනාගේ එක්වීමෙන් හට ගන්නා චේතනාවය, ශ්‍රොත්‍රප්‍රසාද ශබ්දාරම්මණ ශ්‍රොත්‍ර විඥානය යන තුන්දෙනාගේ එක්වීමෙන් හටගන්නා චේතනාවය, ඝ්‍රාණ ප්‍රසාද ගන්ධාරම්මණ ඝ්‍රාණ විඥාන යන තුන්දෙනාගේ එක්වීමෙන් හට ගන්නා චේතනාවය, ජිහ්වා ප්‍රසාද රසාරම්මණ ජිහ්වා විඥාන යන තුන්දෙනාගේ එක්වීමෙන් හටගන්නා චේතනාවය, කායප්‍රසාද ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යාරම්මණ කායවිඥාන යන තුන්දෙනාගේ එක්වීමෙන් හටගන්නා චේතනාවය යනු එහි තේරුමයි එම ජවන්වල චේතනාව පමණක් නොව ඒ සමග ඵස්සාදි චෛතසික ධර්ම නියතානියත වශයෙන් ඇතැම් සිතක 38 බැගින්ද ඇතැම් සිතක 37 බැගින්ද ඇතැම් සිතක 36 බැගින්ද යනාදි වශයෙන් යෙදෙත්. මේ කුශලපක්ෂය වශයෙනි.

අකුශල පක්ෂය වශයෙන්ද ඇතැම් සිතක 19 ක්, ඇතැම් සිතක 20 ක්, ඇතැම් සිතක 18 ක් යනාදි වශයෙන් යෙදෙත්. බෙහෙත් ද්‍රව්‍ය රාශියක් ගෙණ තනනලද කෂායක ඒ සියල්ලෙහිම රසය පවත්නාක්මෙන්. යම්කිසි රූපාදි අරමුණක එල්බ ඒ අරමුණේ කටයුතු කියනලද ප්‍රකාර සිඩකර හමාරවීම එකම චිත්තවීථියකින් නොව චිත්තවීථි 4 කින් 5 කින් ඇතැම්විට ඊට වැඩිගණනකින්ද සිදුවෙයි

"සද්දං පඨම චිත්තෙනාතීතං දුතිය චෙතසා
නාමං තතිය චිත්තෙන අත්ථං චතුත්ථචෙතසා"

යනමේ සම්මොහ විනොදනී අට්ඨකථාගත ක්‍රමයි. යම් කිසි ශබ්දාරම්මණයක් ශ්‍රොත්‍රද්වාරයට ආපාථගතවනවිට ප්‍රථම චිත්තවීථියෙන් ඒ ප්‍රත්‍යුත්පන්න ශබ්දයද තදනුවර්තීකදුතිය චිත්තවීථියෙන් එම අතීතවූ ශබ්දයද තෘතීය චිත්තවීථියෙන් නාමයද චතුර්ථ චිත්තවීථියෙන් අර්ථයද ග්‍රහණයකරණ බව දක්වයි. යම් ශබ්දාරම්මණයක් ඇසීමෙහි දී මෙබඳු චිත්ත වීථි 4 ක් ඇති වෙලා එම අරමුණෙහි කටයුතු නිමවෙයි. එයින් ප්‍රථම චිත්තවීථියේ ඇතිවන ජවන චෙතනා 7 ය, දුතියවීථියේ ඇතිවන ජවනචෙතනා 7 ය, තෘතීය වීථියෙහි ඇතිවන ජවන චෙතනා 7 ය, චතුර්ථ වීථියෙහි ඇතිවන ජවනචෙතනා 7 ය, යන සතරප්‍රකාරය වෙයි. පළමුවෙනි දෙවෙනි තෙවෙනි වීථිවල ජවනචෙතනා ආසෙවන ලද්දෙහතුවෙන් චෙතනා බලය සම්පූර්ණ නොවේ. 4 වෙනි ජවන චෙතනාවෝ බලසහිතවෙති චෙතනා ස්වභාවය මෙසේ නමුත් පඤ්චද්වාරික වීථිවල ජවන චෙතනා ප්‍රවෘත්ති විපාකදීම පමණක් මිස ප්‍රතිසන්ධි විපාකදෙන කර්මනොවෙත්. යම්කිසි වෘක්ෂයක හට ගන්නා පුහු මල් මෙනි. මනොද්වාරික ජවන චෙතනාවෝම ප්‍රතිසන්ධි ජනක කර්මවෙත්. දෘෂ්ටධර්මවෙදනීයාදි භෙදඇත්තෝද වෙත්. යම් කිසි වෘක්ෂයක නැවත අඞ්කුරයට ප්‍රත්‍යයභූතව හටගන්නා ඇටවගී ඵලයන් මෙනි. යමකිලෙශ චිත්තයෙන් ලැබගත් අරමුණගැණ යොනිසො මනසිකාර වීනම් කුසල්ද අයොනිසො මනසිකාර වීනම් අකුසල්ද වෙයි. අසුභාය අනිත්‍යය යනාදි වශයෙන් අරමුණ ගැණීම යොනිසො මනස්කාරයි. තෘෂ්ණාදි සහගතව සුභය නිත්‍යය යනාදි වශයෙන් දුවා අරමුණගැණීම අයොනිසො මනසිකාරයි. මේ යොනිසො මනසිකාර අයොනිසොමනසිකාර දෙදෙනාගේ පැවැත්ම චිත්ත වීථීන්හි ආවර්ජන අවස්ථාවෙහි සිදුවෙයි. සංක්ෂෙපයෙන් මෙහි තේරුම මෙසේයි. යම්කිසි විටක දන්දීම් මල්පිදීම් ආදි කුශලකර්මයක් හෝ ප්‍රාණඝාතාදි අකුශලකර්මයක් හෝ කරන්නේ වෙයිද එවිට එම අරමුණෙහි එල්බ චක්ෂුද්වාරාදි වීථීන් අතුරෙන් එක් චිත්ත වීථියක්ද

ඊළඟට දෙවෙනි තෙවෙනි සිව්වෙනි මනොද්වාර චිත්ත වීථිහුද ක්‍රමයෙන් වෙති. ඒ සිව්වෙනි අභිසාධක මනොද්වාර වීථියේ ප්‍රථම ජවන චෙතනාව දෘෂ්ටධර්ම වේදනීයවද 7 වෙනි ජවන චෙතනාව උපපද්‍ය වේදනීයවද මැද ජවනචෙතනා පස අපරාපර්‍යාය වේදනීයවද දතයුතුය. සිව්වෙනි අභිසාධක මනොද්වාර වීථියෙහි ජවන චෙතනා හැර ඊට මුලවීථිවල චෙතනා දුර්වල බැවින් දුර්වල ප්‍රවෘත්ති විපාක මාත්‍රයෙක් වනබවද මුලචිත්තවීථි තුණෙහි රුකුල්ලැබ සිව්වෙනි අභිසාධක මනොද්වාරික චෙතනා ශපථකය ජනකාදි කර්ම පථයට බැදෙනබවද දතයුතුය.

මෙහිදී කාය කර්මද්වාරය වාක් කර්මද්වාරය මනස් කර්මද්වාරය යන ත්‍රිවිධ කර්මද්වාරයෝ දතයුත්තාහ. ඒගැන අභිශාලිනී කර්මද්වාර කථාන්ත ක්‍රමය මෙසේයි. කායනම් උපාදින්නක කායය, ආහාර සමුට්ඨාන කායය, ඍතු සමුට්ඨාන කායය, චිත්ත සමුට්ඨාන කායය කියා සිව්වැදෑරුම්වේ. එහි උපාදින්නක කායනම් චක්ෂුරායතනය ආදි කොට ඇති ජීවිතෙන්ද්‍රිය කෙළවරකොට ඇති කර්මසමුට්ඨාන රූප 8 ද කර්මසමුට්ඨානවූම හෘදයවස්තු රූපකලාපයද යනමෙයි. ශුද්ධාෂ්ටකය ලඝුතාදිත්‍රය යන 11 දෙන ආහාරයෙන් උපන්නාහු ආහාරසමුට්ඨානික කාය නම් වේ. ඍතුවෙන් උපන්නාහු ඍතුසමුට්ඨානික කාය නම් වේ විඥප්ති ද්වය සමග ඔව්හුම චිත්තයෙන් උපන්නාහු චිත්තසමුට්ඨානික කායනම්වේ. මෙකී චතුර්විධ කායයන් අතුරෙන් උපාදින්නක කායටවත් සෙසු කායකටවත් කාය කර්මද්වාරය යන නාමය කියනු නොලැබේ. එතකුදු'වත් අටවැදෑරුම් චිත්තසමුට්ඨාන රූපයන් අතුරෙහි එක් විඥප්තියක් ඇත්තීය මේ එනාහි කාය කර්මද්වාරයි. ඉදිරියට යන්නෙමැයි හෝ පස්සට යන්නෙමැයි හෝ සිතක් උපදිනකල්හි ඒ හා උපදනා බොහෝ රූප ධර්ම වෙත්. ඔවුන් අතුරෙන් පෘථිවිධාතුය ආපොධාතුය, තෙජොධාතුය, වායොධාතුය, තනනිශ්‍රිත වර්ණය ගන්ධය රසය, ඔජය යන මේ ශුද්ධාෂ්ටක රූපකලාපයෙක්හිවූ ඔවුන් අතුරෙහි චිත්තසමුට්ඨානිකවූ යම වායොධාතුවක් වන්නීද ඕතොමෝ තමා හා සමග උපන් රූ කය රුකුල්දීම් වශයෙන් දරයි. එහා මෙහා සොලවයි. ඉදිරියට හෝ පස්සට හෝ ගමන්කරවයි, එහෙත් එක් ආවර්ජනයක් ඇති චිත්ත වීථියෙහි උපදනා ජවන් යන අතුරෙන් ප්‍රථම ජවනයෙන් ඉපදවූ වායොධාතු තොමෝ තමා හා උපන් රූ කයට රුකුල්දෙන්ට හෝ දරන්ට හෝ හැකිවෙයි, එතකුදුවූවත් ඔබමොබ සොලවනු නොහැකිවෙයි. දෙවන තුන්වන සිව්වන පස්වන සවන ජවනයෝද ප්‍රථම ජවනය මෙන්ම රුකුල් දීම් දැරීම් මාත්‍රයෙක්මුත් සෙල්ලුම් පෙරලුම් ගමන්කරවීම ආදියක් කරනුනොහැකි වෙති. එහෙත් සත්වන ජවනයෙන්

උපදවනලද වායෝ ධාතුතොමෝ තමාට මුලින් උපන් ජවනස්සයෙන් උපදවනලද වායෝ ධාතුවගේ රැකුල්දීම් ප්‍රත්‍යයලැබ තමා හා උපන් රූ කය රැකුල්දීමෙන් දරන්ටත් ඔබමොබ සොලවන්ටත් ඉදිරි පසු ගමන්කරවන්ටත් එහාමෙහා බලවන්ටත් අත් පා ආදි අඟ පසඟ හකුළුවන්ට හා දිගුකරන්ටත් හැකිවෙයි. එයින් ගියා නම්වේ. ආවා නම් වේ. යොදුනක් ගියේය, දස යොදුනක් ගියේයයි කියයුතුබවට පමුණුවයි.

යම්සේ වනාහි සත්බාණකින් ඇද්දයුතු ගැලක පළමුවන වියෙහි යොදනලද ගොන්නු වියට රැකුල්දෙන්ට දරන්ට හැකි වෙත්ද, එතෙක් රෝද පෙරළන්ට සමර්ථ නොවෙත්ද, දෙවන තුන්වන සිව්වන පස්වන සවන වියගස්වල යොදනලද ගවයෝත් එසේම වෙත්ද, සත්වන වියෙහි ගොනුන් යොදා දක්ෂවූ [illegible] තෙම ඒරියාකදෙහි ඉඳ නාස්ලනුව නෙණ සියල්ලම [illegible] වියෙහි පටන් කෙවිටෙන් ගොනුන්ට තඩිමුකරයිද, එකල්හි [illegible] යුගයෙහි ගවයන්ගේ රැකුල් ඇතිව ඇත්වන යුගයෙහි [illegible] ගවයන්ම රෝද පෙරළත්නාහුද, ගැල ගෙණ දස යොදුනක් එයි [illegible] යොදුනක් ගියාහයි කියයුතු බවට පමුණුවන්නාහුද මේ කාරණයද [illegible] එසේ දතයුතුය.

එහි යම් චිත්තසමුට්ඨානික කයෙක් වෙයිද? එය විඥප්තිය නම් [illegible] වෙයි. චිත්තසමුට්ඨාන වායෝධාතුව හා උපන් රූ කය දරන්ට [illegible] සොලවන්ට ප්‍රත්‍යයවූ ආකාර විකාරයම විඥප්ති නම් වන්නීය. එය [illegible] රූපයන් මෙන් චිත්තසමුට්ඨානද නොවෙයි. චිත්ත සමුට්ඨාන රූපයන්ට විඥප්තිය ඇති බැවින් ඒ විඥප්ති තොමෝද [illegible] සමුට්ඨානකොට කියනලදී. කය පිළිබඳවූ චලනකායවිකාරය [illegible] හෙයින් විඥප්තියයි කියනුලැබේ. ඇමට පෙණෙන ප්‍රදේශයක [illegible] හෝ පය හෝ ඔසවයිද? හිස හෝ බැම හෝ සොලවයිද? [illegible] මේ ආකාරය ඇසින් දතහැක්කේවේ. විඥප්තිය [illegible] ඇසින් දතහැක්කේ නොවේ. ඇසින් වනාහි හසක [illegible] වගයෙන් චංචල වන්නාවූ වර්ණාරම්මණයම දකියි. [illegible] වනාහි මනොද්වාරික සිතින්ම සිතා මේ තෙමේ මෙනම් [illegible] කරවනු කැමැත්තෙකැයි දැනගන්නේය. ඊට උපමාව [illegible] කාලයෙහි වනාන්තරවල දිය ඇති තැන්හි මේ සංඥ [illegible] දිය ඇති බව දැනගනිත්වායි. වනයෙහි හැසිරෙන්නෝ [illegible] තල්කොල ආදිය බන්දවත්. ඒ සලකුණෙන් එහි දිය [illegible] ඒ දකින්නෝ දැනගනිත්. හුලන්වැදී ගස් සෙලවෙන [illegible] සුලඟ ඇතැයි දැනගනිත්. දියෙහි බුබුල් නැගීම [illegible] දිය යට මත්ස්‍යයන් ඇති බව දැනගනිත් මහත්සේ සැඩපහර

ගලාගිය ප්‍රදෙශයෙහි වියළී සුදුවූ තණපත් ආදිය දැක මෙතාක් දිය පිරිගියේයයි දැනගනිත්. මේ සියල්ල ඇසින් නොව සිතින් සිතාම දැනගනිත්. චිත්තසමුට්ඨානිකවූ කය සැලෙන කල්හි සෙසු කය සැලේද නොසැලේදයත්? සැලෙයි. ඒ එසේමැයි. හෙද තදනුවත්කමවෙයි. දිය ගලායන කල්හි දියෙහි වැටුණු වියළි දඬු තණ පරණලාදිය දිය හා සමගම යාම හා නැවතීම කරන්නාක් මෙනි. මෙසේ කියනලද චිත්තසමුට්ඨානරූපයන්හි වූ විඥප්තිය කාය කම්මවාර නමැයි දතයුතුය. ඒ වාරයෙහි විඥප්ති රූප නැතුවු වමින් යම් චෙතනාවක් සිඩවූවාද? ප්‍රාණඝාත, අදත්තාදාන, කාමමිථ්‍යාචාරයන් කරවන්නාවූද, ඒ පව වලක්වන්නාවූද ඒ චෙතනා තොමෝ කාය කර්ම නම් වේ. යම්සේ වනාහි නුවර දොර පිහිටවූ තැනම නවතීද, ඇඟිල්ලක් පමණවත් ඔබ මොබ මාරු නොවේද, මහා ජනයාගේ සඤ්චාරණයට ස්ථිර ස්ථානයෙක්වේද එපරිද්දෙන් වාරයෙහි වාරය නොහැසිරෙයි. කර්මයම වනාහි ඒ ඒ වාරයෙහි හැසිරෙයි. කාය කර්මය කාය විඥප්ති වාරයෙහි බහුලව උපදනා බැවින් ඒ කාය විඥප්තිය කාය කම්මවාර නම් වේ.

මේ කායකම්මවාර කථායි.

වාක්කම්මවාර කථාවෙහි චෙතනා, විරති, ශබ්ද වශයෙන් වාක් තොමෝ ත්‍රිවිධවන්නීය. එහි "චතුහි භික්ඛවෙ අඞ්ගෙහි සමන්නාගතා වාචා සුභාසිතාහොති නොදුබ්භාසිතා අනවජ්ජාච අනනුවජ්ජාච විඤ්ඤූනං" යනුවෙන් අදහස්කරණ ලද්දී ශබ්ද වාචා නම. තත් සමුට්ඨාපක චෙතනා තොම චෙතනා වාචා නම. චතුර්විධ වාක් දුශ්චරිතයෙන් විරමන ලක්ෂණ විරතිතොම විරති වාචා නම. ඔවුන් අතුරෙහි වාක්කම්මවාරය යනු චෙතනාවවත් විරතියවවත් නම් නොවන්නේය. ශබ්දය හා සමග උපන්නාවූ එක් විඥප්ති ආකාර විකාරයක් ඇත. ඒ වාක් කම්මවාර නම. මේ වනාහි කණින් අසා දත හැක්කක්නොවෙයි. සිතින් දතහැක්කක්යයි මහා අටුවාවෙහි ආයේය. මෙනම් දෙයක් කියන්නෙමියි උපදනා සිත ශුද්ධාෂ්ටක රූප කලාප උපදවයි. ඔවුන්ගේ අභ්‍යන්තරයෙහි චිත්ත සමුට්ඨානවූ පෘථිවි ධාතු තොමෝ උපාදින්නකවූ රූ කය ගටමින් උපදියි. මේ චිත්ත සමුට්ඨාන ශබ්දනම් වන්නේය. විඥප්තිය නම් නොවේ. ඒ චිත්ත සමුට්ඨාන පෘථිවි ධාතුවගේ වනාහි උපාදින්නක රූපසඝට්ටණයට ප්‍රත්‍යයවන්නාවූ එක් ආකාර විකාරයෙක් ඇත. එයම වාක් විඥප්ති වන්නීය. ඒ වාක්වාරයෙහි සිඩවූ මෘෂාවාද, පෛශූන්‍ය, පරුෂවචා සම්ප්‍රලාපයන්හි යොදවන්නාවූද එයින් වලක්වන්නාවූද මෙය වාක්කර්ම නම වන්නේය.

මේ වාක් කම්මවාර කථායි.

මනස්කර්මද්වාර කථාවෙහි වනාහි කාමාවචරාදි වශයෙන් චතුර්විධවූ විඥානය මනස නම් වන්නේය. එයින් කාමාවචර මානසය සූපනස් වැදෑරුම්වේ. රූපාවචර මානසය පසළොස් වැදෑරුම්වේ. අරූපාවචර මානසය දොළොස්වැදෑරුම්වේ. ලෝකෝත්තර මානසය අටවැදෑරුම්වේ. මෙසේ (89) වැදෑරුම් වේ. එහි මෙනම් සිත මනොද්වාර නොවේයයි කියයුතු චිත්තයක් නැත්තේය. මෙනම් චේතනාව නම් නොවේයයි කියයුතු චේතනාවක් නැතිවාක් මෙනි. යමත්පිරි නයින් පඤ්චවිඥාන සම්ප්‍රයුක්ත චේතනාද අනන්තානන්ත සමනන්ත පට්ඨාන මහා ප්‍රකරණයෙහි කර්මයමයයි දක්වනලද්දීය. මේ වනාහි සුනිපුණනයයි. තෛභූමික කුශලාකුශලයයි කියනලද එකුන්තිස් වැදෑරුම් සිත මනස්කර්මද්වාර නම්. ඒ මනොද්වාරයෙහි සිද්ධවූ චේතනාද අභිධ්‍යා ව්‍යාපාද මිථ්‍යාදෘෂ්ටි හා අනභිධ්‍යා අව්‍යාපාද සම්‍යක් දෘෂ්ටිද මනඃකර්මයි කියනුලැබෙත්.

මේ මනඃ කර්මද්වාර කථායි.

කායවිඥප්ති රූපයන් නැඟුටුවමින් පහළවන්නාවූ කුශලාකුශල චේතනාවෝ කායකර්මයෝයිද, වාක්විඥප්ති රූපයන් නැඟුටුවමින් පහළවන්නාවූ කුශලාකුශල චේතනාවෝ වාක්කර්මයෝයිද දතයුතුය. 'මනොකම්මං' යි ආ තැන කුශලාකුශල ජවනයන් උපදීමට පූර්වභාගයෙහිවූ භවාඞ්ගය මනොද්වාරයයි දතයුතුය. එහෙයින් 'මනොද්වාරංපන භවඞ්ගන්ති පවුච්චති'යි අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහයෙහි දක්වනලදී. ඒ කුශලාකුශලජවනයන් හා සම්ප්‍රයුක්තවූ චේතනාව කර්මයයි දතයුතුය. විඥප්තිය නැඟුටුවා හිතෙහිපහළ වන්නාවූ ශුද්ධ චේතනාව මෙහි මනොකර්මයි. කායාඞ්ගයෙන් නිෂ්පාදිත ප්‍රාණඝාතනාදී කායකර්මයන් කාය විඥප්තිය විද්‍යමාන කල්හිම සම්පාදනය වන බවද, කායවිඥප්තිය නැත්නම් එසේ සම්පාදනය නොවනබවද දතයුතුය. මෙසෙයින් කායවිඥප්ති වාක්විඥප්තිවය හා චේතනායි කියනලද කුශලාකුශල චිත්තසමූහයන් කර්මයන්ගේ උත්පත්තියට හෙතුවූ සෙයින් ද්වාරයයි කියනලද බව දතයුතුය. එයින් කාය විඥප්තිද්වාරයෙහි කායකර්මයෝද වාක් විඥප්තිද්වාරයෙහි වාක්කර්මයෝද, ශුද්ධ මනොද්වාරයෙහි අභිධ්‍යා ව්‍යාපාදාදි චේතනා චෛතසික කර්මයෝද පහළවන්නාහුය. කුශලාකුශල දෙපක්ෂයටම මෙසේ යෙදිය යුතුය. මේ සියල්ලෝ දෘෂ්ටධර්ම වේදනීයාදි භෙදයෙන් නානාවූවාහු වෙත්.

පාලියට්ඨකථා ටීකා නයෙන වණ්ණිතං මයා
කම්මුප්පත්තිමිමං සම්මා චිත්තනාධාරෙන්තු සාධවො.

කර්මොත්පත්ති වර්ණනායි.

මේ චේතනා තොමෝ ලක්ඛණ, රස, පච්චුපට්ඨාන, පදට්ඨාන යයි ස්වභාව ලක්ෂණ චතුෂ්කයකින් යුක්තවන්නීය. “චෙතයිත ලක්ඛණා චේතනා අයූහන රසා සංවිධාන පච්චුපට්ඨානා සහජාත ධම්මපදට්ඨානා” යනුවෙන් ඒ දක්වනලදී. චේතනා තොමෝ තමා හා සම්ප්‍රයුක්ත චිත්ත චෛතසිකයන්ගේ ක්‍රියාවන්හි උත්සාහයක් කරවීම ලක්ෂණකොට ඇත්තීය. මතු විපාක උපදවන පරිදි කර්මබීජය රැස් කිරීම කෘත්‍යකොට ඇත්තීය. තමා හා එක්ව යෙදුණු චිත්ත චෛතසිකයන් ස්වකීය ක්‍රියාවන්හි විධානයකිරීම වැටහීම් කොට ඇත්තීය. සමග උපන් චිත්ත චෛතසිකයන් ආසන්න කාරණකොට ඇත්තීය

1. තවද ප්‍රත්‍යුත්පන්න ධර්මයන්ගේ වර්ධනය පිණිස උපකාරවූ ආසෙවනශක්තියද, 2. ප්‍රතිසන්ධිජනකවූ උත්සාහශක්තියද, 3. අනාගතයෙහි සැප දුක් ලැබීම පිණිස උපකාරවූ ප්‍රවෘත්ති විපාකජනක ශක්තියද යනමේ ත්‍රිවිධ ශක්තිහු මෙම චේතනාවල ඇත්තාහුය. තවද පරිපාක ගමන වශයෙන් චේතනා තොමෝ චේතනා සම්බන්ධිතා, කම්ම සම්බන්ධිතා, උපට්ඨාන සම්බන්ධිතා, විපාකසම්බන්ධිතායි චතුර්විධ සම්බන්ධිතා වෙන් යුක්තවන්නීය. කුශලාකුශල කර්ම රැස්කරණ කාලයෙහි කුශලාකුශල චේතනාවගේ උත්පාද ස්ථිති භඞ්ග යන ක්ෂණත්‍රය සම්බන්ධිතාවක් ඇතිවන්නීද, ඕ තොමෝ චේතනා සම්බන්ධිතානම්. එසේ රැස්කරණලද කුශලාකුශල චේතනාව නැතිවනාව නැවත විපාක දෙනයට සන්තානයෙහි නිධානගතව පැවැත්ම කර්ම සම්බන්ධිතායි.*

ඒ කර්මයතෙම සත්වයාහට තමා ගෝ එළවාලයි. තමහට නිමිත්තවූ අරමුණ ගෝ එළවාලයි. මේ උපට්ඨාන සම්බන්ධිතායි.

(කර්ම, කර්ම නිමිත්ත, ගතිනිමිත්ත, යන මේ තුන අතුරෙන් යමක් හුගේ වැටහීම කරවයි යනු භාවයි)

එසේ කර්මනිමිත්ත දිය වැටහීමෙන්යුත් සත්වයානට මරණින් මතු එ කර්ම සංඛ්‍යාත ක්‍රියා විශේෂය වෙනම එක්තරා පරමාර්ථ ධර්මරාශියක්ව එක් භවයක් සම්පූර්ණකිරීමෙන් පැසේ මේ වනාහි විපාකසම්බන්ධිතායි. බීජයෙන් අඞ්කුරය හට ගැණීම මෙනි, මෙම චේතනා තොමෝ දුක්ඛසමුදය නිරෝධ මාර්ග යන චතුස් සත්‍යයන් අතුරෙන් දුඃඛ

---

* “නහි පාපං කතං කම්මං සජ්ජුඛීරංව මුච්චති.
ඩහන්තං බාලමන්වේති භස්මාච්ඡන්නොව පාවකො” ධම්මපද.

කිරිදෙව් සෙණෙහි නොමිදෙන්නාක්මෙන් කරණලද පාප කර්මද කල සෙණෙහිම විපාකනොදී කාලාන්තරයෙහි විපාකදෙන්ය යනු භාවයි.

[illegible]යෙහි ඇතුලත්වේ. චිත්ත චෛතසික රූප නිර්වාණ සතර යන [illegible]ර්ථයන් අතුරෙන් චෛතසික පරමාර්ථයෙහි ඇතුලත්වේ. චක්ඛු [illegible] ආදී අටළොස් ධාතූන් අතුරෙන් ධර්මධාතුවෙහි ඇතුලත්වේ [illegible]යතනාදි ද්වාදශායතනයන් අතුරෙන් ධර්මායතනයෙහි [illegible]ලත්වේ.

චෙතනා ලක්ඛණාදීච තිවිධා චාපි සත්තියො,
සමඬගිනා දයො චාපි වුත්තා තං සමුදික්ඛථ.

කර්ම ලක්ෂණාදි වර්ණනායි.

යට කීයනලද මනොද්වාර චතුර්ථවීථික ජවන සප්තකය [illegible]රෙන් ප්‍රථම ජවන චේතනා කර්මයට අයත් දෘෂ්ට ධර්ම වේද්‍ය [illegible]ය මැරෙන්ට මත්තෙන් ලබයි. දිට්ඨධම්ම වේදනීය නාම:– "[illegible]ධම්මො පච්චක්ඛ භූතො පච්චුප්පන්නො අත්තභාවො තත්ථ [illegible]නුභවනාව සෙත්තී වෙදිතබ්බං" යනු විභාවිනී ටීකායි. ඇසට [illegible] පවත්නා මේ ප්‍රත්‍යුත්පන්න ආත්මභාවය දෘෂ්ටධර්මයි. එහි [illegible]නුභවන වශයෙන් වේද්‍යවූ කර්මය දෘෂ්ටධර්මවේද්‍යයි දතයුතුය. [illegible]පක්ෂයේ දෘෂ්ටධර්ම වේද්‍යයට උදාහරණ මෙසේයි.

රජගහනුවර පුණ්ණක නම් දිළින්දෙක් විය. හෙතෙම උදෑසන [illegible]ට ගොස් සීසෑම කරමින් සිටියේය. සැරියුත් මහ තෙරුන් [illegible]යේ සමවතින් නැගිට ඔහු කෙරෙහි අනුකම්පාවෙන් එතැනට [illegible]යේය. හෙතෙම දැක පැහැද දැහැටි පැන් පිළිගැන්වීය. ඒ [illegible] වඩිනවිට ඒ දිළින්දාගේ භාර්‍යාව එම දිළින්දාට ගෙණයන [illegible] උන්වහන්සේ කෙරෙහි පැහැදීමෙන් පූදකලාය එසේකොට [illegible] නැවත ආහාර සපයා කුඹුරට ගොස් පුණ්ණක දිලින්දාට [illegible]ය. ප්‍රමාදවීම කිමදැයි ඇසූසද කලින් ගෙණ ආහාර සැරියුත් [illegible]රුන්වහන්සේට පූදකලබව කීය. ඒ ඇසූ හෙතෙමේද සාධු [illegible] පින්අනුමෝදන් උනේය ඉන් පසු ඒ ආහාර අනුභවකර [illegible] නිදාඅවදිව බැලූවිට සෑ පිඩලි සියල්ල රත්රන්වී තිබෙන බව [illegible] ඒ බව බිම්සර රජතුමාට කීය. රජතුමා ඒ වස්තුව ගැල් රාශියක [illegible] රජමාලිගාවට ගෙණගොස් දෙදෙනාට භාරකර සිටු තනතුර [illegible]ය. හෙතෙම රජගහනුවර පුණ්ණක සිටාණෝය යන නමින් [illegible]ය. (මේ කථාව විමානවස්තුප්‍රකරණයෙහි උත්තර විමාන [illegible]වෙහි ආයේයි.) චූළෙකසාටක බ්‍රාහමණ වස්තුවද මීට [illegible]රණයි. ඒ මෙසේයි:–සැවැත්නුවර චූළෙකසාටක නම් බ්‍රාහමණ [illegible] විය. ඒ බ්‍රාහමණයාටද ඔහුගේ බැමිණියටද පෙරවීමට [illegible] වස්ත්‍රයක් ඇත්තේය. එබැවින් පිටත ගමනක් යනවිට [illegible]දෙනාගෙන් එක්කෙණෙක්ම එම වස්ත්‍රය පොරවා යන්නේවෙයි. [illegible] දිනක ජේතවනාරාමයෙහි ධර්මදෙශනා ඝොෂාව අසා

දෙදෙනාවම බණ අසන්ට යාමෙහි සිත්වූහ. එකම පොරෝනා වස්ත්‍රයක් ඇතිබැවින් දෙදෙනාටම එකවර යනු නොහැකිය එහෙයින් බ්‍රාහ්මණී තොමෝ දවල් ධර්මශ්‍රවණයට ගියාය. රාත්‍රී බ්‍රාහ්මණතෙම ගියේය. ගොස් එකත්පසෙක හිඳ බණ අසන්ට පටන්ගත්තේය. එවිට සතුටින් පිණාගියා වූ ඔහුට පස්වණක් ප්‍රීතීහු හටගත්තාහුය. හෙතෙම බුදුරජාණන් වහන්සේට යමක් පුදනු කැමැත්තේ ඉදින් මේ පොරවා තිබෙන වස්ත්‍රය පුදන්නෙම් නම් දෙදෙනාටම ගමනක් යනවිට පොරවන්ට දෙයක් නැත. මෙසේ මසුරු සිත් දහස්ගණන් ඇතිවූහ. නැවත එක් ශ්‍රද්ධා චිත්තයෙක් විය. එය මඩිනයකර නැවත මසුරුසිත්වූහ මෙසේ දෙම්ද? නොදෙම්දැ?යි. රාත්‍රී ප්‍රථම යාමය ඉකුත්වූයේය. මධ්‍යම යාමයේදීත් එසේම කල්පනාවිය. එහෙයින් වස්ත්‍රය පුදනු නොහැකිවිය. පශ්චිම යාමයෙහි මෙසේ සිතුයේය. මාගේ ශ්‍රද්ධා චිත්තය විසින් මසුරු සිත් හා යුද්ධකරණ කල්හි යාම දෙකක් ඉකුත්වූහ. මෙසේ මසුරු සිත්වලින් පිරුණු මට අපායෙන් මිදුව ඔසවන්ට ඉඩක් ලැබෙන්නේ නැත. යනාදීන් කල්පනාකර දහස් ගණන් මසුරු සිත් සුණුවිසුණුකරදමා වස්ත්‍රය ගෙණ ගොස් බුදුරජාණන් වහන්සේගේ ශ්‍රීපාද පද්මය ළඟ තැබූයේය. එසේ තබා "මම දිනුවෙමි මම දිනුවෙමියි" ඝෝෂාකළේය. කොසොල්රජ තෙමේද බණ ඇසීමට පැමිණ සිටියේය. රජතෙම ඒ අසා කුමක් දිනුවෙහිදැයි අසවයි පුරුෂයෙකුට නියමකළේය. එසේ විචාළකල රාජපුරුෂයාහට ඒ සියලු තොරතුරු කීය. ඒ ඇසූ කොසොල් රජ තෙමේ අහෝ! මේ බ්‍රාහ්මණයා විසින් ඉතා දුෂ්කරවූ දෙයක් කරණලද්දේය. ඔහුට සංග්‍රහ කරන්නෙමියි වස්ත්‍ර දෙකක් දුන්නේය. බ්‍රාහ්මණතෙම එම වස්ත්‍ර දෙකද තථාගතයන් වහන්සේටම පිදුයේය. නැවතත් රජතෙම වස්ත්‍ර හතරක්ද, අටක්ද සොළසක්දැයි මෙසේ සතරවාරයක දෙවීය. එයින් තමන්ටත් බැමිණි යටත් හැඳීමට පමණක් දෙකක් රැගෙණ අනික් සියල්ල පුදකළේය. රජ තෙමේ වැඩි වැඩි තුටුපහටුවූයේ නුවරට කැඳවාගොස් ඇමතියන්ට ඔහුගේ ගුණ කියා ලක්ෂයක් අගනා කම්බිලි දෙකක් දුන්නේය බ්‍රාහ්මණතෙමේ ඒද රැගෙණ මට මේ සුදුසු නොවන්නාහ. බුදුරජාණන්වහන්සේටම සුදුසුවන්නාහයි එකක් ගඳකිළියතුල බුදුන්ගේ අසුන්මත්තෙහි වියනක්කර බැන්දේය. අනික තමාගේ ගෙයි නිතර වළඳන භික්ෂූවකගේ භක්තකෘත්‍ය ස්ථානයෙහි වියනක්කර බැන්දේය. රජතෙම සවස්කල බුදුන්ගේ සමීපයට ගොස් කම්බිලිය හඳුනා ස්වාමීනි! මේ පූජාව කාගේදැයි විචාළාම බ්‍රාහ්මණයාගේයයි අසා අහෝ! මේ බමුණුතෙම මා පින්කැමැත්තෙක. මාගේ ප්‍රසාදස්ථානයෙහිම පහදින්නෙකැයි වැඩි වැඩි ඔදසිත් ඇතිව ඇතුන් සතර දෙනෙක, අසුන් සතර

...දෙනක, කහවනු (1000) දහසක, ස්ත්‍රීන් සතර දෙනෙක, දැසීන් සතර දෙනෙක, ගම්වර සතරක, මෙලෙස තවත් බොහෝ වස්තුව සතර බැගින් දුන්නේය. (මේ කථාව ධම්මපදට්ඨ කථාවෙන් ගත්තාලදී)

අකුශල පක්ෂයේ දෘෂ්ටධර්මවේදනීයම උදාහරණ මෙසේයි:- කැත්පුවර නන්ද නම් ගොඝාතයෙක් තෙපනස් අවුරුද්දක් මුළුල් ලෙහි ගොඝාතක කර්ම කෙළේය. එක් දිනක ආහාර අනුභව කරණ කාලයෙහි මස් නැතිනිසා එක් ගොනෙකුගේ දිව කපා තම්බා ගෙන පටන්ගත්කල ඔහුගේ දිව මුලින්ම ඉගිලී බතේ වැටුනේය. මියගොස් ගබ්මින් කලුරියකර අපායෙහි උපන්නේය. නන්ද නම් තරුණයෙක් තෙම තවත් යකෙකු සමග අහසින් යන්නේ සැරියුත් මහ තෙරුන් වහන්සේ හිසකේ බෑ අලුත රාත්‍රී කාලයෙහි අභ්‍යවකාශයෙහි වැඩසිටිනු බව දැක හිසට අනිනු කැමැත්තෙන් සමග යන යකාගේ යකාට කීකල ඔහු විසින් එපායි කියද්දීම පොක්කක් ඇන්නේය. උන්වහන්සේ සමාපත්තියට සමවැදී උන් සෙයින් කිසි වේදනාවක් නොවීය. ඒ යකා එකෙණෙහිම මම ගිනි ගෙණ දැවෙමි. මම ගිනිගෙණ දැවෙමියි කෑගසද්දී කෑගසද්දී පොළොව දෙබෑවී ගිනිදලුවක් විත් අවීචි මහා නිරයට ගෙණ ගියේය. මේ ආදි කථා මනොරථපූරණී ආදියෙහි දක්නාලැබේ. මේ දෘෂ්ටධර්මවේදනීයම පුරාණ උදාහරණයි. යම් යම් විට ප්‍රකටවූම වර්තමාන උදාහරණද දක්නලැබෙත්. ඒ මෙසේයි.

බුරුම රට උ. සීලසාර නමැති වනවාසික මහා ස්ථවිර නමක් මේ ලඟවනතුරුම විසුයේය. ඉතා ප්‍රසිද්ධ සීලවන්ත උත්තමයෙකි. ආහාර වනලැහැබක වසයි. උන්වහන්සේ යම් වනයක වසන බව දැනගත්විට පුද සත්කාරගත් අත් ඇති බෞද්ධයෝ බොහෝසෙයම එළඹෙති. එසේවූවිට උන්වහන්සේ අන්‍ය වනයකට වැඩම කරයි, කරු විනයකර්මාදියක් සඳහා මහා නගරයකට එළඹුනු ප්‍රස්තාව යෙන්හි දළදාවහන්සේ දකිමට යන තරම් මහ සෙනග මෙම තෙරුන් වහන්සේ දකිමට එළඹෙන්නාහුය. මේ සීලසාර උත්තමයන් වහන්සේ එක් දිනක මහ වනයක ගසක්මුල භාවනාවෙහි යෙදී වාසය කරයි. අප ලක්දිව මෙන් එරටද වනයෙහි වසන එක් වැද්දෙක් තෙම උන්වහන්සේගේ සිවුර දැක මුවෙකැයි රැවටී අතේ තිබුන තුවක්කුවෙන් වෙඩිතබන්ට කොකා ගැස්විය නුමුත් වෙඩිල්ල නොත්තුනුවූයේය. දෙවනු තෙවනුත් උත්සාහ කොටද එසේම විය. මේසකලක සිදුනොවූ මේ පුදුමය මොකොදැයි වැඩිදුරට පරීක්ෂාකල විට එම තෙරුන්නාන්සේ ඇඳින තුවක්කුව විසිකර ලඟට ගොස් වැඳවැටී අඬමින් සමාව ඉල්ලන්ටවන. උඹ කල වරද කිම්දැයි

ඇසූවිට සිදුඋන වැරැද්ද කියා සමාව ලැබගත්තේය. එබලේම ඒ වැදිතෙමේ උන්වහන්සේගේ සමීපයෙහි දසසිල් උපාසකයෙක්විය. අදත් බුරුම රට වසන මේ උපාසක නැනාගෙන් මේ ප්‍රවෘත්තිය අසා දැනගත හැකිය. මේ වනාහි මෛත්‍රිභාවනා දෘෂ්ටධර්ම වේද්‍යකර්ම විපාකයි.

ලක්දිවද එක් ක්‍රිස්තියානි පවුලක තරුණියක් අමනුෂ්‍ය උපද්‍රවයෙන් පෙළෙනානාර ස්වකීය ආගමානුකූල ක්‍රියාද නා නා ප්‍රතිකාරද යන්ත්‍ර මන්ත්‍රාදියද කරවා එම උපද්‍රවය දුරුකරගත නොහැකිව යකැදුරෙකුගේ කීම පිට පසුව හිතමිත්‍ර බෞද්ධ ගෙදරක් සූදානම්කර භික්ෂූසංඝයා එතැනට වැඩමකරවා පිරිත් ධර්මශ්‍රවණයකර එම අමනුෂ්‍ය උපද්‍රවය සංසිඳවා ගත් බවද ඉන්පසු ඔවුහු බුද්ධාගම වැලඳගත් බවද මීට සාධක ප්‍රසිද්ධ කථාවකි. (මෙය පරිත්‍රාණධර්මශ්‍රවණ දෘෂ්ටධර්ම වේද්‍යකර්ම විපාකය වේ.) අවුරුදු විස්සකට තරම් පෙර බදුලු පලාතේ එක්තරා මිනිහෙක්තෙම ගොණෙකු හොරකම්කර මුළු දවසම ඒ සතාගෙන් වැඩගෙණ සවස කැලෑවට ගෙණගොස් මලමාර්ගයෙන් තුවක්කුව ඇතුල්කර වෙඩිතබා මරා මස් කෑවේය ඊට කීප දිනකට පසු ඔහු ගසක්මුල වාඩිවී සිටියදී වර්ෂා නැති අකාලයෙහිම හෙනක්වැදී මල මුත්‍ර වගුරුවා ඒ තැනම මළේය.

මයහඩගත පලාතේ එක් ස්ත්‍රියක් තොමෝ අවජාතක කමට උපන් තම දරුවා කැලෑවට ගෙණගොස් කටුවල වලක දමා පස් වසා මැරුවාය ඈ බඹ පහක් යන්ට මත්තෙන් අලියකු ගැසීමෙන් මළාය

පසුගියදා සල්පිටිකෝරළේ ජම්බුරලිය කියන ගමේ එක්මිනිසෙක් තෙමේ පියා සමග දබරකරගෙණ පියාට ගසා කීප දිනකට පසු ගොණෙකු නාවන්ට ගඟට ගෙණගියේය. ගොණු නාවනවිට කිඹුලාපැන පියාට ගැසූ අතම කඩා කාගියේය.

මීට අවුරුදු දෙකකට තරම් පෙර නෙතරත්ගොඩ පලාතේ එක්තරා මිනිහෙක් තෙම තම පියා සමග දබරකර පියාට තඩා මැරුවේය. ඊලඟ අවුරුද්දේ පියාට ගැසූ එම මාසයේ එම දවසේ මාලුඇල්ලීමට ගොස් කාවයියකු අල්වා මැරීමට කටේදමා හපනකල්හි යම් ප්‍රමාදයකින් උගුරට වැද හිරවී ලේ වමනයකර ඒ හේතුවෙන් මළේය

මීට අවුරුදු තිහකට තරම් පෙර ගාල්ලේ ගල්වඩුගොඩ පරම පවිත්‍රානන්ද විහාරයෙහි රතනසාර නැමති සිල්වත් තෙරුන්නාන්සේ නමක් විසුයේය. උන්වහන්සේට සාමණේර නමක් අමූලික චෝදනාවකින් දෝෂාරෝපණය කළේය. එයින් ලජ්ජාවට පත් එම තෙරුන් වහන්සේ සිවුරු හැර මාතලේ පලාතට ගියේය. සතියක් යන්ම

... ඒ සාමණේරතමාට පිස්සුවක් හැදී "සිරාණා නම්" කියන ... ව හැඳවානියේය. සීප දිනකට පසු බෙල්ලේ වැල දමා ... නසානත්තේය. මැරෙන වේලාවේදී එම දෝෂාරෝපණ ... කියමින් දෙඩෙව්වේය. කටේ පණුවෝද පිරී සිටියෝය.

... සාලයක ප්‍රසිද්ධව සිටි අළුත්කුරුවේ "සිඩාජී" නම් තෙර ... ක් බුද්ධමතාඳ අභිසධාචාය්‍ය "බුද්ධඝොෂ" මහා ස්වාමිපාදයන් ... වට සහ "නාගසෙන" මහ රහතන්වහන්සේටත් දොස් පවර ... ප්‍රසිද්ධකර නින්දාකොට කොළවර බෙල්ලේ වැලලාගෙණ ... ගෙන් ගහනව මරුමුවට පත්උනේය.

... කාලකට පෙර විමලජීව නමැත්තෙක් කහලුවේ විසූ භික්ෂුව ... දෝෂාරෝපණාදිය කෙළේය. දැනට හෙතෙම උම්මත්තකව ... අරෝපණ කථා දොඩවන්නෙක්ව වසන්නේය. නොයෙක් ... ජ කාලමුත් සුවද නොලැබීය. මේද දෘෂ්ටධර්ම වේද්‍ය විපාකයෙකි.

... කුශලාකුශල දෙපක්ෂයේත්ම මෙසේ සොයා දැනගතහැකිවූ ... සාක්ෂිවලින් පොත්පත්වල පෙනෙන පුරාණ කාරණාද ... ව පැහැදිලිලෙස කාටත් තේරුම්ගන්ට හැකිය මෙසේ කියන ... ද්දෙන් මූල ජවන චෙතනා සංඛ්‍යාත දෘෂ්ටධර්ම වේද්‍ය කර්ම විපාක ... මෙන් හත්වෙනි ජවනචෙතනා කර්මය උපපද්‍ය වේද්‍ය විපාකය ... පස අපරාපය්‍යාය වේද්‍ය විපාකයද ඔවුන්තුළ ශෙෂව පවත්නා ... යුතුය. එසේම නන්ද ගොඝාතකයාගේ දිව සිඳී වැටීම ප්‍රථම ... චෙතනායි කියනලද දෘෂ්ටධර්ම වේද්‍ය කර්මයාගේ විපාකය බවද ... සත්වෙනි ජවන චෙතනායි කියනලද උපපද්‍ය ... කර්මයාගේ විපාකය බවද මැද ජවනචෙතනා පස ඔහුතුළ මිතු ... යට ශෙෂව පවත්නා බවද දතයුතුය. සෙසුකර්ම සියල්ලද ... යි.

... දෘෂ්ටධර්මවේද්‍ය කර්මය පරිපක්කවෙදනීය. අපරිපක්කවෙද ... ප්‍රකාරයි "යං පන සත්තාදිවසබ්භන්තරෙ විපාකං දෙති" ... යම් කර්මයක් සත්දවසක් ඇතුළත විපාකදෙයිද ඒ ... වෙදනීය නම්. "යං පඨමවයෙකතං පඨමවයෙවා මජ්ඣිම ... පච්ඡිමවයෙවා මජ්ඣිමවයෙකතං මජ්ඣිමවයෙවා පච්ඡිම ... පච්ඡිම වයෙකතං තත්ථෙවවිපාකං දෙති" යනුවෙන් ප්‍රථම ... කරණලද යම් කර්මයක් තෙම ප්‍රථම වයස්හි හෝ මැදවයස්හි ... විපාක දෙයිද මැද වයස්හි කරණලද යම් කර්මයක් මැදවයස්හි ... අනවයස්හි හෝ විපාකදෙයිද අනවයස්හි කරණලද යම් ... අන වයස්හිම විපාකදෙයිද මේ සියල්ල අපරිපක්ක වෙදනීය ... වේ.

පරිපක්ක යනු පැසුණු යන අර්ථයි. අපරිපක්කයනු නොපැසුණු යන අර්ථයි අධික ගුණවතුන් කෙරෙහි කරණලද්ද පරිපක්ක කර්මයි. ගුණහීනයන් කෙරෙහි කරණලද්ද අපරිපක්ක කර්මයි. සඹකියනලද උදාහරණවලින්ම මෙයද තේරුම්ගතයුතු. මෙහි දෘෂ්ටධර්ම වේද්‍ය කර්ම පිළිවෙල හොඳින් දැන පින් කරන්නන්ට වෙළඳාමකින් ලාබලබන්නාක්මෙන් මෙලොව හොඳ විපාක ලැබියහැකිවේ, මෙබඳු විපාක මෙලොව ලබනමුත් ඒ ගැන කල්පනාව පෙර භවයෙහි කර්මවිපාක කියායි මත්පැන් පානය බහුලව පුරුදුකල තැනැත්තන් අන්තිම වයසේදී උම්මත්තකව සිටිමිය යාම නොයෙක් විට දකිනුලැබේ. මෙයද මේ දෘෂ්ටධර්ම වේද්‍යට කදිම නිදර්ශනයකි. මේ සියලු කරුණු සාක්ෂිකොට කර්මය ගැන බුදුන් වදාල ධර්මයෙහි සත්‍යතාවය අවබෝධ කරනුහැකිය.

දිට්ඨධම්ම වෙදනීයං පච්චක්ඛ කාරණෙහි ච,
සංසන්දිත්වා මයාවුත්තං ඔලෝකෙන්තු විචක්ඛණා.

දෘෂ්ටධර්ම වේද්‍ය කර්ම වර්ණනායි.

“දිට්ඨධම්මතො අනන්තරං උප්පජ්ජිත්වා වෙදිතබ්බං උපපජ්ජවෙදනීයං” යනු **විභාවිනී** ටීකායි. තේරුම ජීවත්ව සිටියදී ලබන විපාකයට අනතුරුව ඉපද වින්දයුතු විපාකඇතිකර්මය උපපද්‍යවේද්‍යවයි. යට කියනලද අර්ථසාධක මනොද්වාරික වීථියෙහි සප්තම ජවනචේතනා කර්මය උපපද්‍යවේද්‍යකර්මයි. කුශලපක්ෂයෙන් අෂ්ටසමාපත්ති ලාභීන්ට දෙවෙනි අත්බැව්හි බ්‍රහ්මලෝකොත්පත්තිය ලැබෙන බැව් නියතයි. අෂ්ට සමාපත්ති නම්-ප්‍රථමධ්‍යානය, ද්විතීයධ්‍යානය, තෘතීයධ්‍යානය, (චතුෂ්කනයින්) චතුර්ථධ්‍යානය, ආකාශානඤ්චායතනධ්‍යානය, විඥානඤ්චායතනධ්‍යානය, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනධ්‍යානය, නෛවසංඥානාසංඥායතන ධ්‍යානය, යන මේ අටයි. මෙයින් එකක් හෝ දෙකක් හෝ අටම හෝ උපදවා ධ්‍යානය නොපිරිහෙලා කලුරිය කෙලේනම් ඒ ධ්‍යාන කර්මයෙන් බ්‍රහ්මලෝක ප්‍රතිසන්ධිය ලැබගැණීම නියතවයි. **කාලදෙවල ආලාරකාලාමාදි තාපසවරුන්** මෙනි. අකුශලපක්ෂ වශයෙන් පඤ්චානන්තර්‍යකර්ම කාරීන්ට සහ නියත මිථ්‍යාදෘෂ්ටි ගත් තැනැත්තන්ට දෙවන අත්බැව්හි අපායොත්පත්තිය නියතයි. පඤ්චානන්තර්‍ය කර්ම නම් මාතෘඝාතකය, පිතෘඝාතකය, අර්හත්ඝාතකය, ලෝහිතුප්පාදකය, සඞ්ඝභෙදකය යන මේ පසයි. එනම්:-මව් මැරීම, පියා මැරීම, රහතන් මැරීම, බුදුන්ගේ ඇඟේ ලේ සෙලවීම, සඞ්ඝභෙද කිරීමද වේ. මේ පසම යමෙක් කෙලේනම් ප්‍රතිසන්ධි වශයෙන් දෙවෙනි ආත්මයෙහි සංඝභෙදයම විපාකදෙයි. සෙසු සියල්ල අහොසිකම්ම නාමෙසි කර්ම විපාකවෙයි. ඉදින් එනාහි සංඝභෙදය හැර අනික් සියල්ල

[illegible]කෙළේද, ලොහිතුප්පාදන විපාකදෙයි. ඉදින් වනාහි සංඝභේදයත් ලොහිතුප්පාදයත් හැර අනික් තුන කෙළේද, අරහන්ත ඝාතකය විපාකදෙයි. ඉතිරි දෙක කෙළේද? මාතෘ පිතෘ දෙදෙන අතුරෙන් [illegible] සීලවන්ත නම් මව් දුස්සීල නම් පිතෘඝාතකය විපාකදෙයි. [illegible]දෙනාම දුස්සීලකම්න් සමානනම් මාතෘ ඝාතක කර්මය දෙවන [illegible]බැවිනි ප්‍රතිසන්ධි විපාකදෙයි. මවම දරුවන් කෙරෙහි වැඩි [illegible]කාර බැවිනි මෙහි වනාහි මනුෂ්‍යවූ මවකු පියකු [illegible]නාහටම ආනන්තර්‍ය්‍ය කර්මයවෙයි. ඒ ආනන්තර්‍ය්‍ය පාපකර්ම [illegible] සකල තැනැත්තේ රුවන්මැලි මහසෑය තරම් රත්රන් දාගැබ් [illegible]ගණන් වැඩ නිමවා මේ මුළු සක්වල භික්ෂුසංඝයා වඩාහිඳුවා [illegible]ක්තත් බුදුන්ගේ සිවුරුකොණ අල්වා විසූවත් දෙවෙනි [illegible]බැවිහි අපායෙන් මිදෙනු නොහැකිවේ. අජාසත් මහරජ ඊට [illegible]කාරණයි. ඉදින් වනාහි වෙශ්‍ය පුත්‍රයෙක් වෙයිද, යමෙකුගේ [illegible]වයෙන් උපපත්තිවීද පියා බව නොදැන ඔහුගේ මරණය සිදු [illegible]ද? පිතෘඝාතක කර්මය වෙයි. ඉදින් වනාහි තමන් මනුෂ්‍යවූයේ [illegible]න්වූ පිය කෙනකු මව් කෙනකු මැරුයේද ආනන්තරිය [illegible]වෙයි. නුමුත් ආනන්තරිය සමාන විපාක ඇත්තේවේ. ඉදින් [illegible] කාලයෙහි එලුවා හෝ මුවා හෝ මරන්නෙමියි. තුවක්කුවකින් [illegible]ණුකල මවට හෝ පියාට හෝ රහතන් වහන්සේ [illegible]ට හෝ වැදී මළේද ආනන්තර්‍ය්‍යකර්මයවේ. මන්ද? මරමියි [illegible] චේතනාව සත්වයකු අරමුණුකල හෙයිනුත් මැරුම්කෑවේ [illegible]යකු හෙයිනුත්ය. මෙහි මව් නම් වැදූ මව්වේ. පියා නම් [illegible] පියාවේ. රහතන්වහන්සේනම් මනුෂ්‍ය රහතන්වහන්සේවේ.

(මේ වනාහි සමන්තපාසාදිකා මනොරථපූරණී ආදියෙහි [illegible]තිබේ.)

උපපජ්ජ වෙදනීයං සමාපත්ති වසෙනච,
ආනන්තරිය කම්මෙන නිද්දිට්ඨං තං විජානීයං.

උපපද්‍ය වේද්‍ය කර්ම වර්ණනායි.

“අපරෙ අපරෙ දිට්ඨධම්ම තො අඤ්ඤස්මිං යත්ථකත්ථචි [illegible]භාවෙ වෙදිතබ්බං කම්මං අපරාපරියවෙදනීයං” යනු විභාවිනී [illegible] ප්‍රත්‍යක්ෂ ආත්මභාවය කෙරෙන් අනික් අනික් යම් කිසි [illegible]භාවයෙක්හි විඳියයුතු කර්මය අපරාපරිය වෙදනීයනම් වන් [illegible] යනු එහි තේරුමයි. ජොතිය, මෙණ්ඩක, පුණ්ණක සිටු [illegible] යහපත් විපාක ලැබුයේ අපරාපර්‍ය්‍යාය වෙද්‍ය කුශලකර්මයෙනි.

අපුත්තක සිටු ආදීන්ට අයහපත් විපාක ලැබුනේ අපරාපර්‍යාය වේද්‍ය අකුශල කර්‍මයෙනි. ඒ කථාවස්තු ධම්මපදාර්ථ කථාවෙහි දක්වා තිබේ.

අපරෙ අපරෙ යස්ස කාලෙ විවෙදියං භවෙ,
අපරාපරිය කම්මංති වුත්තං මෙතං විභාවිනං.
අපරාපර්‍යාය වේද්‍ය කර්‍ම වර්‍ණනායි.

“කුසලං වා හොතු අකුසලං ගරුකාගරුකෙසු යං ගරුකං අකුසලපක්ඛෙ මාතුඝාතකාදි කම්මං කුසලපක්ඛෙ මහග්ගත කම්මං වා තදෙව පඨමං විපච්චති” යනු විභාවිනී ටීකායි. කුශලයක් හෝ වේවා අකුශලයක් හෝ වේවා බැරෑරුම්වූද බැරෑරුම් නොවූද කර්‍මයන් අතුරෙන් යම් බැරෑරුම් කර්‍මයෙක් වේද, කුශලපක්ෂයෙහි රූපාරූපධ්‍යානයි. අකුශලපක්ෂයෙහි මාතෘඝාතකාදියයි. ඒ වනාහී පලමුකොට විපාකදෙයි. මේයත් ගරුකකර්‍මයි ස්වල්ප ජලයක්මැඩ ගෙණ මහත් ජලස්‍රොතයක් ගමන්කරන්නාක්මෙනි. සෙසු සතානාම් කර්‍ම කුඩා ජලයන්මෙනි, යටකියනලද දෘෂ්ටධර්‍මවේද්‍ය උපපද්‍ය වේද්‍ය කර්‍මවලින්මුම මෙහි විස්තර දතයුත්තාහ.

ගරුකං හොතියං කම්මං වෙදිතබ්බං පුනබ්භවෙ,
වුත්තං අවස්සකථාවුත්ත විධිනානං විජානියං.
යත්ගරුක කර්‍ම වර්‍ණනායි.

“කුසලාකුසලෙසු යනයං බහු හොති තං යබහුලං නාම” යනු විභාවිනී ටීකායි. කුශලාකුශලයන් අතුරෙන් යමක් බොහෝ කල් පුරුදුකරණලද්දේද, ඒ යබහුල නම්. බොහෝ කාලයක් පුරුදුකරණලද්ද ආශ්‍රය වශයෙන් දතයුතුය. නිරතුර පුරුදුකල දානමය කුශලකර්‍මයෙන් දුටුගැමුණු මහරජතුමාගේ දිව්‍යලොකොත්පත්තිය කුශලපක්ෂයේ යත් බහුල කර්‍මයටද, (50) අවුරුද්දක් උගරන් මැරූ පාපයෙන් චුන්දසූකරිකයාගේ නිරයොත්පත්තිය අකුශල පක්ෂයේ යත් බහුල කර්‍මයටද උදාහරණයි. දුටුගැමුණු කථාව මහ වංශයෙහිද චුන්දසූකරික කථාව ධම්මපියා අටුවාවෙහිද වේ.

යං කම්මං බහුලං හොති නිච්චංව පරිභාවිතං,
යබ්බහුලංති වුත්තං තං අප්පසංවණ්ණනාදිසු.
යත් බහුල කර්‍ම වර්‍ණනායි.

“යංපන කුසලාකුසලෙසු ආසන්න මරණෙ අනුස්සරිතුං සක්කොති තං යදාසන්නං නාම” යනු මනොරථපූරණී අටුවායි. කුසල් අකුසල් අතුරෙන් මරණාසන්න කාලයෙහි යමක් සිහිකරන්ට හැකිවේද? එසේ සිහිකරණලද කර්‍මය යදාසන්න කර්‍මනම්වේ.

කුසලපක්ෂයට චොරඝාතකයා උදාහරණයි. මේ ඝාතකයා සොරුන් මරණ තනතුර රජුගෙන් ලැබ (30) අවුරුද්දක් මුළුල්ලෙහි චොරඝාතක කර්මය කෙළේය. මරණාසන්නයේදී සැරියුත් මහ තෙරුන් වහන්සේට දෙනලද දානමය පුණ්‍යකර්මයක් හේතුකොටගෙණ දිව්‍ය ලෝකයෙහි උපන්නේය. අකුශලපක්ෂයට උදාහරණය මෙසේයි පෙර දවස් මහාවාචකාල නමැති උපාසකයෙක් තෙම ගහක් සමීපයෙහි (30) අවුරුද්දක් මුළුල්ලෙහි දෙතිස්කුණප භාවනාව කෙළේය. ...තිමේදී මම මෙපමණ කල් දෙතිස්කුණප භාවනාව කළෙමි ...ලංක මාත්‍රයක්වත් උපදවනු නොහැකිවිය. එහෙයින් මේ ...ව ශාසනය නෛර්‍යාණික නොවේයයි දෘෂ්ටිවිපර්‍යාසයට පැමිණ ...ව ඒ ගහෙහි ඉතා විසාල ශරීරයක් ඇති කිඹුල් ප්‍රේතයෙක්ව උපන. එක් කලක කසාතොටින් කලුගල්පිරූ ගැල් (60) ක් ගියහ. ඒ කිඹුල් ප්‍රේතයා ඒ සියලු ගැල් සහ ගොණුන් ගිල්ලේය මෙහි ...ර මනොරථපූරණියෙහි දක්නාලැබේ.

මරණාසන්නකාලම්හි සරිතුං සක්කුණාතියං,
තං යදාසන්නකම්මන්ති වුත්තං තං වණ්ණිතං මයා.

යදාසන්න කර්ම වර්ණනායි.

“කටත්තා කම්මනති ගරුකාදි භාවං අසම්පත්තං කතමත්තතො යෙව කම්මනති වත්තබ්බං කම්මං” යනුවෙන් ගරුකය, යත් බහුලය, යදාසන්නය යනමේ තුන් ආකාරයට නොපැමිණියාවූ කළමාත්‍රයෙන් ...හම්වූ විපච්චනවාරය එළඹසිටි කල්හි ප්‍රතිසන්ධි ප්‍රවෘත්ති විපාකදෙන කර්මය කෘතත්වාත්කර්මයයි දතයුතු. මනොරථපූරණියි.

කතමත්තෙන යංකම්මං තගරුකාදිතං ගතං,
කටත්තානාම කම්මනති වුත්තං තං වණ්ණිතං මයා.

කෘතත්වාත් කර්ම වර්ණනායි.

“ජනයත්ති ජනකං ප්‍රතිසන්ධි ප්‍රවෘත්ති විපාකයන් ඇතිකෙරේ ...යි ජනකනම්. ජනකකර්මනම්:- උද්ධච්චය සමග යෙදෙන අකුසලචෙතනාව හැර ඉතිරි ලොභ සහගත අට ය, ද්වේෂ සහගත දෙක ය, විචිකිච්ඡාසම්ප්‍රයුක්ත සිතය යනමේ එකොළොස් අකුසල් සිත් සමග යෙදෙන චෙතනාවෝයි, කාමකුසල් සිත් 8 හා යෙදෙන

චෙතනාවෝය, රූපාවචර කුසල්සිත් පස සමග යෙදෙන චෙතනාවෝය, අරූපාවචර කුසල්සිත් සතර සමග යෙදෙන චෙතනාවෝය. යනමේ අටවිසි චෙතනාවෝයි. අභිසංස්කාරයි.

මෙම ජනකකර්මයෙන් ඇතිකරදෙන ප්‍රතිසන්ධි විස්තරය මත්තෙහි ච්‍යුතිප්‍රතිසන්ධි වර්ණනායෙහි ප්‍රකාශවන්නේය.

යං පාකං ජනයෙ කම්මං පටිසන්ධි පවත්තියං,
තං කම්මං ජනකං නාම වණ්ණිතං එකදෙසතො.

ජනක කර්ම වර්ණනායි.

උපත්ථම්භෙතීති උපත්ථම්භකං උපස්තම්භනවේනුයි උපකාර වේනුයි. උපත්ථම්භ නම්වේ. කුමකට උපකාරවේද, ජනකකර්මයට උපකාරවේ. බොහෝකාලයක් පැවැත්මට උපකාර හෙතූත් ඵලවන කර්මය උපස්තම්භක කර්මයයි දතයුතුය. කුශලාකුශල දෙයාකාරයෙන්ම උපකාරවෙයි. කුශල ජනකකර්මයට කුශල උපස්තම්භක කර්මයද අකුශල ජනකකර්මයට අකුශල උපස්තම්භක කර්මයද උපකාරවෙයි. ඒ මෙසේයි සුගතියක උපන් තැනැත්තේ නැවත නැවත කුසල්කොට ඒ සුගතියෙහිම උපදියි. දුගතියෙහි උපන් තැනැත්තේ නැවත නැවත අකුසල්කොට ඒ දුගතියෙහිම උපදියි. ඒ බව මනොරථ පූරණියෙහි මෙසේ දක්වයි. "උපත්ථම්භකං නාම කුසලම්පි ලබ්භති අකුසලම්පි ලබ්භති එකච්චොහි කුසලං කත්වා තං කම්මං උපත්ථම්භෙත්වා අනෙකානි වස්ස සතසහස්සානි සුගති භවස්මිං යෙව චරති එකච්චො අකුසලං කත්වා දුග්ගති භවෙනිබ්බත්තති සො තත්ථිතො පුනප්පුනං අකුසලං කත්වා තං කම්මං උපත්ථම්භෙත්වා බහූනි වස්ස සතසහස්සානි දුග්ගති භවස්මිං යෙවචරති" යනුයි. තවත් ක්‍රමයක්. අනික් දුර්වලකර්මයකින් උත්පත්තියක් ඇතිකල්හි උපස්තම්භ කර්මයතෙමේ අද්භූත් අභී වශයෙන් මෙසේ කියන්නේනම් වේ. ඉදින් වනාහි මම පලමුකොට දක්නෙම්නම් තොපට මෙහි උපදින්ට නොදෙන්නෙමි. දෙව් ලොවම උපදවන්නෙමි. ඒ එසේ වේවා! දැන් තොපට කටයුත්තක් කරන්නෙමි කුමක්කෙරේදයත්? උවදුරු නැතිකෙරෙයි. වස්තුව උපදවයි. ළදරුවා මව්කුස උපන්තැන්පටන් දෙමව්පියන්ට සැපම ලබාදෙයි. යම් යම් හතුරු උපද්‍රව ඇත්ද? ඒ සියල්ලද පහවේ. මෙසේ උපද්‍රව නසයි. දරුවා මව්කුසින් නික්මුණු තැන්පටන් ලැබෙන රන් රිදී මිලමුදල් ආදි වස්තුව ප්‍රමාණනැත. අනුන්ගේ ධන පවා යම් යම් ක්‍රමවලින් තමන්ට අයිතිවේ. එලදෙන්නු බොහෝ කිරි ඇත්තීහුවෙත්, කුඹුරු සමෘද්ධවෙත්, දැසි දස් කම් කරුවෝ හීකරුවෙත්. සිවුපාතනතුරු ආදි උසස් තනතුරු ලැබෙත්, බොහෝ කල් ජීවත්වෙයි. ඒ බව මෙසේ දක්වයි. "උපත්ථම්භක කම්මංහි

අඤ්ඤෙන දුබ්බල කම්මෙන නිබ්බත්තං පවත්තෙ ආගන්ත්වා අත්ථනාසං වදති නාම, ස්වාහං පඨමතරං ජානෙය්‍යං, න යෙන ඉධ නිබ්බත්ති. න්තං දෙදය්‍යං දෙවලොකෙ යෙව නිබ්බත්තා පෙය්‍යං හොතු ඉදං යත්ථ කත්ථචි නිබ්බත්තො අහං උපච්ඡෙදක කම්මං නාම උපච්ඡෙදං තෙ කරිස්සාමීති උපච්ඡෙදං කරොති කිං කරොති පරිස්සයං නාසෙති භොගෙ උප්පාදෙති තස්ස දාරකස්ස මාතුකුච්ඡිතො නිබ්බත්ත කාලතො පට්ඨාය මාතාපිතූනං සුඛමෙව ආවහති" සාරසංග්‍රහයි.

උපච්ඡෙදකනිස්සං කම්මං ජනකස්ස විරූළ්හියා,
නාමෙනස්ස වණ්ණනීයං අයං කථාපිකා නයෙනහං.

උපඝාතක කර්ම වර්ණනායි.

උපඝාතකාඃපීළතීති උපපීළකං, උපන්නාවූ සුඛදුඃඛය බොහෝ කල් පවතින්ට ඉඩනොදී පීඩාකරණ කර්මය උපපීඩක නම්වේ. "අඤ්ඤෙන කම්මෙන දින්නාය පටිසන්ධියා ජනිතෙ විපාකෙ උප්පජ්ජනක සුඛදුක්ඛං පීළෙති බාධෙති අද්ධානං පවත්තිතුං නදෙති තත්‍රායං නයො කුසලකම්මෙ විපච්චමානෙ අකුසලකම්මං උපපීළකං හුත්වා තස්ස විපච්චිතුං නදෙති අකුසලකම්මෙ විපච්චමානෙ කුසලකම්මං උපපීළකං හුත්වා තස්ස විපච්චිතුං නදෙති යථා වඩ්ඪමානක රුක්ඛං වා ගච්ඡං වා ලතං වා කොචිදෙව දණ්ඩකං වා සත්ථං වා ඡින්දෙය්‍යවා භින්දෙය්‍යවා අථසො රුක්ඛාවා ගච්ඡං වා ලතාවා වඩ්ඪිතුං නසක්කුණෙය්‍ය එවමෙව කුසලං විපච්චමානං අකුසලෙන උපපීළෙති අකුසලං පන විපච්චමානං කුසලෙන උපපීළෙති." මනොරථපූරණීයි.

මෙහි තේරුම කුශල කර්මය විපාකදෙන කල්හි අකුශලකර්මය උපපීඩකව ඒ කුශලකර්මයට විපාකදෙන්ට ඉඩනොදී පීඩාකෙරෙයි. අකුශලකර්මය විපාකදෙන කල්හි කුශලකර්මය තෙමේ උපපීඩකව ඒ අකුශලකර්මයට විපාකදෙන්ට ඉඩ නොදෙයි. යම්සේ වැඩෙන්නාවූ රුකක් හෝ ගසක් හෝ වැලක් හෝ කිසියම් කෙණෙක් දණ්ඩකින් හෝ ආයුධයකින් හෝ සිඳින්නේ හෝ වෙයිද? බිඳින්නේ හෝ වෙයිද? ඒ රුක් ආදිය වැඩෙන්ට නොහැකිවන්නේය. එමෙන්ම විපාකදෙන්නාවූ කුශලකර්මයත් අකුශලකර්මය තෙමේ පීඩාකෙරෙයි. විපාකදෙන්නාවූ අකුශල කර්මයත් කුශලකර්මය තෙමේ පීඩා කෙරෙයි සුනක්ඛත්තයාගේ අකුශලකර්මය තෙම කුශලකර්මයට පීඩාකෙළේය චොරඝාතකයාගේ කුශලකර්මය තෙම අකුශල කර්මයට පීඩාකෙළේය—"අකුසලං පන උපපීළක කම්මං අඤ්ඤෙන කුසලකම්මෙන නිබ්බත්තං පවත්තෙ ආගන්ත්වා අත්ථනාසං වදති නාම ස්වාහං පඨමතරං ජානෙය්‍යං න ඉධ නිබ්බත්ති

තුං දණ්ඩදායං චතුසුයෙව අපායෙසුතං නිබ්බත්තා පෙයං නොතු තිං යත්ථකත්ථචි නිබ්බත්තෙන්තං අහං උපපීළකං නාම පීළෙත්වා නිරොජං නිය්‍යූසං කසටං කරිස්සාමීති තතො පට්ඨාය තං තාදිසං කරොති කිං කරොති පරිස්සයං උපනෙති දාරකස්ස මාතුකුච්ඡියං නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය මාතු අස්සාදොවා සුඛංවා නහොති. මාතාපිතූනං පීළාව උප්පජ්ජති” සාරසංග්‍රහයි. තේරුම දුර්වල අකුශලකර්මයකින් උත්පත්තිය ඇතිකල්හි උපපීඩක කර්මයතෙමේ විත් අභිවශයෙන් මෙසේ සිතයි. ඉදින් මම පළමුකොට දන්නෙම්නම් තොපට මෙහි උපදින්ට නොදෙන්නෙමි. සතර අපායෙහිම උපදවන්නෙමි. ඒ එසේ වේවා. තෝ යම් යම් තැනෙක්හි උපන්නෙහි වා මම උපපීඩක නම් පීඩාවක්කොට තා ඕජස් රහිතකොට කසට කරන්නෙමියි. එතැන්පටන් එසේ කරයි. කුමක්කරයිද? උපද්‍රවයට පමුණුවයි. රන් රිදී මිල මුදල් ඉඩම්කඩම් ආදි වස්තුව නැසීකෙරෙයි. ළදරුවා මව්කුස උපන් තැන්පටන්ම ඕහට සැප නොදෙයි පීඩාමකෙරෙයි. එළදෙන්නු කිරිනොදෙත්, ගවයෝ අකීකරුවෙත්, දාසාදීහු වැඩ නොකරත් යන ආදි වශයෙන් පීඩා කරයි.

ජනකං උපගන්ත්වාන යං කම්මං උපපීළයෙ,
උපපීළකන්ති තං වුත්තං ඉතිසංවණ්ණිතං මයා.

උපපීඩක කර්ම වර්ණනායි.

'උපගන්ත්වා ඝාතෙතීති උපඝාතකං' යථොක්ත ජනකකර්මයාගේ විපාකය වළක්වා ජනකකර්මය විනාශකරණ හෙයින් උපඝාතක නම්වේ. අකුශලය හේතුකොටගෙණ කුශලයද, කුශලය හේතුකොටගෙණ අකුශලයද විපාකදීමට ඉඩ නොලැබ හානිවේනම් ඒ උපඝාතක කර්මයාගේ ලක්ෂණයි. අජාසත් මහරජුගේ පිතෘඝාතක අකුශලකර්මය තෙම ඒ රජුගේ ජනක කුශලකර්මය විනාශකෙළේය. එහෙයින් මාර්ගඵල ලැබීමටද අවකාශ නොලැබුණේය. අඞ්ගුලිමාල මහ තෙරුන්නාන්සේ ගෘහස්ථකාලයෙහි මිනී මැරීමෙන් රැස්කළ අකුශලකර්මයන් කුශලකර්මයතෙමේ විනාසකෙළේය. මනොරථපූරණියි.

උපගන්ත්වාන යං කම්මං ඝාතෙති ජනකං යදි,
තං උපඝාතකං නාම ඉතිසංවණ්ණිතං මයා.

උපඝාතක කර්ම වර්ණනායි.

සෞත්‍රාන්තිකපර්‍ය්‍යායයෙන් කර්මය දෘෂ්ටධර්මවේදනීයාදීන්ගේ වශයෙන් එකොළොස් වැදෑරුම්කොටද අභිධර්මපර්‍ය්‍යායයෙන් සොළොස් වැදෑරුම්කොටද බෙදනලදී. මනොරථපූරණියෙහි ඒ මෙසේ දක්වනලදී.

(1.) "අත්ථෙකච්චානි පාපකානි කම්මසමාදානානි ගතිසම්පත්ති පටිබාළ්හානි නවිපච්චන්ති, (2.) අත්ථෙකච්චානි පාපකානි කම්මසමාදානානි උපධිසම්පත්ති පටිබාළ්හානි නවිපච්චන්ති, (3.) අත්ථෙකච්චානි පාපකානි කම්මසමාදානානි කාලසම්පත්ති පටිබාළ්හානි නවිපච්චන්ති, (4.) අත්ථෙකච්චානි පාපකානි කම්මසමාදානානි පයොගසම්පත්ති පටිබාළ්හානි නවිපච්චන්ති, (5.) අත්ථෙකච්චානි පාපකානි කම්මසමාදානානි ගතිවිපත්තිං ආගම්මවිපච්චන්ති' (6.) උපධිවිපත්තිං, (7.) කාලවිපත්තිං, (8.) පයොගවිපත්තිං ආගම්ම විපච්චන්ති, (9.) අත්ථෙකච්චානි කල්‍යාණානි කම්මසමාදානානි ගතිවිපත්ති පටිබාළ්හානි නවිපච්චන්ති, (10.) උපධිවිපත්ති, (11.) කාලවිපත්ති, (12.) පයොගවිපත්ති, පටිබාළ්හානි නවිපච්චන්ති (13.) අත්ථෙකච්චානි කල්‍යාණානි කම්මසමාදානානි ගතිසම්පත්තිං ආගම්මවිපච්චන්ති, (14.) උපධිසම්පත්තිං, (15.) කාලසම්පත්තිං, (16.) පයොගසම්පත්තිං ආගම්ම විපච්චන්තීති"යි.

තොම්මර පිළිවෙළින් එහි තේරුම මෙසේ දතයුතුය.

1. "අනිට්ඨාරම්මණානුභවනාරහෙ කම්මෙ විජ්ජමානෙයෙව සුගතිභවෙ නිබ්බත්තස්සතං කම්මං ගතිසම්පත්ති පටිබාළ්හං නවිපච්චතීයි" තේරුම, අනිටු අරමුණු අනුභවයට සුදුසු පාපකර්මයක් ඇතිකල්හිම දිව්‍යලෝකයක උපන් තැනැත්තහුට ඒ පාපකර්මය ගතිසම්පත්තියෙන් ප්‍රතිබාහණයවූයෙන් විපාකනොදෙයි. කුමක් හෙයින්ද? දෙව්ලොව අනිෂ්ටාලම්බන නැති හෙයිනි.

2. සමහර පාපකර්මයෝ උපධි සම්පත්තියෙන් ප්‍රතිබාහණයවූයෙන් විපාකනොදෙත්. "යොපන පාපකම්මෙන දාසියා වා කම්මකාරියා වා කුච්ඡියං නිබ්බත්තිත්වා උපධිසම්පන්නො හොති" තේරුම යමෙක් තෙම පාපකර්මයෙන් දාසියකගේ හෝ කම්කරු ස්ත්‍රියකගේ හෝ කුස පිළිසිඳ බිහිව උපධිසම්පත්තිය ඇත්තේවේද? හෙවත් රූපය සම්පූර්ණවේද, ලක්ෂණවේද, ඔහුගේ ස්වාමිවරු ඒ යහපත් රූපලක්ෂණ දැක මෙතෙම නීච වැඩපලාදියට සුදුසු නොවේයයි තමන්ගේ ප්‍රිය පුත්‍රයෙකුමෙන් ඔහුට උසස් තනතුරු දී ආරක්ෂා කෙරෙත්. මේ උපධිසම්පත්තියෙන් පාපකර්මය ප්‍රතිබාහණයවූ ක්‍රමයි.

3. "යොපන පඨමකප්පික කාලසදිසෙ සුලභ සම්පන්නාරස භොජනෙ සුකුලෙ නිබ්බත්තති තස්සවිජ්ජමානම්පි පාපකම්මං කාලසම්පත්ති පටිබාළ්හං නවිපච්චති" තේරුම, යමෙක්තෙම ප්‍රථම කල්පයන්ගේ කාලයෙහිමෙන් සුලභසම්පන්න රසභෝජන ඇති කුලයක උපන්නේද ඔහුගේ පාපකර්මය කාලසම්පත්තිය කරණකොට ඉතා ප්‍රතිබාහනයවීමෙන් විපාක නොදෙයි.

4. "යොපන සම්මාපයොගං නිස්සාය ජීවති උපසඞ්කමිතබ්බ යුත්තකාලෙ උපසඞ්කමති" යනාදීන් කීහෙයින් යමෙක් තෙමේ වනාහි සම්‍යක්ප්‍රයොගයක්නිසා ජීවත්වෙයිද? රජ ඇමති ආදීන්ගේ සමීපයට එළඹියයුතු කාලයෙහි එළඹෙයිද අහක්වියයුතු කාලයේ අහක්වෙයිද, නික්මියයුතු කාලයෙහි නික්මෙයිද? අත්ලස් දියයුතු කාලයෙහි අත්ලස් දේද? මෙබඳු පුද්ගලයාගේ පාපකර්ම ප්‍රයොග සම්පත්තියෙන් වැළකී විපාක නොදෙයි.

5. දුග්ගතිභවෙ නිබ්බත්තස්ස පනකම්මංගති විපත්තිං ආගම්ම විපච්චතිනාම" තේරුම, ඇතැම් පාපකර්මයෙක් ගතිවිපත්තියට පැමිණ විපාකදෙයි. කෙසේද? නරක තිරිසන් ආදි දුගතියක උපන් තැනැත්තහුගේ පාපකර්මය ගතිවිපත්තියට පැමිණ විපාක දෙන්නේ යසි.

6. "යොපනදුස්සීලො වා කම්මකාරියො වා කුච්ඡිසම්ං නිබ්බත්තො දුබ්බණ්ණොහොති. දුස්සණ්ඨානො යෙභුය්‍යෙනබොම්හුසෙසානුමොහොති විමතිං උප්පාදෙති. සොසචෙ පුරිසොහොති. අථ නං තාය අකුසලස්ස කම්මස්ස අනුවජ්ජිතොති ගහපිං චාරකඛාපෙති. අස්සංවා" යනාදිය කීහෙයින් යමෙක් තෙමේ රජ සිටු ආදි උතුම් කුලැත්තවුන්ගේ දාසියකගේ හෝ කම්කරු ස්ත්‍රියකගේ හෝ කුස පිළිසිඳ උපන්නේ දැකීමට අප්‍රිය වර්ණ ඇත්තේද? නපුරු සටහන් ඇත්තේද? මොහු යකෙක්ද? මිනිසෙක්දැයි විමති උපදවන්නෙක්වේද? එබඳු අය ඉදින් පුරුෂයෙක්නම මෙතෙම අත්වැඩකට සුදුසු නොවෙයි කියා ඇතුන් රැකීම හෝ අසුන් රැකීම හෝ ගොනුන් රැකීම හෝ ඔහුලවා කරවයි. තණකොල දර දිය ඇද්දවීමාදිය හෝ කරවති. කුණු කසල හෝ දමවයි. මෙබඳු පුද්ගලයාගේ පාපකර්ම උපධි විපත්තියට පැමිණ විපාකදෙයි.

7. "යොපන දුබ්භික්ඛ කාලෙවා පරිහීන සම්පත්ති කාලෙවා අන්තරකප්පෙවා නිබ්බත්තති තස්සපාපකම්මං කාල විපත්තිං ආගම්ම විපච්චතිනාම" තේරුම. යමෙක්තෙම දුර්භික්ෂ කාලයෙහි හෝ පිරිහුණු සම්පත් ඇති කාලයෙහි හෝ අන්තඃ කල්පයක හෝ මිනිස් ලොව උපදියිද? ඔහුගේ ඒ අකුශලකර්මය කාලවිපත්තියට පැමිණ විපාක්දෙයි.

8. යොපයොගං සම්පාදෙතුං නජානාති උපසඞ්කමිතබ්බ යුත්තකාලෙ උපසඞ්කමිතුං නජානාති" යනාදියෙන් යමෙක්තෙමේ ප්‍රයෝගවැඩකරන්ට නොදනියිද? රජ ඇමති ආදීන්ගේ සමීපයට එළඹියයුතු කාලයෙහි එළඹෙන්ට නොදනියිද? පහවියයුතු කාලයෙහි පහවෙන්ට නොදනියිද? දුරරටකට නික්මයායුතු කාලයෙහි නික්ම යන්ට නොදනියිද? අත්ලස් දියයුතු කාලයෙහි දෙන්ට නොදනියිද? ඔහුගේ පාපකර්මය ප්‍රයොග විපත්තියට පැමිණ විපාකදෙයි.

9. යොපන ඉට්ඨාරම්මණානුභවනාරහෙ කම්මෙවිජ්ජමානෙපි යව ගන්ත්වා දුග්ගතිභවෙ නිබ්බත්තති තස්සතංකම්මං ගතිවිපත්ති පටිබාළ්හං නවිපච්චතිනාම" තේරුම, යමෙක්තෙමේ රූප ශබ්දාදි ය මනාප ආලම්බන සුඛසම්පශීනය විඳීමට සුදුසු කුශලකර්මයක් ඇතිවද මියගොස් නරකාදියක උපදීද? ඔහුගේ ඒ කර්මය ගති විපත්තියට පැමිණ විපාකනොදී වලකී.

10. "යොපන පුඤ්ඤකම්මානුභාවෙන රාජ රාජ මහාමත්තා දීනං ගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා කාණොවාහොති කුණීවා ඛඤ්ජොවා පක්ඛහතොවා තස්සඔපරජ්ජ සෙනාපති භණ්ඩාගාරිකට්ඨානාදීනි නඅනුච්ඡවිකානීති නදෙන්ති ඉච්චස්සතං පුඤ්ඤං උපධිවිපත්ති පති බාළ්හං නවිපච්චති" තේරුම, යමෙක්තෙම පුණ්‍යකර්මානුභාවයෙන් රාජරාජ මහාමාත්‍යාදීන්ගේ ගෘහයක ඉපද කණෙක් හෝ වෙයිනම්? කොරෙක් පිලෙක් පක්ෂඝාතකයෙක් හෝ වෙයිනම්? ඔහුට යුවරජ සෙනාපති භාණ්ඩාගාරික ආදි තනතුරුදීම සුදුසු නොවෙයයි නොදෙත් මෙසේ ඔහුගේ ඒ කුශලකර්මය උපධිවිපත්තියෙන් වැලකී විපාක නොදෙයි.

11. "යොපන දුබ්භික්ඛ කාලෙවා පරිහීන සම්පත්ති කාලෙවා අන්තරකප්පෙවා මනුස්සෙසු නිබ්බත්තති තස්සතං කල්‍යාණකම්මං කාලවිපත්ති පති බාළ්හං නවිපච්චති" තේරුම, යමෙක්තෙම දුර්භික්ෂ කාලයෙහි හෝ පිරිහුනු සම්පත් ඇති කාලයෙහි හෝ අන්තඃ කල්ප දෙකක් අතර කාලයෙහි හෝ මිනිස්ලොව උපදීද? ඔහුගේ ඒ කුශලකර්මය කාලවිපත්තියෙන් වැලකී විපාක නොදෙයි.

12. "යොහෙට්ඨ වුත්ත නයෙනෙව පයොගං සම්පාදෙතුං නජානාති තස්සකල්‍යාණකම්මං පයොග විපත්තිපති බාළ්හං නවිපච්චති" තේරුම, යමෙක්තෙම යටකී ක්‍රමයෙන් ලබායුතු කාලය නොදනීද? පහළයුතු කාලය නොදනීද? ඒ ඒ කටයුතු කල යුතු කාලය නොදනීද? ඔහුගේ කුශලකර්මය ප්‍රයොග විපත්තියෙන් වැලකී විපාකනොදෙයි.

13. "කල්‍යාණ කම්මෙන පන සුගතියංයෙව නිබ්බත්තස්සතං කම්මං ගතිසම්පත්තිං ආගම්ම විපච්චතිනාම" තේරුම, කුශලකර්මයෙන් සුගතියක උපන්තැනැත්තහුට ඒ කුශලකර්මය සුගති උත්පත්ති යයි කියනලද ගතිසම්පත්තියට පැමිණ විපාකදෙයි.

14 "රාජරාජ මහාමත්තාදීනං කුලෙනිබ්බත්තිත්වා උපධි සම්පත්තිං පත්තස්ස අත්තභාව සම්මිදියං ඨිතස්ස දෙවනගරෙ සමුස්සිත රතන තොරණ සදිසං අත්තභාවං දිස්වා ඉමස්ස ඔපරජ්ජ සෙනාපති භණ්ඩාගාරිකට්ඨානාදීනි අනුච්ඡවිකානීති දහරස්සෙව සතොතානි ඨානන්තරානි දෙන්ති" තේරුම, රජරජ මහඇමැති ආදී කුලයක

ඉපද් ශරීරසම්පත්තියෙන් සම්පූර්ණවූ ආත්මභාවයෙහි පිහිටියාවූ නෑනෑත්තහුගේ දෙව්නුවර නෑගූ රන්තොරණක් හා සමානවූ ආත්මභාවය දැක මොහුම යුවරජ සෙනෙවි භාණ්ඩාගාරික ආදි තනතුරු දීම සුදුසුයයි ලදරුකාලයෙහිම එසේදෙත්. මේ කුශලකර්මය උපධිසම්පත්තියට පැමිණ විපාකදෙන ආකාරයි.

15. "යොපඨම කප්පිකෙසුවා සුලභන්න පානෙවාකාලෙ නිබ්බත්තති තස්සකල්‍යාණ කම්මං කාලසම්පත්තිං ආගම්ම විපච්චති" තේරුම, යමෙක්තෙම ප්‍රථම කල්පිකයන් කෙරෙහි හෝ සුලභවූ ආහාරපාන ඇති කාලයෙහි හෝ මිනිස්ලොව උපදීද? ඔහුගේ කුශලකර්මය කාලසම්පත්තියට පැමිණ විපාකදෙයි.

16. "යොවුත්තා නයෙනෙව පයොගං සම්පාදෙතුං ජානාති තස්සකම්මං පයොග සම්පත්තිං ආගම්ම විපච්චතිනාම" තේරුම, යමෙක් යටකී පරිද්දෙන් ප්‍රයොග සම්පත්තිය මනාකොට දනීද? ඔහුගේ කුශලකර්මය ප්‍රයොගසම්පත්තියට පැමිණ විපාකදෙයි.

මේ අභිධර්ම පර්‍ය්‍යායෙන් වදාළ සොළස්කර්මයෝයි.

අභිධම්මන යෙනෙවං කම්මං සොළසධා භවෙ
දෙසනාදි නයෙනස්ස වණ්ණනා වණ්ණිතා අයං.

ෂොඩශ කර්මවර්ණනායි.

ප්‍රතිසම්භිදා මාර්ගපර්‍ය්‍යායෙන් කර්මදොළොසෙක් බෙදනලදහ. ඒ මෙසේයි:—(1.) අහොසිකම්මං අහොසිකම්ම විපාකො. (2) අහොසිකම්මං නාහොසිකම්ම විපාකො. (3.) අහොසිකම්මං අත්ථිකම්ම විපාකො. (4.) අහොසිකම්මං නත්ථි කම්මවිපාකො. (5) අහොසිකම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකො. (6.) අහොසිකම්මං නභවිස්සති කම්මවිපාකො. (7.) අත්ථිකම්මං අත්ථිකම්මවිපාකො. (8.) අත්ථිකම්මං නත්ථි කම්ම විපාකො. (9.) අත්ථි කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකො. (10.) අත්ථි කම්මං නභවිස්සති කම්මවිපාකො. (11.) භවිස්සති කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකො (12.) භවිස්සතිකම්මං නභවිස්සති කම්මවිපාකො. මනොරථපූරණියි,

1. යම් කුශලාකුශල කර්මයක් අතීතකාලයෙහි රැස්කරණලද්දේ අතීත කාලයෙහිම විපාකවාරය ලැබුයේද? ප්‍රතිසන්ධිය නොදෙන කර්මය ප්‍රතිසන්ධියගෙණ දුන්නේද, රූප උපදවන කර්මය රූප ඉපදවීද ඒ කර්මය අහොසි කම්මං අහොසි කම්මවිපාකයයි කියනලදී.

2. යම්කර්මයක් වනාහි අතීතකාලයෙහි රැස්කරණලදුව අතීත කාලයෙහිම විපාකවාරය නොලැබීද, ප්‍රතිසන්ධි ජනක කර්මය ප්‍රතිසන්ධියද රූපජනක කර්මය රූපද නිපදවන්ට නොහැකිවීද ඒ කර්මය අහොසිකම්මං නාහොසිකම්ම විපාකොයි කියනලදී.

3. යම් කර්මයක් අතීතයෙහි රැස්කරණ ලද්දේ මේ වර්තමාන කාලයෙහි ලබනලද විපාකවාරය ඇත්තේවේද ප්‍රතිසන්ධිය සහ රූප උපදවන කර්මය ප්‍රතිසන්ධිය සහ රූප උපදවා සිටියේද? ඒ කර්මය අහොසිකම්මං අත්ථිකම්මවිපාකොයි කියනලදි

(4.) යම්කර්මයක් අතීතයෙහි රැස්කරණ ලද්දේ මෙ ආත්ම යෙහි නොලබනලද විපාකවාර ඇත්තේද, පිළිසඳරූ නිපදවන්ට නොහැකිවීද, ඒ කර්මය අහොසිකම්මං නත්ථිකම්ම විපාකොයි වදාරණලදි.

5. යම් කර්මයක් අතීතයෙහි රැස්කරණ ලද්දේ මතු එන කාලයෙහි විපාකය ලබන්නේද ප්‍රතිසන්ධි නිපදවන කර්මය ප්‍රතිසන්ධිත් රූපනිපදවන කර්මය රූපත් නිපදවන්ට හැකිවන්නේද, ඒ අහොසි කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකොයි කියනලද්දේය.

6. අතීතයෙහි රැස්කළ යම් කර්මයක් මතුඑන කාලයෙහි ප්‍රතිසන්ධියගෙණ නොදෙන්නේද රූප නූපදවන්නේද ඒ කර්මය අහොසිකම්මං නභවිස්සති කම්මවිපාකොයි කියනලද්දේය.

7. මෙම ආත්මයෙහි රැස්කරණලද යම් කර්මයක් මෙම ආත්ම යෙහිම විපාකවාරය ලබයිද ඒකර්මය අත්ථිකම්මං අත්ථිකම්ම විපාකොයි කියනලද්දේය.

8. මෙහිදී රැස්කරණලද යම් කර්මයක් මේ ආත්මයෙහි විපාක නොලබාද? ඒ කර්මය අත්ථිකම්මං නත්ථිකම්ම විපාකොයි කියනලදී.

9. යම් කර්මයක් වනාහි මේ ආත්මයෙහි රැස්කරණලද්දේද? අනාගතයෙහි විපාකවාරය ලබන්නේද? ප්‍රතිසන්ධිය ගෙණදෙන කර්මය ප්‍රතිසන්ධිය ගෙණදෙන්ටත් රූප උපදවන කර්මය රූප උපදවන්ටත් හැකිවේද? ඒ කර්මය අත්ථිකම්මං භවිස්සති කම්ම විපාකොයි. කියනලද්දේය.

10. යම් කර්මයක් මතු විපාකවාරය නොලබන්නේද? ප්‍රතිසන්ධි ජනක කර්මය ප්‍රතිසන්ධියද, රූප ජනක කර්මය රූපයද උපදවන්ට නොහැකිවන්නේද? ඒ අත්ථිකම්මං නභවිස්සති කම්මවිපාකොයි. කියනලද්දේය.

11. යම් කර්මයක් අනාගතයෙහි රැස්කරන්නේද? විපාක වාරයත් අනාගතකාලයෙහි ලබන්නේද? ප්‍රතිසන්ධි ජනක කර්මය ප්‍රතිසන්ධියත් රූපජනක කර්මය රූපයත් අනාගතයෙහි උපදවන්නේද? ඒ කර්මයතොමේ භවිස්සතිකම්මං භවිස්සතිකම්ම විපාකොයි කියනලද්දේය.

12. යම් කර්මයක් මතු රැස්කරන්නේද? විපාකවාරය නොලබන්නේද? ප්‍රතිසන්ධි ජනක කර්මය ප්‍රතිසන්ධියත් චක්ෂුඃ ප්‍රසාදාදි රූප උපදවන කර්ම එම රූපත් උපදවන්නට නොහැකිවන්නේද? ඒ කර්මය තෙමේ භවිස්සතිකම්මං නාභවිස්සති කම්මවිපාකොති කියන ලද්දේය

මේ ප්‍රතිසම්භිදා මාර්ගයෙහි ද්වාදශ කර්මයෝයි.

පටිසම්භිද නාමයෙන කම්මං ද්වාදසධා භවෙ
දෙසනා දිනයෙනෙවං වණ්ණිතං කම්මවණ්ණනං.

ද්වාදශ කර්මවර්ණනායි.

යටකියනලද දෘෂ්ටධර්මවේදනීයාදීන්ගේ වශයෙන් දක්වනලද කුශලාකුශල කර්මයන් අතුරෙන් කුශල කර්මය සර්වප්‍රකාරයෙන් ඉෂ්ටවිපාකයන්ම සිදුකරදෙනබැවින්ද සසර සියලු දුකින් නිදහස් ඒකාන්ත සදාකාලික සාන්ත නිවන්සැප ලැබීමට උපනිශ්‍රයවන බැවින්ද ඒ කුශල කර්මය හොඳ නුවනින් යහපත්ලෙසම රැස්කර තබාගතයුතුවේ. එහෙයින් සියල්ලන්ට වැඩපිණිස ඊට සුදුසු ක්‍රමයමෙහි දක්වනු ලැබේ.

සියලු කුසල්වලට මුල් අත්තිවාරම වන කාමාවචර කුසල් සිත් (8) කි.

ඒ අටනම් 1. සංතෝෂ විශයුතු යම්කිසි අරමුණක් ලැබ තුටුපහටු වීමත් සම්‍යක්දෘෂ්ටිය පෙරටුකොට ගැණීමත් නොපසුබටවීමත් ඇති එක්සිතක.

2. එසේම තුටුපහටුවීමත් සම්‍යක්දෘෂ්ටිය පෙරටුකිරීමත් කෙරෙම්ද? නොකෙරෙම්ද? යනාදිවශයෙන් පසුබටවීමත් ඇති එක්සිතක.

3. එසේම තුටුපහටුවීමත් සම්‍යක්දෘෂ්ටියෙන් තොරවීමත් නොපසුබටවීමත් ඇති එක් සිතක.

4. එසේම තුටුපහටුවීමත් සම්‍යක්දෘෂ්ටියෙන් තොරවීමත් පසුබටවීමත් ඇති එක් සිතක,

5. සන්තෝස අසන්තෝස දෙයාකාරයම නැතිව මධ්‍යස්ථ ලීලාවෙන් යුක්තවීමත් සම්‍යක්දෘෂ්ටිය පෙරටුකර ගැණීමත් නොපසුබටවීමත් ඇති එක් සිතක.

6. එසේම සන්තෝස අසන්තෝස දෙයාකාරයම නැතිව මධ්‍යස්ථ ලීලාවෙන් යුක්තවීමත් සම්‍යක්දෘෂ්ටිය පෙරටුකර ගැණීමත් පසුබටවීමත් ඇති එක් සිතක,

7. එසේම සන්තොස අනන්තොස දෙආකාරයෙන්ම තොරව මධ්‍යස්ථ ලීලාවෙන් යුක්තවීමත් සම්‍යක්දෘෂ්ටියෙන් තොරවීමත් නොපසුබටවීමත් ඇති එක්සිතක.

8. එසේම මධ්‍යස්ථ ලීලාවෙන් යුක්තවීමත් සම්‍යක්දෘෂ්ටියෙන් තොරවීමත් පසුබටවීමත් ඇති එක්සිතක යනාමයි (8) යි.

මේ අටදෙනා අතුරෙන් සම්‍යක්දෘෂ්ටිය පෙරටුකොට ඇතැයි කියනලද ඥානසම්ප්‍රයුක්ත (4) ත්‍රිහෙතුක කුශලයෝයි

සම්‍යක් දෘෂ්ටිය පෙරටුකොට නැතැයි කියනලද ඥානවිප්‍රයුක්ත (4) ද්විහෙතුක කුශලයෝයි.

ඒ වනාහි ත්‍රිහෙතුක උත්කෘෂ්ට කුශලය ත්‍රිහෙතුක ඔමක කුශලය ද්විහෙතුක උත්කෘෂ්ට කුශලය ද්විහෙතුක ඔමක කුශලයයි චතුර්විධ වෙති.

ත්‍රිහෙතුක උත්කෘෂ්ට කුශලයනම් අලොභ අද්වේෂ අමොහ යන හෙතු තුණින් යුක්තවූද පින කරන්ට මත්තෙනුත් පසුවත් හොඳ චෙතනා ඇතිවීමෙන් පරිසුද්ධ භාවය ලද්දාවූද කුශලකර්මයෙයි. එබඳු ත්‍රිහෙතුක කුශලයද උසස් පහත් දෙවිධියක් වන්නේය. එයින් උසස් ක්‍රමය ත්‍රිහෙතුක උත්කෘෂ්ටයයිද පහත් ක්‍රමය ත්‍රිහෙතුක ඔමක යයිද දතයුතුය—කියනලද හෙතු තුණින් යුක්තවූ පෙර පසු චෙතනා හොඳින් සම්පූර්ණවූ ඒ මේ ත්‍රිහෙතුක උත්කෘෂ්ට කුශල කර්මය එකම ත්‍රිහෙතුක පතිසන්ධියක්දී සියදහස් ගණන් ජාතිවල සියදහස් ගණන් ප්‍රවෘත්ති විපාක සොළස බැගින් ගෙණදෙන්නේය ඒ සොළසනම් සහෙතුක විපාක අටය, අහෙතුක විපාක අටය යන මේ සොළසයි. පහත් ක්‍රමයයි කියනලද ත්‍රිහෙතුක ඔමක කුශලයනම් යම්කිසි දානමානාදි පිනක් කරන්නාවූ වෙලාවේදී යටකීලෙස අලොභ, අද්වේෂ, අමොහ යන අධිගත්‍රයෙන් යුක්තව ඥාන සම්ප්‍රයුක්තව කරගත් කුසලය තුමුත් ඒ කුසල චෙතනාවලට මුලිනුත් අගිනුත් යම් යම් අකුසල් සිත් පිරිවර වශයෙන් ලැබීමෙන් හෝ කුසලය කරගත් පසු ඒගැන විපිළිසර කරගැණීමාදි වශයෙන් හෝ එකී ත්‍රිහෙතුක කුශලය කිලිටුකරගන්නාවූ ලාමක කරගන්නාවූ ස්වභාව වන්නේය.

ද්විහෙතුක උත්කෘෂ්ට කුශලයනම් අලොභ අද්වේෂ යන අධිග දෙකින් යුක්තව කරගත් ද්විහෙතුක කුශලය පෙරපසු ඇතිවූන සිත් හොඳ කුසල් වීමෙන් ස්වභාවයෙන් උත්කෘෂ්ටවූයේ වෙයි. යටකී ත්‍රිහෙතුක ඔමක කුශලයත්, ද්විහෙතුක උත්කෘෂ්ට කුශලයත් යනමේ දෙකොට්ඨාස සමානවේ. එහෙයින් එක එක ප්‍රතිසන්ධි විපාක යක් බැගින්දී ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි විපාකසිත් දොළොස බැගින්

උපදවන්නේය. එනම් ඥාන විප්‍රයුක්ත මහාවිපාක (4) ය අහේතුක විපාක (8) ය යන මේ දොළසයි. ඥානසම්ප්‍රයුක්ත විපාක (4) නූපදවයි. සසර සැරිසරන්නවුන්ට ඥානසම්ප්‍රයුක්ත භාවය තරම් ශ්‍රේෂ්ඨ වස්තුවක් ලැබීමට නැතිබව දතයුතුය. ද්විහේතුක ඕමක කුශලයනම් අලෝභ අද්වේෂ යන හේතු දෙකින් කරගත් කුශලයයි, හේවනාහි පෙරසේම ඊට පූර්වයෙන් ඇතිවන චේතනා නරක්වීමෙන්ද පසු පසු ඇතිවන චේතනා නරක්වීමෙන්ද ලාමකකරගැණීමයයි කියනලද අයහපත් ස්වභාවයෙන් යුක්තවූ කුශලයයිසේයි. දෙවදෑරුම් තැන්හිම ද්විහේතුක කියන්නේ ඥානවිප්‍රයුක්ත කුසල් (4) වයි. ද්විහේතුක ඕමක කුශලය අහේතුක ප්‍රතිසන්ධියදී පවත්නා කාලයෙහි පෙරකී ද්විහේතුක විපාකද නොදී ත්‍රිහේතුක විපාකද නොදී අහේතුක විපාක 8 ක්ම ගෙණදෙන්නේය.

අභිධර්ම සාගර පාරප්‍රාප්ත අනුරුද්ධාචාර්යයන් වහන්සේ ඒබව මෙසේ දක්වයි.

අභිධම්මත්ථ සංග්‍රහයෙහි "තිහේතුක මුක්කට්ඨං කුසලං තිහේතුකං පටිසන්ධිං දත්වා පවත්තෙ සොළස විපාකානි විපච්චති, තිහේතුක මොමකං ද්විහේතුක මුක්කට්ඨංච කුසලං ද්විහේතුකං පටිසන්ධිං දත්වා පවත්තෙ තිහේතුකරහිතානි ද්වාදස විපාකානි විපච්චති ද්විහේතුක මොමකං පන කුසලං අහේතුක මෙව පටිසන්ධිං දෙති" යනුයි.

ත්‍රිහේතුක උත්කෘෂ්ටවූ කුසල් කරගත් තැනැත්තහුට ලැබෙන ඉෂ්ට විපාක ප්‍රමාණාතික්‍රාන්තයි වතුර ගලන්නාක්මෙන් ධන සම්පත්ද, ගුණනුවණ සම්පත්ද, දරු සම්පත්ද රිසිසේ ලැබෙයි. සසර උපදින්නන්ට දුකින් නිදහස ලැබීමටද ශ්‍රේෂ්ඨ හේතුව ඥාන සම්ප්‍රයුක්තභාවයයි ධ්‍යාන මාර්ග ඵලාදියද ත්‍රිහේතුකයාටමුත් සෙස්සන්ට නොලැබේ. ත්‍රිහේතුක උත්කෘෂ්ට පින්කරන්නන් දැන් සොයාගැණීම ඉතා දුර්ලභයි තැනම් මිත්‍රකම් ලාභප්‍රයෝජන කීර්ති ප්‍රශංසා යනාදි නොයෙක් ආකාරයෙන් ත්‍රිහේතුකත්වයට සහ ත්‍රිහේතුක උත්කෘෂ්ට භාවයටද හානි පැමිණෙනබව පෙනේ ප්‍රතිසන්ධි විඥාන ජනක කර්ම යම් යම් ලෙසක් නම් යෙදූ සන්තානයද ඒ ඒ ලෙසට නිමිත්තවී ක්‍රියාකරන්නේයි.

තිහේතුකමුක්කට්ඨං තිහේතුකංච ඕමකං
ද්විහේතුකමුක්කට්ඨං ද්විහේතුකංච ඕමකං
ඉතිවුත්තානි කම්මානි සොළස ද්වාදසට්ඨච
විපාකානි දදන්තීති ඤාතබ්බමෙත්ථ යථාරහං

ත්‍රිහේතුකාදි භේදයි.

"කාමෙතුපු සෑඳ වක්ඛූනි ගොචරාධිපතීහිච,
කම්මභිනාදි තෙනෙව ගණෙය්‍ය නය කොවිදො.

යනුවෙන් දානාදි දශපුණ්‍යක්‍රියා වස්තූන්ගේ වශයෙන්ද රූපාලම්බනාදි ෂඩාලම්බනයන්ගේ වශයෙන්ද ඡන්ද චිත්ත විරිය විමංසා* යන සතර අධිපතීන්ගේ වශයෙන්ද කායකර්ම වචීකර්ම මනොකර්ම යන ත්‍රිවිධකර්මයන්ගේ වශයෙන්ද හීන මධ්‍යම ප්‍රණීත යන හීන ත්‍රිකයාගේ වශයෙන්ද යටකී කාමාවචර කුසල චිත්තයන්ගේ ප්‍රභේදයෝ දක්වනලද්දහ කෙසේදයත්?

"දානං සීලංච භාවනා පත්ති පත්තානුමොදනා
වෙය්‍යාවච්චා පචායංච දෙසනා සුති දිට්ඨීජු"

යනුවෙන් දක්වනලද දශ දානවස්තූන් අතුරෙන් එකෙකී දාන වස්තුවෙක්හි කුසල් සිත් අට අට බැගින් ලැබීමෙන් දශ පුණ්‍යක්‍රියායෙහි (80) චිත්තකෙනෙක් වෙති. ඒ (80) චිත්තයෝ රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රස, ස්පර්ශ, ධර්ම යන ආරම්මණ සය අතුරෙන් එකෙකී අරමුණෙක්හි (80) බැගින් අරමුණු සයට සගුණ කරණ ලද්දාහු චිත්තයෝ (480) දෙනෙක්වෙති. මෙයින් (240) ක් ඥාන සම්ප්‍රයුක්තවෙති. (240) ක් ඥාන විප්‍රයුක්ත වෙති. එයින් ඥානවිප්‍රයුක්ත (240) චිත්තයෝ විමංසාධිපතිය හැර ඉතිරි ඡන්දාධිපති, විරියාධිපති, චිත්තාධිපති යන තුණ අතුරෙන් එකෙකී. අධිපතියෙහි (240) බැගින් තුන්ගුණ කරණ ලද්දාහු චිත්තයෝ (720) ක් වෙති. ඥානසම්ප්‍රයුක්ත (240) චිත්තයෝ සතර අධිපතීන්ගේම වශයෙන් එකෙකක්හි (240) බැගින් සතර ගුණ කරණ ලද්දාහු (960) ක් වෙති. කියනලද (720) ද, (960) ද එකතුකළාම චිත්තයෝ (1680) ක් වෙත් ඒ (1680) චිත්තයෝ කායකර්ම වචීකර්ම මනොකර්මයන් අතුරෙන් එකෙකී කර්මයෙක්හි (1680) බැගින් තුන්ගුණකරණ ලද්දාහු (5040) ක් සිත් වෙති. (5040) ක් චිත්තයෝ හීන මධ්‍යම ප්‍රණීත භෙදයෙන් තුන්ගුණ කරණලද්දාහු (15120 වෙති. කාලදෙශාදි භෙදයෙන් ප්‍රමාණ නැත.

මේ වනාහී ශාරීපුත්‍රස්ථවිර කෘත අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහව්‍යාඛ්‍යානනී දර්ශිතක්‍රමයවේ.

කාමපුඤ්ඤං පඤ්ඤාස වක්ඛු ගොචරාදි වසාපන,
පණ්ණරස සහස්සංච සතංච වීසතීසියා.

(15120) ප්‍රභේදයි.

කාමාවචර කුශලචිත්ත වර්ණනායි.

---

* ඡන්දනම් කරනු කැමැත්තයි, විරියනම් උත්සාහයයි. චිත්ත නම් සිතයි. විමංසානම් ප්‍රඥායි. කරනු කැමැත්ත අධිකකොට අනික් තුණ දුර්වලව ඇති කාමාවචර කුසල්සිත් ඡන්දාධිපති නමි. ඉතිරි තුණත් මෙසේයි

මීට අනතුරුව ච්‍යුති ප්‍රතිසන්ධි දක්වනුලැබෙන් සත්ත්වයන්ගේ මරණ සිදුවන ක්‍රමයත් ප්‍රතිසන්ධි සිදුවන ක්‍රමයත් බුද්ධධර්මයෙන් වෙසෙසින් ඉගෙණගතයුතු ඉතාම සාරවත් ධර්මකොට්ඨාසයවේ. යමෙක් ඒ නොදන්නේ නම් හෙතෙම ගියගියතැන මුලාවන මුග්ධ පුද්ගලයෙක්වේ.

අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහයෙහි. "ආයුක්ඛයෙන කම්මක්ඛයෙන උභයක්ඛයෙන උපච්ඡේදක කම්මුනාචාති චතුධාමරණුප්පත්ති නාම" යනුවෙන් මරණය සිදුවන සතරක්‍රමයක් දක්වාතිබේ. ආයුක්ඛයෙන යනු ආයුකෙළවරවීමෙන් සිදුවන මරණයයි. යම් සත්ත්වයෙකුගේ කර්මබලය ශක්තිමත්ව තුබුණත් කාලයට අයත් ආයුෂය ගෙවීගියේවී නම් ඔහුට මරණය පැමිණෙයි. මේ ආයුගෙවීමෙන් මරණයවන අන්දමයි. කම්මක්ඛයෙන යනු කර්මය කෙළවරවීමෙන් සිදුවන මරණයයි. යම් සත්ත්වයෙකුගේ කාලානුරූපව පවතින ආයුබලය දීර්ඝව තුබුණත් තමාගේ පූර්වකර්මශක්තිය කෙළවරවීනම් මරණය සිදුවෙයි. එහෙයින් ඇතැම් සත්ත්වයෝ මව්ගැබේදීද, ඇතැම් සත්ත්වයෝ ඉපද දවසින් දෙකින්ද, ඇතැම් සත්ත්වයෝ මාස කීපයකින්ද යනාදි වශයෙන් මැරෙති කර්මශක්තිය ඉවර බැවිනි. මේ කර්මයාගේ ක්ෂයවීමෙන් මරණය සිදුවන අන්දමයි උභයක්ඛයෙන යනු ඇතැම් සත්ත්වයන්ට ආයුෂයත් කර්මයත් යන දෙකම එකවර කෙළවර වීමෙන් මරණයවීමයි. යම්ගිය ජාතිවලින් ගෙණඑනලද කර්ම බලයත් ඉවරවීනම් ඒකාලයට අයත් පරමායුෂත් ඉවරවීනම් මරණය සිදුවේ. මේ උභයක්ඛයෙන යන ක්‍රමයෙන් මරණය සිදුවන අන්දමයි. උපච්ඡේදක කම්මුනායනුවෙන් ඇතැම් සත්ත්වයෙකුට කාලයට සුදුසු ආයුෂත් තිබියදී කර්මයත් තිබියදී පෙරජාතියක හෝ වත්මන් අත්බැව්හි හෝ කළයම් කර්මයක් හතුරුවශයෙන්විත් මරණය ගෙණදේද කලාබුරජාදීන්ටමෙනි. හේ වනාහි උපච්ඡේදක කර්මයෙන් මරණය සිදුවන අන්දමයි—ප්‍රදීපය මීට උපමායි.

පත්තුවෙන යම්කිසි පහණක් සතර ප්‍රකාරයකින් නිවෙනු හැකිය. තෙල්තිබියදී පාන්වැටිය කෙළවරවීමෙන්ද, පාන නිවෙනු හැකිය. පාන්වැටිය තිබියදී තෙල් කෙළවර වීමෙන්ද නිවෙනුහැකිය. තෙලුත් පාන්වැටියත් යන දෙකම එකවර කෙළවරවීමෙන්ද පාන නිවෙනු හැකිය. තෙලුත් තිබියදී පාන්වැටියත් තිබියදී හුලන් වැදීමාදි අන්‍ය උපක්‍රමයකින්ද නිවෙනු හැකිය තෙල්තිබියදී පාන්වැටිය නිවීමමෙන් ආයුක්ෂය මරණය දතයුතුය පාන්වැටිය තිබියදී තෙල් ඉවරවීමෙන් පානනිවීමමෙන් කර්මක්ෂය මරණය දතයුතුය පාන්වැටියත් තෙලත් යනමේ දෙකම එකවර ඉවර වීමෙන් පාන නිවීමමෙන් උභයක්ෂය මරණය දතයුතුය තෙලුත්

තිබියදී පාත්වැටියත් තිබියදී හුලක් වැදීමාදි යම්කිසි උවදුරකින් පහණ නිවීමමෙන් උපච්ඡේදක කර්ම මරණය දතයුතුය. පත්තුවෙන පාන ජීවත්වෙන සත්ත්වයාමෙන් දතයුතුය.

පාත්වැටිය ඉවරවීමෙන් පාන නිවුනාම පාත්වැටිය ඉවරවීම් හේතුවෙන් එසේ නිවුණේය. එය අනිත්‍යයෙකැයි සලකනවා විනා ඊට ශෝක කරන්ට කරුණක් නැත. කර්මය ඉවරවීම් හෙතුවෙන්ද ඒ එසේමවෙයි. එය අනිත්‍යයි සලකනවාවිනා ඊට ශොක කරන්ට කරුණක් නැත තෙල් ඉවරවීමෙන් පාන නිවුනාම තෙල් ඉවරවීම් හෙතුවෙන් පාත්වැටිය නිවුණේවෙයි. ඒ අනිත්‍යයි සලකනවාවිනා ඊට ශොකකරන්ට කරුණක්නැත සෙසුසියල්ලද මෙසේයි. කියනලද චතුර්විධ ප්‍රකාරයෙන් මරණය සිදුවනවිට සත්ත්වයාගේ ආයුපාලනය ලක්‍ෂණකොටඇති ජීවිතෙන්ද්‍රිය චුතිචිත්තයෙන් නැතිවෙයි. එවිට මැරුණයි කියති. මේ මරණාසන්න කාලයේදී ඇතිවන විතා වීථිහු චක්ෂුර්ද්වාර වීථිය, ශ්‍රොත්‍රද්වාර වීථිය, ඝ්‍රාණද්වාර වීථිය, ජිව්හාද්වාර වීථිය, කායද්වාර වීථිය, මනොද්වාර වීථියයි ෂඩ්විධවෙති. එයින් චක්ෂුර්ද්වාර වීථිය ජවනයට අනතුරුව චුතිය ජවන භවඞ්ගයට අනතුරුව චුතිය තදාරම්මණයට අනතුරුව චුතිය තදාරම්මණ භවඞ්ගයට අනතුරුව චුතියයි මෙසේ සතර ප්‍රකාරයෙක් ඇත්තේය. එහි වීථිප්‍රස්තාරය නම් අතීත භවාඞ්ගය, භවාඞ්ගචලනය, භවාඞ්ගුපච්ඡේදය, පඤ්චද්වාරාවර්ජනය චක්ෂුර් විඥානය, සම්පටිච්ඡනය, සන්තීරණය, වොත්ථපනය ඊට අනතුරුව මරණාසන්න ජවනය පස්වරක් සහ චුතියද මරණාසන්න ජවනය පස්වරක් භවඞ්ගය වරක් සහ චුතියද මරණාසන්න ජවනය පස්වරක් තදාරම්මණය දෙවරක් සහ චුතියද මරණාසන්න ජවනය පස්වරක් තදාරම්මණය දෙවරක්ද භවාඞ්ගය සහ චුතියද, සිදුවෙයි. ඊට අනතුරුව අලුත් භවයෙහි ප්‍රතිසන්ධියලැබ භවාඞ්ගය පසළොස්වරක් හෝ සොළොස්වරක් හෝ මනොද්වාරාවර්ජනය සහ භවනිකන්තික ලොභ ජවන (7) වරක්ද වීමෙන් යථාරග භවඞ්ග පතනයවේ. මේ නයින්ම ශ්‍රොත්‍ර ඝ්‍රාණ ජිව්හා කායද්වාර වීථිනුද දතයුත්තාහුය. සියලු මරණාසන්න වීථිහු මෙසේ සතර ප්‍රකාරයෙන් පිඩුකළවිට (20) සම විස්සෙක්වෙත් මෙසේ මැරෙන්නාවූ කාලයෙහි ඒ භවයෙහි හෝ පෙර භවයන්හි හෝ රැස්කරණලද ප්‍රතිසන්ධිජනක කර්මයක් හෝ ඒ කර්මයකරණ කාලයෙහි ඊට අයත් කර්ම නිමිත්තක් හෝ අනතුරු උපදින භවයෙහි ලැබියයුතු ගතිනිමිත්තක් හෝ කර්ම බලයෙන් ජවාරයෙන් එකෙක්හි ඊට පුදුසුලෙස අරමුණුවී වැටෙයි. මෙහි කර්මනම් කුශලපක්ෂයෙන්නම් දන්දීමාදීන්ද අකුශල පක්ෂයෙන් ප්‍රාණඝාතාදීන්ද පිළිබඳ චෙතනායි ඒ කර්මය ඒ ආත්බැව්හි හෝ පෙර අනන්ත සංසාරයේදී හෝ කරණලද යම්කිසි කුශලාකුශල කර්මයකි. කර්මනිමිත්ත නම් කුශලපක්ෂයෙහි බුදුන්ට

මලක්පිදුවා නම් ඒ මලහෝ බුදුරූපයවෙයි. අකුශලපක්ෂයෙහි සතෙකුට වෙඩිතිබුවා නම් ඒ තුවක්කුව හෝ ඒ සතාවෙයි. ගති නිමිත්ත නම් දෙව්ලොව ඉපදීමට හෙතු දිව්‍ය විමාන දිව්‍ය උයන් ආදී නිමිතිද, මනුෂ්‍ය ලොකයෙහි ඉපදීමට හෙතු මස්වැදලි ආදි නිමිතිද, නිරයෙහි ඉපදීමට හෙතු ගිනිදැල් යමපලු ආදි නිමිතිද, ප්‍රෙත ලෝකයෙහි උපදින කෙනෙක්නම් නිර්වස්ත්‍ර රූප ආදි නිමිතිද, කර්මබලයෙන් පෙනෙයි. කර්මය කර්මනිමිත්ත ගතිනිමිත්ත යන මේ තුණින් කර්මය අතීතවූයේවෙයි. කර්මනිමිත්ත අතීතත්වෙයි. වර්තමානත්වෙයි. ගතිනිමිත්ත වර්තමානමවෙයි. මේ ත්‍රිවිධ ප්‍රකාරයම වෙන්නේ කාමලොකයෙහිය. එනම් මිනිස් ලොව සහ සදෙව්ලොවත් සතර අපායත් යනමේ ස්ථානවලයි. රූප ලෝකවල උත්පත්තිය ලබන්නන්ට කර්මනිමිත්තයෝම අරමුණු වෙත්, අසංඥසත්වයන්ට පමණක් පඨවි අපො තෙජො වායො වර්ණ ගන්ධ රස ඕජා ජීවිතෙන්ද්‍රිය යන ජීවිත නවකය කර්ම බලයෙන් ප්‍රතිසන්ධිවශයෙන් ජනිතවේ.

සටහන්කලද ප්‍රකාරයෙන් යම්කිසි කර්මයක් හෝ, කර්මබලයෙන් ඇතිවන කර්ම නිමිත්තක්හෝ ගති නිමිත්තක් හෝ සඳෑරින් එකකට හසුවී ආ කල්හි ච්‍යුතිචිත්තයෙන් ජීවිතෙන්ද්‍රිය සිඳුනාට පසු එම කර්මාදියෙහි එල්බීගෙණ ප්‍රතිසන්ධි විඥාන චිත්තය අනිත්භවයෙහි ප්‍රතිසන්ධිය වශයෙන් ඇතිවන්නේය. ප්‍රතිසන්ධි විඥාන චිත්තය නම් භව දෙක එකට ගලපන්නාවූ සිතය යනමේ තේරුමයි. මනුෂ්‍යව උපදින කෙණෙක් නම් ඒ ප්‍රතිසන්ධි විඥානය හා සමගම කලලරූපය හටගන්නේය මනුෂ්‍ය ඇසට නොපෙනෙන තරම් ඉතා සියුම්වූ රූපයකි. ඒ ඉතා සියුම් කලලරූපයෙහිද කාය දසකය, භාව දසකය, වස්තු දශකයයි, කර්මජ රූප (30) ක් ඇත්තාහුයයි දතයුතුය. සිත් පරම්පරාව වශයෙන් බලනවිට එක සිතක් ඇතිව නැති වූවාට පසු තව සිතක් ඇතිව නැතිවීම මේ ක්‍රමයෙන් සිත් ඇතිවෙමින් නැතිවෙමින් පරම්පරාව නොසිඳ පැවැත්ම ජීවත්ව සිටිනවිටද ස්වභාවවේ මුසු සිනින් මැරෙන විටද කර්මාදියෙහි එල්බගෙනම ප්‍රතිසන්ධි විඥාන සිතත් ඊට අනතුරුව එහිම එල්බ පවත්නා භවාංග සිතත් යනාදි ක්‍රමයෙන් කලින් පරිද්දෙන්ම රථචක්‍රය මෙන් සිත් පරම්පරාව නොසිඳ පවත්නීය. එහෙයින් එකාන්තයෙන් එකම සත්වයා මිය අමුතු සත්වයෙක් නොවන්නේය. මෙගොඩ සිටින මිනිහෙක් රැහැණක එල්බ ගඟින් එගොඩට පැනීම මීට උපමායි. එහි මෙගොඩනම් මේ භවයයි එගොඩනම් අනිත් භවයයි. මිනිහා නම් චිත්තපරම්පරාවයි. ගඟනම් මරණයයි. රැහැණනම් කර්මාදියයි චිත්තපරම්පරා නැමති පුරුෂතෙමේ කර්මාදිය නැමති රැහැණෙහි එල්බී මරණ නමැති ගඟින් එගොඩ නැමති අනික් භවයට පැන

ගත්තේයයි තේරුම් ගතයුතුවේ. ජීවත්ව සිටිනා අවස්ථාවෙහි මෙන් මැරෙන අවස්ථාවෙහිද චිත්ත පරම්පරාව එකක් ඇර එකක් නොසිඳ පවත්නා හෙයින් එකම සත්වයාවෙයි. මේ පඤ්චස්කන්ධයෙන් යමක් ඒ භවයට ගෙණ නොගිය හෙයින් නානත්වනයින් එම සත්වයාත් නොවෙයි. සකල සත්වයන්ගේම කර්මබලයෙන් ඇතිකරදෙන ප්‍රතිසන්ධිහු සතරක්වෙති. එනම්, අපාය ප්‍රතිසන්ධිය, කාමසුගති ප්‍රතිසන්ධිය, රූපාවචර ප්‍රතිසන්ධිය, අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධිය යන මේ සතරයි.

ඔවුන් අතුරෙන් අකුශල විපාක උපෙක්ෂා සහගත සංතීරණ සිත නරක තිරිසන් ප්‍රේත අසුර යනමේ සතර අපායෙහි සතුන්ගේ ප්‍රතිසන්ධියවේ. කුශල විපාක උපෙක්ෂා සහගත සංතීරණ සිත කාම සුගතියෙහි මනුෂ්‍යයන්ගේ සහජාත්‍යන්ධජාති බබිරාදි අහේතුක සත්වයන්ගේද භූමි නිශ්‍රිත විනිපාතික අසුරයන්ගේද ප්‍රතිසන්ධියවේ. "සොමනස්සසහගතං ඤාණ සම්පයුත්තං අසංඛාරිකං" යනාදි මහා විපාකසිත් අටදෙන මනුෂ්‍යයන්ගේ සහ සදෙව්ලොව දෙවියන්ගේද ප්‍රතිසන්ධිහුවෙති.

"විතක්ක විචාරපීති සුඛෙකග්ගතා සහිතං පඨමජ්ඣාන විපාක චිත්තං" යනාදි රූපාවචර විපාකසිත් පස අසංඥසත්වයා හැර සෙසු බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජය බ්‍රහ්මපුරොහිතය යනාදීවූ බ්‍රහ්මලොක පසළොසක සත්වයන්ගේ ප්‍රතිසන්ධිහුවෙත් අසංඥ සත්ව බ්‍රහ්මයන්ගේ ප්‍රතිසන්ධිය කර්මබලයෙන් ඇතිකරදෙන ජීවිත නවකරූපයවේ. පවත්නා කාලයෙහිත් චුතවෙන කාලයෙහිත් ඒ රූපයම පැවිති නිරුද්ධවෙයි.

ආකාසානඤ්චායතනාදි අරූපාවචර විපාක සිත් සතර අරූප ලොක සතරෙහි සත්වයන්ගේ ප්‍රතිසන්ධිහු වෙති. සියලු ජාතිවලම ප්‍රතිසන්ධි සිත්, භවාඞ්ග සිත්, වීථි සිත්, චුතිසිත් යන සතරවර්ගයක සිත් ජාතියක් පාසා අතනොහැර පවත්නාහ. එහෙයින් කියනලදී. අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහයෙහි—

"පටිසන්ධි භවඞ්ග වීථියො චුති චෙහතථා භවන්තරෙ,
පුනසන්ධි භවඞ්ග මිච්චයං පරිවත්තති චිත්තසන්තති"යි.

ඔවුනතුරෙන් ප්‍රතිසන්ධි සිත් චුතිසිත් යන දෙකොටස උත්පත්තියත් මරණයත් සිදුවන අවස්ථා දෙක්හිදී පමණක් ඇතිවෙති. අනික් සියලු කල්හි භවඞ්ග සිත් වීථිසිත් දෙකොටසම ඇතිවෙති.

චතුධාමරනුප්පත්ති විසන්ති පටිසන්ධියො,
කාමෙ රූපෙ අරූපෙ ච භවන්තීති පවුච්චරෙ.

චුතිප්‍රතිසන්ධි වර්ණනායි.

"කම්මං සත්තෙ විභජති යදිදං හීනප්පණීතතාය" යනු චූලකම්ම විභඞ්ග සූත්‍රයෙහි වදාරතිබේ. කර්මය තෙමේ සත්වයන් හීනප්‍රණීතාදි භාවයෙන් බෙදයි යනු එහි තේරුමයි. එකම සත්වයා එක වරක මනුෂ්‍ය වෙශයෙන්ද, නැවත ඒ මනුෂ්‍ය වෙශය පෙරලා දිව්‍ය වෙශයෙන්ද, නැවත ඒ දිව්‍යවෙශය පෙරලා බ්‍රහ්මවෙශයෙන්ද, නැවත ඒ බ්‍රහ්මවෙශය පෙරලා මනුෂ්‍යවෙශයෙන්ද, නැවත එය පෙරලා තිරිසන් වෙශයෙන්ද, නැවත එය පෙරලා ප්‍රෙත වෙශයෙන්ද, නැවත ඒ ප්‍රෙත වෙශයත් පෙරලා තිරිසන් වෙශයෙන්ද, නැවත ඒ තිරිසන් වෙශයත් පෙරලා මනුෂ්‍ය වෙශයෙන්ද පෙණී සිටීම කර්මනානත්වය හෙතුකොටගෙණමවේ. එකම යකැදුරා (18) සන්නියට පෙරලිපෙරලි විත් කරණ විකාරයමෙනි

මරණාසන්නයේදී ඇතිකරදෙන කර්මාදි නානත්වයේ හැටියට එසේ සිදුවෙයි. ඒ ගැන සුභ මාණවකයාට වැඩිවිස්තර වදාරණ බුදුරජාණන්වහන්සේ මෙසේ වදාළේය. 1. "ඉධපනමාණව එකච්චො ඉත්ථිවා පුරිසොවා පාණාති පාතීහොති ... පෙ ... කායස්ස භෙදා පරම්මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජති, සචෙ මනුස්සත්තං ආගච්ඡති අප්පායුකොහොති අප්පායුකසංවත්තනිකා එසාමාණව පටිපදා "යනුයි. අදහස සැකෙවින් මෙසේයි. මාණවකය මේ ලොකයෙහි යම්කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ ප්‍රාණඝාත කරන සුලුවේද, හෙතෙම මෙයින් මළ පසු නිරයෙහි උපදින්නේයි. එසේ දුක්විඳ අකුසලය මදවූ පසු ඉදින් මිනිසෙක් වෙයිද, මඳ ආයු ඇත්තේවේ. මේ මඳ ආයු ඇතිවීමට හෙතු ප්‍රතිපදාවන්නීය යනුයි.—(වාසගම දික්වතනිසා තේරුම පමණක්. දක්වමි.)

2. මාණවකය! මේලොකයෙහි යම්කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ ප්‍රාණඝාතය හැර ප්‍රාණඝාතයෙන් වැලකුණේ වෙයිද, සකල සත්වයන් කෙරෙහි හිත කරුණා ඇතිව වාසය කරන්නේවෙයිද, හෙතෙම මරණින් පසු ස්වර්ගලොකයෙහි උපදියි. ඉදින් වනාහි මනුෂ්‍යවෙයිද, දීර්ඝායුෂකවෙයි. මාණවකය! මේ දීර්ඝායුෂ ලැබීමට හෙතු ප්‍රතිපදාවන්නීය.

3. මාණවකය! මේ ලොකයෙහි යම් කිසි ස්ත්‍රියක් වේවා පුරුෂයෙක්වේවා සත්වයන්හට අතින් හෝ කැටකැබලිතිවලින් හෝ දණ්ඩකින් හෝ ආයුධයකින් හෝ හිංසා පීඩා කරණ සුලු වෙයිද? හෙතෙම ඒ හෙතුවෙන් අපායෙහි උපදින්නේය. ඉදින් යම් තැනක මිනිසෙක් වෙයිද, බොහෝ ආබාධ ඇත්තේවෙයි මාණවකය මේ නිතර ලෙඩදුක් ඇතිවීමට හෙතු ප්‍රතිපදාවන්නීය.

4. මාණවකය! මේ ලෝකයෙහි යම්කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ සත්වයන්ට අතින් හෝ කැටකැබලිති වලින් හෝ දඬු මුගුරු වලින් හෝ ආයුධවලින් හෝ හිංසා පීඩා නොකරන්නේ වෙයිද? හෙතෙම දෙව්ලොව උපදින්නේවේ. ඉදින් මිනිසෙක්ව උපන්නේද? ලෙඩදුකින් මිදුනාවූ නිරෝගිපුද්ගලෙක්වේ. මාණවකය! මේ ආබාධ වැලක්මට හෙතු ප්‍රතිපදාවන්නිය.

5. මාණවකය! මේ ලෝකයෙහි යම්කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ ක්‍රෝධකරන්නේවෙයිද? උපායාස බහුලවෙයිද? ස්වල්පයක් කියනලද්දේ බොහෝ කිපෙයිද? කොපය පහලකෙරෙයිද? හෙතෙම ඒ කර්මයෙන් නිරයෙහි උපදියි. ඉදින් යම් යම් තැනක මිනිස්ව උපදියිද? දැකීමට අප්‍රියවර්ණ ඇත්තෙක්වේ. මාණවකය! මේ දුර්වර්ණ ප්‍රතිපදාවන්නිය.

6. මාණවකය! මේලොකයෙහි යම් කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ ක්‍රෝධනොකරණ සුලු වෙයිද? උපායාසබහුල නැත්තේ වෙයිද? බොහෝකොට බැණවැදුණුකල්හිදු නොකිපෙයිද? ක්‍රෝධ නොකරයිද, හෙතෙම ඒකර්මයෙන් දෙව්ලොව උපදියි. යම්යම් තැනක මිනිස්වෙයිද? දුටුදුටුවන් පහදින්නෙක්වේ. මාණවකය! මේ පිළිපැදීම ප්‍රසාද ඵලවත ප්‍රතිපදානම් වන්නීය.

7. මාණවකය! මේ ලෝකයෙහි යම්කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ අනුන්ගේ ලාභසත්කාර ගරුකාර මානනාවන්දන පූජාවන්හි ඊර්ෂ්‍යාකෙරෙයිද? සිත දුෂ්‍යකරගනියිද? ඊර්ෂ්‍යාබඳියිද? හෙතෙම ඒ කර්මයෙන් නිරයෙහි උපදියි. ඉදින් මනුෂ්‍යව යම් යම් තැනක උපදියිද, අල්පේශාක්‍යවෙයි. මාණවකය! මේ අල්පේශාක්‍යවීමට හෙතු ප්‍රතිපදාවන්නීය.

8. මාණවකය! මේ ලෝකයෙහි යම්කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ අනුන්ගේ ලාභසත්කාර වන්දනමානන පූජාවන්හි ඊර්ෂ්‍යානොකෙරෙයිද හෙතෙම ඒ කර්මයෙන් මැරුණ පසු දෙව්ලොව උපදියි. ඉදින් මනුෂ්‍ය වෙයිද, මහේශාක්‍යවෙයි, මාණවකය! අනුන්ගේ ලාභසත්කාරාදියෙහි ඊර්ෂ්‍යා නොකරණ ස්වභාව මහේශාක්‍ය ප්‍රතිපදාවන්නීය.

9. මාණවකය! මේ ලෝකයෙහි යම්කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන්ට ආහාර පාන වස්ත්‍ර යනාදිය නොදෙන්නේ වෙයිද? හෙතෙම ඒ මසුරු පාපකර්ම වරදින් අපායෙහි උපදියි. ඉදින් මිනිසුන් බැවෙහි යම් යම් තැනක උපදියිද? වස්තුව නැති දිළින්දෙක් වෙයි. මාණවකය! මේ වනාහි වස්තු නොලැබීමට හෙතු ප්‍රතිපදාවන්නීය.

10 මාණවකය! මේලොකයෙහි යම්කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන්ට ආහාරපානාදිය දෙන්නේ වේද දෙව් ලොව උපදියි. නැවත ඉදින් මනුෂ්‍ය වේද, මහත් වස්තු ඇත්තේ වෙයි. මාණවකය! මේ බොහෝ වස්තු ලැබීමට හේතු ප්‍රතිපදා වන්නීය

11. මාණවකය! මේ ලොකයෙහි යම් කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ තද වේද, මානඇත්තේ වේද? වැඳියයුත්තාට නොවඳීද? හුනස්නෙන් නැගිටින්ට සුදුස්සා දැක එසේ නොකරයිද? ආසනයක් දෙන්ට සුදුස්සාට ආසනයක් නොදෙයිද? මාර්ගය දෙන්ට සුදුස්සාට මාර්ගය නොදෙයිද? සත්කාරකළයුත්තාට සත්කාර නොකෙරෙයිද? ගරුකටයුත්තාට ගරුනොකෙරෙයිද? මානනය කළයුත්තාට මානනය නොකෙරෙයිද? පිදියයුත්තාට නොපුදයිද? හෙතෙම ඒ අකුශලකර්මයෙන් නරකයෙහි උපදියි ඉදින් යම් යම් තැනක මනුෂ්‍යව උපදියිද? නීචකුලඇත්තේවේ. මානවකය! මේ ප්‍රතිපදාතොමෝ නීචකුලවල ඉපදීමට හේතු ප්‍රතිපදාතම් වන්නීය.

12. මාණවකය! මේලොකයෙහි යම්කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ තදනැත්ද, අධිකමානනැත්ද, වැඳියයුත්තාට වඳියිද, පිදියයුත්තාට පුදයිද, හුනස්නෙන් නැගිටියයුත්තාට එසේකරයිද, ආසනයක් දෙන්ට සුදුස්සාට ආසනයක් දෙයිද, මාර්ගයදෙන්ට සුදුස්සාට මාර්ගය දෙයිද, සත්කාරකළයුත්තාට සත්කාරකෙරෙයිද, ගරුකළයුත්තාට ගරුකෙරෙයිද, මානනය කෙරෙයිද, පුදයිද, හෙතෙම ඒ කුශලකර්මයෙන් දෙව්ලොව උපදියි. ඉදින් මනුෂ්‍යව යම් යම් තැනක උපදියිද, උසස්කුල ඇත්තේවේ. මාණවකය! රළු පරළු නොවීම අධිකමානනැතිබව ආදී මේ ප්‍රතිපදා තොමෝ උසස්කුලප්‍රතිලාභය පිණිස හේතුවන්නීය

13. මාණවකය! මේ ලොකයෙහි යම්කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන් කරා එළඹ කුසල්කවරේද? අකුසල් කවරේද? වැරදිදේ කවරේද? නිවැරදි දේ කවරේද? කුමක් සේවනය නොකටයුතුද? කුමක් සේවනය කටයුතුද? කවරදෙයක් කරන්නේ දිගුකලක් මුළුල්ලෙහි අහිතපිණිස දුක් පිණිස පවත්නේද? කවර නම් දෙයක් කරන්නේ දිගුකලක් මුළුල්ලෙහි හිත පිණිස සැප පිණිස පවත්නේවේද? යි නොවිචාරණ සුලුවේද? හෙතෙම ඒ වරදින් පින්නොකොට දිව අපායෙහි උපදියි. මනුෂ්‍යව උපන්විට අඥානවෙයි. මාණවකය! ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන් වෙත එළඹ කුසල් අකුසල් කවරේද? යනාදීන් එසේ නොවිචාරණලද සවභාව අඥාන කම ලැබීමට පවත්නා ප්‍රතිපදාව වන්නීය.

14. මාණවකය! මේ ලොකයෙහි යම් කිසි ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන් වහන්සේලා කරා එළඹ කුසල් කිම! අකුසල් කිම! වැරදිදේ කිම! නිවැරදිදේ කිම! කුමක් සෙවිය යුතුද? කුමක් නොසෙවිය යුතුද? කුමක්කරනු ලබන්නේ දිගුකල් අහිත පිණිස දුක්පිණිස පවත්නේද? කුමක් කරනුලබන්නේ දිගුකල් හිත පිණිස සැප පිණිස පවත්නේද? යි විචාරණ සුළුවේද? මෙසේ කල කර්මයෙන් මෙතෙම දෙව්ලොව උපදියි. ඉදින් වනාහි මිනුෂ්‍යව යම් යම් තැනක උපදියිද? මහත් ප්‍රඥ ඇත්තේවේ. මාණවකය! මේ වනාහි මහත් ප්‍රඥව ඇතිකරදෙන්නාවූ ප්‍රතිපදාව වන්නීය.

මෙසේ බුදුන් වදාළ දෙශනා ක්‍රමයෙන් එකම සත්වයාගේ නොයෙක් වෙස් පෙරළීම් සවභාව මනාව වැටහෙයි.

යටකී කර්මනානත්වයට හෙතු මෙසේයි: -

අට්ඨසාලිනියෙහි "කායකම්මාදි භෙදංහි දානසීලාදි හිංසා සාඨෙය්‍යාදි නානප්පවත්තං කුසලාකුසල කම්මං චිත්තනිප්ඵාදිතං කම්මනානත්තං කම්මනානත්තෙනෙව නානාසුගතීසු හත්ථපාද උදරගීවාමුඛාදි සණ්ඨාන භින්නං ලිඞ්ගනානත්තං ලිඞ්ගනානත්ත තො යථාගහිත සණ්ඨානවසෙන අයං ඉත්ථී අයං පුරිසොති උප්පජ්ජමානාය සඤ්ඤාය සඤ්ඤානානත්තං සඤ්ඤානානත්තතො සඤ්ඤානුරූපෙන ඉත්ථීතිවා පුරිසොති වා වොහරන්තානං වොහාර නානත්තං වොහාරනානත්තවසෙන යස්මා ඉත්ථී භවිස්සාමි පුරිසො භවිස්සාමි ඛත්තියො භවිස්සාමි බ්‍රාහ්මණො භවිස්සාමීති එවං තස්ස තස්ස අත්තභාවස්ස ජනකං කම්මං කරීයති" යනාදිය දක්වයි.

තේරුම—කායකර්මාදි භෙද ඇති දානසීලාදීන්ගේද හිංසා සාඨ්‍යාදීන්ගේද ක්‍රමවලින් පැවැත්නාවූ කුශලාකුශල කර්මය සිතින් නිපදවනලද කර්ම නානත්වයවේ. ඒ එසේමය. නානාප්‍රකාර කර්මයන් හෙතුකොටගෙණම දිව්‍යලොක මනුෂ්‍යලොකවලද සතර අපායවලද උපදින සත්වයන්ගේ නානත්වය නානාකරණය දක්නාලැබේ. අත් පා කන් ආදීන්ගේ නානත්වය නානාකරණය දක්නාලැබේ. මේ කර්ම නානත්වය හෙතුකොටගෙණ එකෙකුගේ අත්මෙන් තවත් කෙනෙකුට නැත. එකෙකුගේ පාමෙන් කන්මෙන් කුක්ෂිමෙන් ග්‍රීවමෙන් මුඛමෙන් තවත් කෙනෙකුට නැත. මෙසේ සටහන් වශයෙන් වෙනස් භෙදයඇති ලිඞ්ග නානත්වයවේ. ඒ ලිඞ්ගනානත්වය හෙතුකොටගෙන යම්සේ ගන්නාලද සටහන්වශයෙන් මෝ තොමෝ ස්ත්‍රිය, මේතෙම පුරුෂයායි ව්‍යවහාරකරන්නවුන්ගේ ඒ ව්‍යවහාර නානත්වයවේ. ඒ ව්‍යවහාරනානත්වයෙන් ස්ත්‍රියක් වන්නෙම්දැයි පුරුෂයෙක් වන්නෙම්

දැයි රජෙක්වන්නෙම්දැයි බ්‍රාහ්මණයෙක් වන්නෙම්දැයි මෙසේ සිතා ඒ ඒ ආත්මභාව ජනකවූ කර්ම කරනුලැබේ. උත්පත්තිය ගෙණදුන් කර්මවශයෙන් කර්මබලයෙන් මේ සියල්ලන්ගේ මෙබඳු ප්‍රභේදවූහයි යේයි.

අපට ප්‍රත්‍යක්ෂවූ මේ වර්තමාන මනුෂ්‍යනානත්වයෙන්ම මේ කාරණය පැහැදිලියි. එකෙකුගේ ශරීර ස්වභාව අනිකෙකුට නැත. එකෙකුගේ චරිත ස්වභාව අනිකෙකුට නැත. කාමාවචරකුශල චිත්තයන්ගේ හීනාදී භේදය ඊට ප්‍රත්‍යයවේ. කාම කුසල් රැස්කිරීමේදී ඊට මූලික ඡන්දාදි සතර අධිපතීන් කෙරෙහි හීන ප්‍රණීත භේද ඇතිවෙති. එක්කෝ ඡන්දාධිපතියා හීනවෙයි නැත්නම් ප්‍රණීතවෙයි. හීනනම් ලාමකබවයි ප්‍රණීතනම් උතුම්බවයි ප්‍රථමකොට කර්මය මෙබඳු හීන ප්‍රණීත දෙකොටසකට බෙදා නැවත එයින් එක කොටසක් ගෙණ හීන මධ්‍යම ප්‍රණීතයයි තුන් තුන් ආකාරයකින් බෙදා දක්වයි. ඒ මෙසේයි. අට්ඨසාලිනියෙහි:—

“හීනස්මිං යෙවහි හීනංඅත්ථි මජ්ඣිමංඅත්ථි පණීතං අත්ථි පණීතස්මිංපි හීනංඅත්ථි මජ්ඣිමංඅත්ථිපණීතංඅත්ථි තථා හීන හීනස්මිං හීනං හීනහීනස්මිං මජ්ඣිමං හීනහීනස්මිං පණීතං හීන මජ්ඣිමස්මිං හීනං හීන මජ්ඣිමස්මිං මජ්ඣිමං හීන මජ්ඣිමස්මිං පණීතං හීනපණීතස්මිං හීනං හීනපණීතස්මිං මජ්ඣිමං හීනපණීතස්මිං පණීතං අයමෙවකොනවකො” මෙහි තේරුම—හීනකර්මයෙහි හීනයත් ඇත, මධ්‍යමයත් ඇත, ප්‍රණීතයත් ඇත, ප්‍රණීතකර්මයෙහි හීනයත් ඇත මධ්‍යමයත් ඇත, ප්‍රණීතයත් ඇත, එපරිද්දෙන්ම එයින් කොටසක්ගෙණ බෙදියයුතුය. කෙසේද? හීනවූ කර්මයෙහි හීනයත් ඇත. මධ්‍යමයත් ඇත, ප්‍රණීතයත් ඇත, හීන මධ්‍යම කර්මයෙහි හීනයත් ඇත, මධ්‍යමයත් ඇත, ප්‍රණීතයත් ඇත, හීන ප්‍රණීත කර්මයෙහි හීනයත් ඇත, මධ්‍යමයත් ඇත, ප්‍රණීතයත් ඇත, මෙසේ හීන කොටස් (9) කි. ප්‍රණීතකොටසද “පණීතහීනස්මිං පිහීනං නාමඅත්ථි පණීතහීනස්මිං මජ්ඣිමං පණීතහීනස්මිං පණීතං තථා පණීත මජ්ඣිමස්මිං ......පෙ......තේරුම-ප්‍රණීතහීන කර්මයෙහිද හීනයත් ඇත, මධ්‍යමයත් ඇත, ප්‍රණීතයත් ඇත, ප්‍රණීතමධ්‍යම කර්මයෙහි හීනයත් ඇත, මධ්‍යමයත් ඇත, ප්‍රණීතයත් ඇත ප්‍රණීතකර්මයෙහි හීනයත් ඇත, මධ්‍යමයත් ඇත, ප්‍රණීතයත් ඇත, මෙසේ ප්‍රණීත කොටස්ද (9) කි ඒ දෙක එකතුකළවිට (18) කි. මේ කර්ම (18) පරිද්දෙන් (18; ක් ක්ෂත්‍රියයෝ (18, ක් බ්‍රාහ්මණයෝ (18) ක් වෛශ්‍යයෝ (18) ක් ශුද්‍රයෝ යනාදි නානත්වය වන බව දක්වනලදී.

සම්මොහවිනෝදනියෙහි දක්වනලද ක්‍රමය මෙසේයි. "දුවිධාහි අකුසලා ලොභසහගතා දොසසහගතාච තත්ථ දොස සහගතා ඔළාරිකා ලොභ සහගතා සුඛුමා දොසසහගතාපි දුවිධා නියතාච අනියතාච තත්ථ නියතා ඔළාරිකා අනියතා සුඛුමා නියතාපි කප්පට්ඨිතිකා ඔළාරිකා නොකප්පට්ඨිතිකා සුඛුමා" යනාදිය දක්වයි.

තේරුම අකුසලයෝ ලොභසහගත ද්වෙෂසහගත වශයෙන් ද්විප්‍රකාරවෙති. ද්වෙෂසහගත අකුසල් ඖදාරිකයි. හෙවත් කිලුණුයි. ලොභසහගත අකුසල් සූක්ෂමයි, ද්වෙෂසහගත අකුසල්ද නියතා නියතවශයෙන් ද්විප්‍රකාරයි, ඔවුනතුරෙන් නියත අකුසල් ඖදාරිකයි,ඔව්හු කල්පගණන් විපාක වින්දවන්නෝයි අනියතයෝ සියුම්ය, ස්වල්පකල් විපාකවින්දවන්නෝයි, ලොභසහගත අකුශලයෝද දෘෂ්ටිසම්ප්‍රයුක්තය, දෘෂ්ටිවිප්‍රයුක්තයි ද්විප්‍රකාරවෙති. ඔවුනතුරෙන් දෘෂ්ටිසම්ප්‍රයුක්තවූවෝ ඖදාරිකවෙති. දෘෂ්ටිවිප්‍රයුක්තවූවෝ සූක්ෂමවෙති. ප්‍රාණඝාතාදියද මෙසේයි. මේ අකුශල කර්මවශයෙනි, කුශලයෙහි "චතුබ්බිධෙකුසලෙ කාමාවචර කුසලා ඔළාරිකා රූපාවචරකුසලා සුඛුමා සාපිඔළාරිකා අරූපාවචර කුසලා සුඛුමා සාපිඔළාරිකා ලොකුත්තර කුසලා සුඛුමා" යනාදියයි. සිව් වැදෑරුම් කුසල් අතුරෙන් කාමාවචර කුසල් ඖදාරිකයි. රූපාවචරකුසල් සූක්ෂමයි, රූපාවචර කුසල් ඖදාරිකයි. අරූපාවචර කුසල් සූක්ෂමයි. අරූපාවචරකුසල් ඖදාරිකයි, ලොකොත්තර කුසල් සූක්ෂමයි ඔවුනතුරෙන් කාම කුසල් දානසීල භාවනා වශයෙන් තුන්ප්‍රකාරයි. ඉනුත් දානමය කුසලය ඖදාරිකයි, සීලමය කුසලය සූක්ෂමයි. සීලමය කුසලය ඖදාරිකයි භාවනාමය කුසලය සූක්ෂමයි ඒ භාවනා තොමෝ ද්විහේතුක ත්‍රිහේතුක වශයෙන් ද්විප්‍රකාරයි. ද්විහේතුකයෝ ඖදාරිකයි. ත්‍රිහේතුකයෝ සූක්ෂමයි ත්‍රිහේතුකයන් අතුරෙන්ද සසංස්කාරික ත්‍රිහේතුකයෝ ඖදාරිකයි. අසංස්කාර ත්‍රිහේතුකයෝ සූක්ෂමයි. අනික් සිතල්ලෙන්ද හීන ප්‍රණීත භේදය මේ නයින් දතයුතු—මෙසේ දක්වනලද කර්ම නානත්ව හේතුවෙන්ම සත්වයන්ගේ රූප නානත්වයවේ. ඒ රූප නානත්වය ගෙන සම්මොහවිනොදනියෙහි දක්වූ පාළි වාක්‍යමෙහි තේරුම මෙසේයි. තිරිසතුන්ගේ රූපය සියලු රූපයන්ට වඩා කෙළපැමිණි හීන රූපයයි, ඊටවඩා තිරිසනුන් අතුරෙන් නාග සුපර්ණයන්ගේ රූපය ප්‍රණීතයි. එයද හීනයි. ඊට වඩා ප්‍රේතයන්ගේ රූපය ප්‍රණීතයි. එයද හීනයි ඊට වඩා ජනපද වාසීන්ගේ රූපය ප්‍රණීතයි එයද හීනයි, ඊට වඩා ග්‍රාමභොජකයන්ගේ රූපය ප්‍රණීතයි. එයද හීනයි, ඊට වඩා ජනපද ස්වාමීන්ගේ රූපය ප්‍රණීතයි එයද හීනයි, ඊට වඩා ප්‍රදෙස් රජුන්ගේ රූපය ප්‍රණීතයි. එයද හීනයි, ඊට වඩා චක්‍රවර්තිරජුන්ගේ රූපය ප්‍රණීතයි. එයද හීනයි. ඊටවඩා භූමාටු දෙවි

යන්ගේ රූපය ප්‍රණීතයි. එයද හීනයි. මේ ක්‍රමයෙන් චාතුර්මහා රාජිකාදියෙහිද දතයුතුය. මෙසේ අනාදිමත් සංසාරයෙහි සියලු කාලවල සියලු ලොකවල සියලු සත්වයන්ගේ කර්ම නානත්වයද රූප නානත්වයද දතයුත්තේය.

මෙසේ සත්වයන්ගේ කර්මනානත්වයෙන් රූපනානත්වය වන්නාක් මෙන් චරිතනානත්වයද වන්නේය. ඒ මෙසේයි.

“ඉමෙසඤ්හි සත්තානං ලොභොපි උස්සන්නො හොති දොසොපි මොහොපි අලොභොපි අදොසොපි අමොහොපි තං පනෙතෙසං උස්සන්නභාවං කොනියාමෙතීති? පුබ්බහෙතු නියාමෙති කම්මායූහනක්ඛණෙයෙව නානත්තං හොති කථං? යස්සහි කම්මායූහනක්ඛණෙ ලොභො බලවා හොති අලොභො මන්දො අදොසා මොහා බලවන්තො දොසමොහා මන්දා තස්ස මන්දො අලොභො ලොභං පරියාදාතුං නසක්කොති අදොසා මොහා පන බලවන්තො දොස මොහෙ පරියාදාතුං සක්කොන්ති තස්මා සොතෙන කම්මෙන දින්නපටිසන්ධිවසෙන නිබ්බත්තො ලුද්ධො හොති සුඛසීලො අක්කොධනො පඤ්ඤවා පන හොති වජිරූපමඤාණොති” යනාදියෙයි අත්ථසාලිනියි—තේරුම. මේ සත්වයන්ට ලොභය උත්සන්නවෙයි. ද්වේෂයද උත්සන්නවෙයි. මොහයද උත්සන්නවෙයි. (අලොභ අද්වේෂ අමොහයන්ගේ උත්සන්න භාවයද මෙනයින් දතයුතු) ඒ ලොභ ද්වේෂාදි හෙතූන්ගේ උත්සන්න භාවය කවරෙක් නියමකෙරේද?යත්. පූර්වහෙතුතෙමේ නියමකරයි. කර්මය රැස්කරන ක්ෂණයෙහි කර්මය සමග හට්ගත් ලොභ ද්වේෂා දීන්ගේ නානත්වය නානාකරණය ඇත්තේය. ඒ එසේමය. යමෙකුගේ කර්මායූහනක්ෂණයෙහි ලොභයම බලවත්ව අලොභය මඳවෙයිනම් නැතහොත් අද්වේෂය අමොහය බලවත්ව ද්වේෂය මොහය මඳවෙයිනම් ඔහුගේ මඳඅලොභය ලොභයගෙවාලිය නොහෙයි අද්වේෂ අමොහයන් බලවත්වූයෙන් ද්වේෂමොහයන් ගෙවාලිය හැකිවෙත්. එහෙයින් ඒ පුද්ගලතෙමේ ඒලොභාධිකකර්මයෙන් දෙනලද ප්‍රතිසන්ධි වශයෙන් දැඩිලොභීවෙයි. එහෙත් ඔහු පිරිසිදු සිල්ඇති ක්‍රොධ නොකරනසුලුවූ පැණවතෙක්නම්වෙයි. ශක්‍රයාගේ වජ්‍රා යුධයටබඳු තියුණු නුවන ඇත්තෙක්දවෙයි

යමෙකුගේවනාහි කර්මය රැස්කරන ක්ෂණයෙහි ලොභ ද්වේෂ දෙදෙන බලවත්ව අලොභ අද්වේෂ දෙදෙන මඳවෙත්ද? අමොහය බලවත්ව මොහය මඳවෙයිද? හෙතෙම පෙරකීනයින් ඒ කර්මයෙන් ලද ප්‍රතිසන්ධි වශයෙන් ලොභියෙක්වෙයි. ක්‍රොධකරන සුලුදවෙයි. වජ්‍රොපමඥාන ඇත්තේවෙයි. දත්තාභය ස්ථවිරයන් වහන්සේමෙනි. යමෙකුගේ කර්මය රැස්කරන ක්ෂණයෙහි ලොභ අද්වේෂ මොහයන

මොහු ත්‍රිදෙන බලවත්ව ඉතිරි අලොභාදීහු මඳවෙත්ද? හෙතෙම පෙරකීනයින් ලොභියෙක්වෙයි. මුග්ධයෙක්දවෙයි. නුමුත් සැප ඇත්තෙක්ව ක්‍රොධ නොකරනසුලු වෙයි. එසේම යමෙකුගේ කර්ම රැස්කරන ක්ෂණයෙහි ලොභ ද්වෙෂ මොහ තිදෙන බලවත්වී අලොභ අද්වෙෂ අමොහ තිදෙන මඳවෙත්ද? හෙතෙම පෙරකීනයින් ලොභියෙක්ද වෙයි, ක්‍රොධ සීලීදවෙයි, මූඪදවෙයි.

යමෙකුගේ කර්ම රැස්කරන ක්ෂණයෙහි අලොභ ද්වෙෂ මොහ බලවත්ව ඉතිරි ලොභ අද්වෙෂාදීහු මඳවෙත්ද? හෙතෙම පෙරකීනයින්ම මඳ කෙලෙස් ඇත්තෙක්වේ. දිව්‍යාලම්බනයක් දැකද නිශ්චලවෙයි. නුමුත් නපුරු දුෂ්ට අඥනයෙක්වෙයි.

යමෙකුගේ කර්ම රැස්කරන ක්ෂණයෙහි අලොභ අද්වෙෂ මොහ බලවත්ව ඉතිරි ලොභ ද්වෙෂ අමොහ මඳවෙත්ද? හෙතෙම පෙර පරිද්දෙන් අලොභියෙක්දවෙයි. සුබසීලීදවෙයි නුමුත් අඥනවෙයි.

යමෙකුගේ කර්ම රැස්කරන ක්ෂණයෙහි අලොභ ද්වෙෂ අමොහ තිදෙන බලවත්ව ඉතිරි ලොභාදීහු මඳවෙත්ද? හෙතෙම පෙරකී නයින් අලොභීවෙයි ප්‍රඥවන්තදවෙයි නුමුත් දුෂ්ටව ක්‍රොධකරණ සුලුවෙයි.

යමෙකුගේ කර්ම රැස්කරන ක්ෂණයෙහි අලොභ අද්වෙෂ අමොහ යන තිදෙන බලවත්ව ලොභ ද්වෙෂ මොහ යන තිදෙන මඳවෙත්ද? හෙතෙම පෙරකී නයින් ප්‍රතිසන්ධිය ලැබ අලොභීදවෙයි. අද්වෙෂීදවෙයි. අමූඪදවෙයි හෙවත් ලොභනොකරන්නෙක්වේ. ක්‍රොධ නොකරන්නෙක්වේ. ඥනවන්තයෙක්දවේ. මහාසංඝරක්ඛිත තෙරුන්වහන්සේ මෙනි.

මෙසේ පෙර ජාතියෙහි රැස්කළ කර්මහෙතූන්ගේ නානත්වයෙන් වන චරිත නානත්වයද දතයුතුයි. මේ ධර්මයෙහි සත්‍යභාවය අපට ප්‍රත්‍යක්ෂයි. ඒඑසේමැයි අතැම්කුලවල ස්ත්‍රී ලොභාධික තැනැත්තියක් වෙයි. පුරුෂතෙම නිර්ලොභීවෙයි. ඇතැම් කුලවල පුරුෂතෙම ලොභී වෙයි. ස්ත්‍රීතොම නිර්ලොභවෙයි ඇතැම් කුලවල දෙදෙනම ලොභීහු වෙති. ඇතැම් කුලවල දෙදෙනම නිර්ලොභීහුවෙති. ද්වෙෂ මොහ අද්වෙෂ අමොහාදියත් මෙසේයි අපට ප්‍රත්‍යක්ෂවශයෙන්ම පවුල්වල පවත්නා මේ අවුල් ලොකස්වභාවයට මහත් විපතක්ව පවත්නාහ.

කම්ම නානත්තතො සත්ත නානත්තං භවතෙ ඉති,
දෙසනාය කථා ටීකා වණ්ණනා ඤායො අයං.

අනමතග්ගම්හි සංසාරෙ මහාදුක්ඛ මහා භයෙ,
යදිදං කම්මනානත්තං දුක්ඛං දදාති සබ්බදා.

කර්ම නානත්ව වර්ණනායි.

චතුර්විධ රූපොත්පත්තිය.

එනම: කම්මජය, චිත්තජය, ඍතුජය ආහාරජය යනමේ සතරයි. කම්මජය කියන්නේ කර්මයෙන් හටගන්නාවූ රූපයි. චිත්තජය කියන්නේ සිතින් හටගන්නාවූ රූපයි. ඍතුජය කියන්නේ ශීතොෂ්ණයයි කියනලද ඍතුවෙන් හටගන්නාවූ රූපයි. ආහාරජය කියන්නේ කවඩීකාර ආහාරයෙන් හටගන්නාවූ රූපයි. ඔවුනතුරෙන් කම්මජරූප (18) ක —ඒ මෙසේයි.

පඤ්චපසාද රූපානි භාවරූපමියංතථා,
ජීවිතං හදයං රූපං ආකාසොච අථාපරං.

පඨවිච ආපො තෙජො වායොවණ්ණොච ගන්ධකො,
රසොජානි විනිබ්භොගො අට්ඨාරසෙව කම්මජා.

මෙහි තේරුම ප්‍රසාද රූප පසද, ස්ත්‍රීභාව පුරුෂභාව රූප දෙකද, ජීවිත රූපයද, හෘදයවස්තු රූපයද, ආකාශරූපයද, පෘථිවිය, ආපොය, තෙජොය, වායොය, වර්ණය, ගන්ධය, රසය, ඕජාය යන අවිනිර්භොග රූප අටදයි මෙසේ අටළොස් රූපයෝ කම්මජයෝයි.

චිත්තජරූප (15 ක. - ඒ මෙසේයි.

කායවචී විඤ්ඤත්ති සද්දො අථාපරං,
ලහුතාමුදුතාදිච රූපං සුද්ධට්ඨකංතථා,
ආකාසොති පණ්ණරස රූපානි චිත්තජාසියුං.

තේරුම, කායවිඥප්තිය, වාක්විඥප්තිය යනමේ (2) ද, ශබ්ද රූපයද, ලහුතාදි රූප (3) ද, පෘථිවී ආදි ශුද්ධාෂ්ටක රූප (8) ද, ආකාශරූපයද, යනමේ (15) චිත්තජයෝයි.

ඍතුජරූප (13) ක.—ඒ මෙසේයි.

සද්දොලහු විකාරංච සුද්ධට්ඨකමථාපරං,
ආකාසොචාති තෙරස රූපානි උතුජාසියුං.

තේරුම, ශබ්දරූපයද, ලහුතාදිත්‍රයද, අවිනිර්භොග රූප (8) ද, ආකාශ රූපයද යනමේ (13) ඍතුජයෝයි.

ආහාරජ රූප (12) ක.—ඒ මෙසේයි.

ලහුතාදිත්තයං රූපං සුද්ධට්ඨකමථාපරං,
ආකාසොචාති බාදසරූපා ආහාරජාසියුං.

තේරුම, ලහුතාදි විකාර රූප (3) ද, අවිනිර්භොග රූප (8) ද, ආකාශරූපයද, යනමේ දොළොස් රූපයෝ ආහාරජයෝයි.

අභිධම්මාර්ථසංග්‍රහ ව්‍යාඛ්‍යානයෙන් සංගෘහීතයි.

කම්මජා අට්ඨාරස පණ්ණරසච චිත්තජා,
තෙරස උතුජරූපා බාදසාහාරජාසියුං.

කර්ම චිත්ත ඍතු ආහාර යන චතුස්සමුට්ඨානයන් අතුරෙන් කර්ම නම් අකුසල්සිත් (12) ය. කාමාවචර කුසල්සිත් (8) ය රූපාවචර කුසල්සිත් (5) ය යනමේ පස්විසි කුසල්සිත් සමග යෙදෙන චෙතනාවෝයි.

චිත්ත නම් අකුසල්සිත් (12) ද, කාම කුසල්සිත් (8) ද, රූප කුසල් සිත් (5) ද, අරූප කුසල්සිත් (4) ද, ලොකොත්තර කුසල්සිත් (4) ද, යනමේ (33) තෙතිසය කාම ක්‍රියාසිත් (8) ද, රූපක්‍රියාසිත් (5) ද, අරූප ක්‍රියාසිත් (4) ද, අහෙතුක ක්‍රියා සිත් (3) ද, යනමේ (20) ය, සම්පටිච්ඡන සංතීරණ අහෙතුක විපාකසිත් (5) ද, මහා විපාකසිත් (8) ද, රූප විපාකසිත් (5) ද, ඵලසිත් (4) ද, යනමේ (22) ය. මෙසේ පන්සැත්තෑ ප්‍රකාරවූ චිත්තයෝයි. දෙපස් විඥානයද, අරූප විපාක සිත් (4) ද අත්හැරයි

ඍතු නම් ශීතඍතු උෂ්ණ ඍතුයි කියනලද තෙජෝධාතුවයි.

ආහාර නම් අධ්‍යාත්මික ධාතු සන්තානයවූ ඕජායි කියනලද ආහාරයයි මිට කබලීකාරාහාරයයි කියනුලැබේ.

"යාය ඔජාය යාපෙන්ති යත්ථ යත්ථ පාණිනො
අයංතු කබලීකාරො ආහාරොති පවුච්චති"

තේරුම යම් යම් තැනක සත්වයෝ යම් යම් (කන බොන ආහාර වල) රසඔජාවක් හෙතුකොටගෙණ යැපෙත්ද, ජීවත්වෙත්ද, ඒ ඕජාතොමෝ වනාහි කබලීකාරාහාරයයි කියනුලැබේ යනුයි.

මෙසේ කර්ම චිත්ත ඍතු ආහාරයයි විස්තර කරනලද චතුර්විධ සමුත්ථානයන් අතුරෙන් ප්‍රථමකොට දක්වනලද පස්විසි කුසලාකුසල චෙතනාවෝ අතීත භවයෙහි රැස්කොට තබනලද්දාහු කාම රූප භවයන්හි සවකීය සවකීය ඉන්‍ද්‍රියබද්ධ සන්තානවල කායදශක භාව දශකාදීන්ගේ වශයෙන් ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ උත්පාදක්ෂණයේ පටන් රූපයන් උපදවන්නාහුය. සියලු සිත්වලම උත්පාදස්ථිති භඞ්ගයයි ක්ෂණ තුණෙක් තුණෙක් ඇත්තය එයින් චිත්තයාගේ හටගැන්ම උත්පාදයයි පැවැත්ම ස්ථිතියයි. විනාශය භඞ්ගයි. ප්‍රතිසන්ධි සිත උත්පාදස්ථිති භඞ්ගයයි ක්ෂණත්‍රයෙක් ඇත්තේවෙයි. භවඞ්ගසිතත් එසේයි. භවඞ්ග චලනාදි සියලුම චිත්තයන්ගේ සවභාවත් එසේයි. පෙරභවයෙහි රැස්කොට තබනලද කර්මය හෙතුකොටගෙණ ප්‍රතිසන්ධි විඥානයෙහි පටන් ඇතිවන සකලචිත්තයන්ගේ උත්පාදස්ථිති භඞ්ගයන ක්ෂණත්‍රය අතුරෙන් එකෙකි චිත්තක්ෂණයක රූප පිඩු තුණ තුණ බැගින් ජීවත්ව වසනතුරු මරණාසන්නය දක්වා උපදවයි. මේ කර්මය රූපයන් උපදවන අන්දමයි. සම්මොහ විනොදනියෙහි.
"ප්‍රථමංහි පටිසන්ධිචිත්තං දුතියං භවඞ්ගං—පෙ— සොළසමං භවඞ්ගං

තෙසු එකෙකස්ස උප්පාදට්ඨිති භඞ්ගවසෙන තයො තයො ඛණා තත්ථ එකෙකස්ස චිත්තස්ස තීසුතීසු ඛණෙසු සමතිංස සමතිංස කම්මජ රූපානි උප්පජ්ජන්ති තෙසු පටිසන්ධි චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ සමුට්ඨිතං කම්මජරූපං අනන්තරස්ස භවඞ්ග චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ යෙවනිරුජ්ඣති ඨිතික්ඛණෙ සමුට්ඨිතං ඨිතික්ඛණෙ භඞ්ගක්ඛණෙ සමුට්ඨිතං භඞ්ගක්ඛණෙ යෙවනිරුජ්ඣති"යි කීහ. තේරුම මනුෂ්‍යයාහට මව්ගැබේදී පළමුකොට ප්‍රතිසන්ධිසිතද, දෙවෙනිව තෙවෙනිව යනාදීන් භවඞ්ගසිත් (16) ක්ද වෙති. ප්‍රතිසන්ධි සිත සමග සිත්(17) ක් වෙති එතෙකි සිතක තුන් තුන් ක්ෂණයන්හි කාය දශක, භාවදශක වස්තුදශක වශයෙන් සමතිස් කර්මජ රූපපිණ්ඩයෝ උපදිත්. (එහි කායදශකනම් පඨවී, ආපෝ, තෙජෝ, වායෝ, වර්ණ ගන්ධ, රස, ඕජා, ජීවිතෙන්ද්‍රිය, කායප්‍රසාද යනමේ දසයයි එසේම පඨවි, ආපෝ, තෙජෝ, වායෝ, වර්ණ, ගන්ධ, රස, ඕජා, ජීවිතෙන්ද්‍රිය ස්ත්‍රීභාවය හෝ පුරුෂභාවය යනමේ දසය භාවදසකයි. පඨවී, ආපෝ, තෙජෝ, වායෝ, වර්ණ, ගන්ධ, රස, ඕජා, ජීවිතෙන්ද්‍රිය, හෘදයවස්තුව යනමේ දසය වස්තු දසකයයි. ඔවුන් අතුරෙහි ප්‍රතිසන්ධිචිත්තයාගේ උත්පාද ක්ෂණයෙහිදී හටගත් සමතිස් කර්මජ රූප පිණ්ඩ (17) වෙනි භවඞ්ග චිත්තය ගේ උත්පාදක්ෂණයේදීම විනාශවෙත්. ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ ස්ථිතික්ෂණයේදී හටගත් සමතිස් කර්මජ රූප පිණ්ඩ (17) වෙනි භවඞ්ගයාගේ ස්ථිතික්ෂණයෙහි විනාශවෙත්. ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ භඞ්ග ක්ෂණයෙහි හටගත් සමතිස් කර්මජ රූප පිණ්ඩ (17) වෙනි භවඞ්ග චිත්තයාගේ භඞ්ග ක්ෂණයෙහි විනාශවෙත්. "ඉතිසොළසතිකාඅට්ඨ චත්තාළීසහොන්ති" යනුවෙන් මෙසේ ක්ෂුද්‍රක්ෂණ වශයෙන් සමතිස් ක්ෂණයක රූප පිඬු (48) වෙති. මෙයින් විඥප්තිවය ලක්ෂණ රූප චතුෂ්කය වර්ජිතකොට ඇති රූපයන්ගේ ආයුෂප්‍රමාණය දක්වනලදී. පටන් ගැත් මේ දී කර්මයෙක් උපදවනලද මේ කලල රූප පිණ්ඩයට දෙවනුව චිත්තඍතු ආහාර යන තුන්දෙනාගෙන්ද උපකාරලැබේ. මෙසේ ප්‍රථමකොට කියනලද කලලාවස්ථාව සතියක් ඒ ආකාරයෙන් පැවත්මවී දෙවෙනි සතියෙහි වටකුරු බින්දුවක්වැනි අර්බුදාවස්ථාවද තෙවෙනි සතියෙහි මස්වැදල්ලක්වැනි පේසි අවස්ථාවද, සිව්වෙනි සතියෙහි ඝනස්වභාවයෙන්යුත් අවස්ථාවද පස්වෙනි සතියෙහි ස්ත්‍රී ස්වභාවයෙන් හෝ නැතහොත් පුරුෂ ස්වභාවයෙන් සටහන් ඇතිවීමද, සවන සතියෙහි හිස අත්දෙක කකුල්දෙක යන පිළිකා පසකට වෙන්වීමදවේ. සත්වන සතියෙහි චක්ෂුර්දශකය පහළවෙයි. අටවෙනි සතියෙහි ශ්‍රොත්‍රදශකය පහළවෙයි නවවන සතියෙහි ඝ්‍රාණදශකය පහළවෙයි. (මේ විභාවිනී ටීකාචාර්‍ය්‍ය මතයි.) මෙසේ මනුෂ්‍ය යෙකුට අයත් සියල්ලක් සම්පූර්ණවූ පසු සවිකී ගණනට වැඩීමෙන් රූපපිඬු උපදනාහ. චක්ඛු, සොත, ඝාණ, ජිව්හා, කාය

භාව, වස්තු, ජීවිත නවක යනමේ ස්ථාන ආශ්‍රයකොට එකෙකී
ස්ථානයෙක්හි යටකී පරිද්දෙන් ක්ෂුද්‍රචිත්තක්ෂණ (48) හි රූප පිඩු (48)
බැගින්වූ (842) ක් රූපපිඩු වර්තමාන ජීවත්වීම ලැබ කියනලද පරිද්
දෙන් විනාශවෙත්, චිත්තය වනාහි ඉපදුම් පැවතුම් නැසුම් වෙමින්
චිත්තයක් පාසා අනන්තර ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍යය ලැබ ලැබ පරම්පරාව
නොසිඳ පවත්නේවෙයි ඒ සමග උපදවන කර්මජරූප පිණ්ඩය
වනාහි ඒ ඒ චිත්තයන්ට අයිති ඒ ඒ තුන් තුන් ක්ෂණයන්හිදී
රූප පිඩු තුන තුන බැගින් උපදවමින් රූප පිඩු (48) වර්තමාන
ජීවත්වීම ලැබ අනන්තර අනන්තර චිත්තයන්ගේ තුන් තුන්
ක්ෂණයන්හිදී විනාශවෙමින් පවත්නේය. යටකී පරිද්දෙන් උත්පාද
යෙහි හටගත් රූප පිණ්ඩය උත්පාදයෙහිද, එසේම ස්ථිතියෙහි
හටගත් රූප පිණ්ඩය ස්ථිතියෙහිද, භඞ්ගයෙහි හටගත් රූප
පිණ්ඩය භඞ්ගයෙහිද, විනාශවෙයි සේයි යම් සත්වයෙකුගේ
මරණාසන්නයේදී ඇතිවන චුති චිත්තයට මුලින් (17) වෙනි
චිත්තක්ෂණය දක්වා සිතත් රූපයත් යනමේ දෙකම කියනලද
පරිද්දෙන් ඉපදුම් පැවතුම් නැසුම් යනමේ තුනින් යුක්තව
දිවාරෑ මුළුල්ලෙහි පවත්නේවෙයි.—මෙසේ කර්මජ රූපෝත්පත්ති
ක්‍රමය දතයුතුය.

යටකී පන්සැත්තෑ(75)ප්‍රකාර චිත්තයෝම රූපයන් උපදවන්නාහුය. චිත්තජ රූප වනාහි සකලචිත්තයන්ගේ උත්පාද ක්ෂණවලම උපදනාහුය ප්‍රතිසන්ධි විඥානය, දෙපස් විඥානය, අරූප විපාක සිත් (4) රහතුන්වහන්සේගේ චුතිචිත්තයත් රූප නුපදවත් රූප ජනක ශක්තියක් නැති හෙයිනි කායවිඥප්ති වාග්විඥප්ති සංඛ්‍යාත රූපවලින් චිත්තජ රූප ස්වභාව තේරුම්ගැනීම පහසුය. විස්තර කර්මෝත්පත්තිවර්ණනායෙහි දක්වා ඇත— මෙසේ චිත්තජ රූපෝත් පත්ති ක්‍රමය දතයුතුය.

ශීතෝෂ්ණයි කියනලද තේජෝ ධාතුතොමෝ තමාගේ ස්ථිති ක්ෂණයට පැමිණ ශුද්ධාෂ්ටක ශබ්ද නවකාදි භේදභින්නවූ රූපයන් උපදවන්නීය. ඉන්ද්‍රිය බද්ධ මනුෂ්‍ය තිරශ්චීනාදීවූ අධ්‍යාත්ම සන්තාන යන්හිද අනින්ද්‍රියබද්ධ ගස් ගල් පර්වත ගඞ්ගා මුහුදු ආදි බහිර්ධා සන්තානයන්හිද සුදුසු පරිද්දෙන් ඍතුජ රූප උපදවා වර්ධනය කරයි පෘථිවිය, සමුද්‍රය, ගඞ්ගා ආදි අනින්ද්‍රිය බද්ධ සකලසංස්කාර යෝම ඍතුජ රූප පිණ්ඩයෝයි — මෙසේ ඍතුජ රූපෝත්පත්ති ක්‍රමයද දතයුතුය.

කන බොන ආහාරපාන වර්ගවලින් ලැබෙන රසඕජා තොමෝ රස හතර ඔස්සේ පැතී-ගොස් ශුද්ධාෂ්ටකාදි රූපයන් උපදවන්නීය. මෙසේ ආහාරජ රූපෝත්පත්ති ක්‍රමය දතයුතුය.

"ඉච්චෙවං පටිසන්ධිමුපාදාය කම්ම සමුට්ඨානා දුතිය චිත්තමුපාදාය චිත්ත සමුට්ඨානා ඨිතිකාලමුපාදාය උතුසමුට්ඨානා ඔජා ඵරණමුපාදාය ආහාර සමුට්ඨානා චෙති චතු සමුට්ඨාන රූපකලාපසන්තති කාමලොකෙ දීපජාලාවිය. නදී සොතොවිය ච යාවතායුකමබ්බොච්ඡින්නා පවත්තන්ති" යනු අභිධම්මාර්ථ සංග්‍රහයි.

තේරුම—මෙසේ ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ උත්පාදක්ෂණයෙහි පටන් කර්මජ රූපසන්තතිද, ප්‍රථම භවඞ්ගචිත්තයාගේ උත්පාදක්ෂණයෙහි පටන් චිත්තජ රූප සන්තතිද, ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ ස්ථිති ක්ෂණයෙහි පටන් ඍතුජ රූපසන්තතිද, මවගේ රස තහර අනුසාරයෙන් රස ඔජාව ශරීරයෙහි ස්ඵරණ කාලයෙහි පටන් ආහාරජ රූපසන්තතිද, කාමලොකයෙහි ප්‍රදීපජාලාවක් මෙන්ද, ගඞ්ගා ජල ප්‍රවාහයක් මෙන්ද, ආයු ඇතිතාක් නොසිඳී පවතියි යනුයි. ප්‍රදීප ජාලාවයයි කියනලද පහන්දැල්ල නිතරම හටගැනුම් පැවතුම් නැසුම් යනමේ තුනින් යුක්තයි. එමෙන් රූප පිඬුත් යටකීලෙස හටගැනුම් පැවතුම් නැසුම් යනමේ තුනින් යුක්තයි. ගලා බසින ගඞ්ගාජලයාගේ ස්වභාවද ඒ ආකාරයෙන්ම වන්නේය.

මෙසේ උත්පාද ස්ථිති භඞ්ගයන ක්ෂණත්‍රයෙන්යුක්ත චතුසමුට්ඨානික රූපයයි කියනලද සකන්ධ කය කොටස් වශයෙන් තුනකි "නාභිතො පට්ඨාය හෙට්ඨා හෙට්ඨිම කායො නාම, තස්මිං කාය දසකං භාවදසකං ආහාර සමුට්ඨානානි අට්ඨ උතුසමුට්ඨානානි අට්ඨ චිත්ත සමුට්ඨානානි අට්ඨ ති චතුචත්තාලීස රූපානි, නාභිතො උඩ්ඪං යාව ගලවාටකා මජ්ඣිමකායො නාම, තත්ථ කාය දසකං භාව දසකං වත්ථුදසකං ආහාර සමුට්ඨානාදීනි තීණි අට්ඨකානීති චතු පඤ්ඤාසරූපානි, ගලවාටකතො උඩ්ඪං උපරිමකායො නාම, තත්ථචක්ඛු දසකං සොත දසකං ඝාණ දසකං ජිව්හා දසකං කාය දසකං භාව දසකං ආහාර සමුට්ඨානාදීනි තීණි අට්ඨකානීති චතුරාසීති රූපානි" අට්ඨසාලිනීයි.

තේරුම-නාභියෙහි පටන් යටහෙට්ඨිම කායනම්වේ. එහි කාය දසකය, භාව දසකය, ආහාර සමුට්ඨාන රූප (8) දෙනය. ඍතු සමුට්ඨාන රූප (8) දෙනය, චිත්තසමුට්ඨාන රූප (8) දෙනය, යන රූප (54) දෙනක. නාභියෙන් උඩ ගලවළුව දක්වා මධ්‍යම කායනම්වේ. එහිද කාය දසකය, භාව දසකය, වස්තු දසකය, ආහාර සමුට්ඨාන රූප (8) දෙනය, චිත්තසමුට්ඨාන රූප (8) දෙනය, ඍතුසමුට්ඨාන රූප (8) දෙනදැයි රූපයෝ (54) සිව්පනස්දෙනෙක. ගලවළුයෙන් උඩ උපරිමකාය නම්වේ. එහි චක්ෂුර්දශකය, ශ්‍රොත්‍ර දශකය, ඝ්‍රාණ දශකය, ජිහ්වාදශකය, කාය දශකය, භාවදශකය, ආහාර, චිත්ත, ඍතු, අෂ්ටකත්‍රයදැයි. මෙසේ 48) සිව් අසූවක් රූප

වෙත්. ඔවුන් අතුරෙහි ගෙවකීමකුගෙහි රූප මධ්‍යම උපරිම කායයන්හි රූප හා මිශ්‍රනැත. සෙසු කය දෙක්හි රූපද අනික් කයක රූප හා මිශ්‍ර නැත. සියල්ලක්ම එකිනෙක අමිශ්‍රවැයි පඤ්ච සෙවන හා රුක්සෙවන එකාබද්ධව පෙනෙන නමුත් එකකට එකක් මිශ්‍ර නැත. එමෙන්ම මේ රූප සියල්ලද එකකට එකක් මිශ්‍රනැතැයි සේයි. කියනලද චතු සමුට්ඨානික රූපයන් අතුරෙන් කර්මජ රූපය අනික් රූපයන්ට වඩා ප්‍රධානවෙයි. චක්ෂුඃ ප්‍රසාදය ඇතිවූයේ පෙරභවයෙහි දැක්මෙහි ආසාවෙන් උපදවනලද කර්මබලයෙනි. ශ්‍රොත්‍රප්‍රසාදය ඇතිවූයේ පෙර භවයෙහි ඇසීමෙහි ආසාවෙන් උපදවනලද කර්මබලයෙනි. ඝ්‍රාණප්‍රාසාදය ඇතිවූයේ පෙර භවයෙහි ගන්ධාඝ්‍රාණයෙහි ආසාවෙන් උපදවනලද කර්මබලයෙනි. ජිහ්වා ප්‍රසාදය ඇතිවූයේ පෙරභවයෙහි රසාස්වාදයෙහි ආසාවෙන් උපදවනලද කර්මබලයෙනි. කාය ප්‍රසාදය ඇතිවූයේ පෙරභවයෙහි ස්පර්ශාස්වාදයෙහි ආසාවෙන් උපදවනලද කර්මබලයෙනි. සෙසු චිත්තජ ඍතුජ ආහාරජ රූපයෝ කර්මජ රූප නායකයාට උපස්ථම්භකයෝයි. උපකාරකයෝයි සේයි කර්මජ රූපය රජෙකු සමානවෙ. චිත්තජ රූපය එම රජුට උවමනා ගමනාගමනාදියට රථ වාහන සපයා දෙන රථාචාර්යයකු සමානවේ. ඍතුජ රූපය එම රජුට ගිම්දර වතුර උවමනා කල්හි එය සපයාදෙන කෙනෙකු සමානවේ ආහාරජරූපය ඒ කර්මජ රූප රජහුට භොජන පිළියෙල කරදෙන අරක්කැමියකු සමානවේ කාම භූමි රූපභූමිවය ඒ රජුගේ රාජ්‍යය සමානවේ. ආයුක්ෂය, කර්මක්ෂය, උභයක්ෂය, උපච්ඡේදක කර්ම යනමේ මරණ සතර (4) ඒ රජහුට අනතුරව ලැස්තිව සිටින හතුරු රජුන් (4) දෙනෙකු සමානවෙත්. යම් විටෙක ඒ හතුරු රජුන්ට වසඟවීද ඒ වනාහි ඒ රජහුගේ මරණයනම්වේ යටකියනලද ප්‍රකාරයෙන් එකෙකි සිතක් ඉපදීම් පැවතුම් නැසුම් යන ක්ෂණත්‍රයෙන් යුක්තවේ. එම චිත්තක්ෂණ (17) කට වරක් විඥප්තිවය වර්ජිතකොට ඇති සියලුම රූප ඉපදුම් පැවතුම් නැසුම් වලින් යුක්තව මරණාසන්නාය දක්වා පහන්දැල්ලමෙන් පරම්පරාව අවිච්ඡින්නව ගොස් මරණය වන කාලයෙහි චුතිචිත්තයෙන් ජීවිතෙන්ද්‍රිය සිඳුනාට පසු ඍතුජරූප කලාපය පමණක් ශෙෂවීමෙන් අනික්තැනක ප්‍රතිසන්ධිය ඇති වන්නේය මේ වනාහි සජීවා හැව හැරදමා අනික්තැනකට ඇදීයන්නාක් මෙනි. සජීවා නම් අනන්තර ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍යය ලැබ ලැබ වැලනොකැඩී අවිවන චිත්ත පරම්පරාවයි. හැව නම් හැරදමාගිය ඍතුජමානකළඹරයයි කියනලද මලකුණයි සේයි.

මෙසේ නැවත නැවත ඇතිවන්නාවූ ප්‍රතිසන්ධි භවඞ්ගාදි චිත්ත පරම්පරාවද, එසේම රූප පරම්පරාවද * භවයක් පාසා ලැබෙන බැවින් ඒ වනාහි ජාතිදුක්නම් වන්නීය. ඒ ජාතිදුක මුල්කොට ජරාමරණාදි අනික් සියලු දුක් ඇතිවන්නාහුය ඒ දුකින් නිදහස් ස්ථානය නම් කර්මක්ෂය කර ඥානයට අරමුණු වන්නාවූ අසඞ්ඛත ධාතුසඞ්ඛ්‍යාත උත්තම නිර්වාණ සැපත වන්නේය

සියලු බුදුවරයන් වහන්සේලාද, පසේබුදුවරයන් වහන්සේලාද, රහතුන්වහන්සේලාද, ඒ උතුම් නිවන් සැප අත්පත්කර ගැණීමෙන් ඕයහලද සකල සංසාර දුකින් මිදුනුසේක.

පුනප්පුනං පටිසන්ධි භවඞ්ගාදි පුනප්පුනං,
රූපුප්පත්ති අයං ජාති භවෙ දුක්ඛා භවෙ භවෙ.
ඉති ඤාණෙන ඤත්වාන බුධා සංසාර භීරුකා,
කම්මක්ඛයං කරිත්වාන ලභන්ති අමතං පදං.

චතුසමුට්ඨානික රූප වර්ණනායි.

කාම භූමි, රූප භූමි, අරූප භූමි යන ත්‍රිවිධ භූමින්හි
පුද්ගලයෝ සියල්ලෝම (214) දෙනෙක් වෙති—ඒ මෙසේයි.

සතර අපායෙහි	4	දෙනෙක
මිනිස්ලොව	11	,,
චාතුර්මහාරාජික දෙව්ලොව	11	,,
තව්තිසා දෙව්ලොව	10	,,
යාම දෙව්ලොව	10	,,
තුසිත දෙව්ලොව	10	,,
නිර්මාණරති දෙව්ලොව	10	,,
පරනිර්මිත වසවර්ති දෙව්ලොව	10	,,
බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජ බ්‍රහ්ම ලෝකයෙහි	9	,,
බ්‍රහ්මපුරෝහිත බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	9	,,
මහාබ්‍රහ්ම බ්‍රහ්මලොකයෙහි	9	,,
පරිත්තාභ බ්‍රහ්මලොකයෙහි	9	,,
අප්පමාණාභ බ්‍රහ්මලොකයෙහි	9	,,
ආභස්සර බ්‍රහ්මලොකයෙහි	9	,,
පරිත්තසුභ බ්‍රහ්මලොකයෙහි	9	,,

* අසංඥසත්වයෙහිද, අරූපලොකවලද මඳ මඳ චේතනස්කම් ඇතිවී තිබෙන්නේ භාවනාබලයෙන් ධ්‍යානකර්ම චේතනස්වීමෙනි. විපාක දීමෙන් ධ්‍යානකර්ම ගෙවී කෙලවරවූවිට තිබූත පරිද්දෙන්මවේ.

අප්පමාණසුභ බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	9	,,
සුභකිණ්හක බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	9	,,
වෙහප්ඵල බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	9	,,
අසඤ්ඤසත්ත බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	1	,,
අවිහ බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	3	,,
අතප්ප බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	3	,,
සුදස්ස බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	3	,,
සුදස්සී බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	3	,,
අකනිට්ඨක බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	3	,,
ආකාසානඤ්චායතන බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	8	,,
විඤ්ඤාණඤ්චායතන බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	8	,,
ආකිඤ්චඤ්ඤායතන බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	8	,,
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන බ්‍රහ්මලෝකයෙහි	8	,,
මුළුගණන.	214	

ඔවුන් අතුරෙන් නරකය, තිරිසන්අපාය, ප්‍රේතලෝකය, අසුර ලෝකය යන මේ සතර අපායෙහි පුද්ගලයෝ (4)දෙන කවරහුද?යත් ඒ සතර ස්ථානයෙහි අකුශලවිපාක උපේක්‍ෂා සහගත සන්තීරණ සිතින් ප්‍රතිසන්ධි ප්‍රාප්ත දුගීති අහේතුක පුද්ගලයෝ (4) දෙන වෙති.

මිනිස්ලොව (11) පුද්ගලයෝ කවරහුද? කුශලවිපාක උපේක්‍ෂා සහගත සන්තීරණ සිතින් ප්‍රතිසන්ධි ප්‍රාප්ත සුගති අහේතුක පුද්ගලයාය, ද්විහේතුක පුද්ගලයාය, ත්‍රිහේතුක පෘථග්ජන පුද්ගලයාය, ශ්‍රොතාපත්ති මාර්ගස්ථ පුද්ගලයාය, ශ්‍රොතාපත්ති ඵලස්ථ පුද්ගලයාය, සකෘදාගාමි මාර්ගස්ථ පුද්ගලයාය, සකෘදාගාමි ඵලස්ථ පුද්ගලයාය, අනාගාමිමාර්ගස්ථ පුද්ගලයාය, අනාගාමිඵලස්ථ පුද්ගලයාය, අර්හත්මාර්ගස්ථ පුද්ගලයාය, අර්හත්ඵලස්ථ පුද්ගලයාය, යනමේ (11) දෙන වෙති. චාතුර්මහාරාජිකයෙහිත් මෙම පුද්ගලයෝ (11)දෙන මය. චාතුර්මහාරාජිකයට අයත් භූමිනිශ්‍රිත දෙවියන් අතර සුගති අහේතුකයා ලැබෙන බව සැලකියයුතුය තව්තිසා දෙව්ලොව (10) පුද්ගලයෝ කවරහුද? අහේතුකයන් හැර ඉතිරි ද්විහේතුක ත්‍රිහේතුක පෘථග්ජන ශ්‍රොතාපත්ති මාර්ගස්ථ, ඵලස්ථ, සකෘදාගාමි මාර්ගස්ථ, ඵලස්ථ, අනාගාමි මාර්ගස්ථ, ඵලස්ථ, අර්හත් මාර්ගස්ථ, ඵලස්ථ, යනමේ 10) දෙන වෙති යාමයෙහිත් එසේමැයි, තුසිතයෙහිත් එසේමැයි, නිර්මාණරතියෙහිත් එසේමැයි, පරනිර්මිත වසවර්තියෙහිත් එසේමැයි.

බ්‍රහ්මපාරිෂද්‍යයෙහි පුද්ගලයෝ (9) දෙන කවරහුද? අහෙතුක ද්විහෙතුකයන් හැර ඉතිරි පෘථග්ජන ත්‍රිහෙතුකයා සමග ශ්‍රොතආපත්ති මාර්ගස්ථ ඵලස්ථ, සකෘදාගාමි මාර්ගස්ථ, ඵලස්ථ, අනාගාමිමාර්ගස්ථ ඵලස්ථ, අර්හත්මාර්ගස්ථ, ඵලස්ථ යන මේ (9) දෙනාවෙති, බ්‍රහ්මපුරොහිතයෙහිත් එසේමැයි. මහාබ්‍රහ්මයෙහිත් එසේමැයි. පරිත්තාභයෙහිත් එසේමැයි. අප්පමාණාභයෙහිත් එසේමැයි. ආභස්සරයෙහිත් එසේමැයි පරිත්තසුභයෙහිත් එසේමැයි, අප්පමාණ සුභයෙහිත් එසේමැයි. සුභකිණ්හයෙහිත් එසේමැයි. වෙහප්ඵලයෙහිත් එසේමැයි.

අසංඥසත්වයෙහි ලැබෙන (1) පුද්ගලයානම් සුගති අහෙතුකයායි.

අවිහයෙහි පුද්ගලයෝ (3) කවරහුද? අනාගාමිඵලස්ථ, අර්හත් මාර්ගස්ථ, අර්හත් ඵලස්ථ යනමේ (3) දෙනයි. අතප්පයෙහිත් එසේයි. සුදස්සයෙහිත් එසේයි, සුදස්සියෙහිත් එසේයි. අකනිට්ඨයෙහිත් එසේයි, ආකාසානඤ්චායතනයෙහි පුද්ගලයෝ (8) කවරහුද? ත්‍රිහෙතුක පෘථග්ජනයාය, ශ්‍රොතආපත්ති ඵලස්ථයාය, සකෘදාගාමි මාර්ගස්ථ ඵලස්ථ, අනාගාමි මාර්ගස්ථ, ඵලස්ථ, අර්හත් මාර්ගස්ථ ඵලස්ථ යනමේ පුද්ගලයෝ (8) දෙන වෙති. විඤ්ඤාණඤ්චායතනයෙහිත් එසේයි, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනයෙහිත් එසේයි, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනයෙහිත් එසේයි. ඔවුන් අතුරෙහි අහෙතුක, ද්විහෙතුක, ත්‍රිහෙතුකයයි දක්වනලද පුද්ගලයෝ අනාර්යයෝයි, හෙවත් පෘථග්ජනයෝයි.

ශ්‍රොතආපත්ති මාර්ගස්ථ, ඵලස්ථ. සකෘදාගාමි මාර්ගස්ථ, ඵලස්ථ, අනාගාමි මාර්ගස්ථ ඵලස්ථ, අර්හත් මාර්ගස්ථ ඵලස්ථයි දක්වනලද පුද්ගලයෝ ආර්යයෝයි. එහි අනාර්යයෝනම් කර්මක්ලේශයන් ක්ෂය නොකොට භවොත්පත්තියට සහ ජරාමරණාදියට නැවත නැවත පමුණුවන්නාවූ කර්ම ක්ලේශයන් ගෙන් හරිනවූ සත්වයෝයි. ආර්යයෝ නම් කොටස්වශයෙන් හෝ සම්පූර්ණවශයෙන් හෝ ක්ලේශයන් සහ කර්මයන්ද ක්ෂයකොට පුනර්භවය තීන්දුවට හෝ භවොත්පත්තියට යතත් සත්වරකට වඩා නොනැස් සකලදුකින් නිදහස් අමෘතමහානිර්වාණයට නියමවූ උත්තමයෝයි. එයින් රහතුන්වහන්සේ ලොභාදි කර්මනිදානයන් සහ පුරාණකර්මයන්ද ක්ෂයකිරීමෙන් මතු එකම භවයක්වත් උත්පත්තිය නොලබන්නාවූ සකල සංසාරදුකින් නියමවශයෙන්ම නිදහස් උත්තමයන් වහන්සේයයි දතයුතු.

පුග්ගලා උපලබ්භන්ති අරියා අනරියා ඉධ,
යථාරහං තිභූමිසු මිස්සකා චතුද්දස.

භූමිපුග්ගල වර්ණනායි.

මෙහි දැක්වූ ආර්‍ය අනාර්‍ය පුද්ගලයන් අතුරෙන් ආර්‍යයෝ (108) එකසිය අටදෙනෙක්වෙත්—ඒ මෙසේයි.

එකබීජය, කොලංකොලය, සත්තක්ඛත්තුපරමයයි සෝතාපන්නආර්‍යයෝ තිදෙනෙක් වෙති. ඒ තිදෙන දුක්ඛාපටිපදාදන්ධාභිඤ්ඤා දුක්ඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා සුඛාපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා සුඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා යනමේ සතර ප්‍රතිපදායෙන් එක එක ආර්‍ය පුද්ගලයා ගිනුකල (12) දෙනෙක් වෙති. කාමභවයෙහි සකෘදාගාමි පුද්ගලයාය, රූපභවයෙහි සකෘදාගාමි පුද්ගලයාය, අරූපභවයෙහි සකෘදාගාමි පුද්ගලයායයි සකෘදාගාමි පුද්ගලයෝ තිදෙනෙක්වෙති. ඒ තිදෙනද, කියනලද පරිද්දෙන් සතර පටිපදායෙන් ගිනුකල (12) දෙනෙක් වෙති. යටකී ශ්‍රොත ආපන්න (12) ද පසුව කී සකෘදාගාමි (12) ද එකතුකලාම ශ්‍රොතආපන්න සකෘදාගාමි ආර්‍යයෝ (24) දෙනෙක්වෙති

අනාගාමි පුද්ගලයෝ අන්තරාපරිනිබ්බායීය, උපහච්චපරිනිබ්බායීය, අසඞ්ඛාර පරිනිබ්බායීය, සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායීය, උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමීයයි එකෙකි. බඹලොව (5) දෙන බැගින් අවිහය අතප්පය, සුදස්සය, සුදස්සිය යනමේ සතර බඹලොව (20) දෙනෙක්ද, උද්ධංසොතය හැර අකනිට්ඨ බඹලොව ඉතිරි සතර දෙනද යනමොවුන්ගේ වශයෙන් පඤ්චසුද්ධාවාසයෙහි අනාගාමි ආර්‍යයෝ (24) දෙනෙක්වෙති. යටකී ශ්‍රොත ආපන්න සකෘදාගාමි (24) දෙනද මෙම අනාගාමි (24) දෙනද එකතුකලාම (48) දෙනෙක්වෙති. ශුෂ්කවිදර්ශකය, සමථයානිකය යන රහතුන් වහන්සේලා දෙනම සමග (50) දෙනෙක් වෙති. ශ්‍රොත ආපන්න මාර්ගස්ථය, සකෘදාගාමි මාර්ගස්ථය, අනාගාමි මාර්ගස්ථය, අර්හත් මාර්ගස්ථය යන සතරමාර්ගස්ථ පුද්ගලයන් සමග (54) දෙනෙක් වෙති. ඒ (54) දෙන ශ්‍රද්ධාධික (54) දෙනය ප්‍රඥාධික (54) දෙනයයි ගිනුකල (108) එකසිය අටදෙන සම්පූර්ණවේ.

විස්තර මෙසේයි-මොවුනතුරෙන් එක බීජයානම්, "එකමෙව පටිසන්ධි බීජං එතස්සාති එකබීජී" යනුවෙන් එකම ප්‍රතිසන්ධි විඥාන බීජොත්පත්තිය මොහුට ඇත්තේනුයි. එක බීජයයි දක්වයි. කොලං කොල නම් "කුලතොකුලං ගමනං එතස්සාති කොලං කොලො කුලන්ති චෙත්ථ භවො අධිප්පෙතො" යන ආදියෙන් සෝවාන්වූ තැන් පටන් නීච කුලොත්පත්තියක් නැත. මහා භොගකුලවලම උපදියි මෙසේ දිව්‍යලොක මනුෂ්‍යලොකවල සවරක් උත්පත්ති වශයෙන් ගමන්කෙරේනුයි. කොලං කොල නමැයි දක්වයි "සත්තක්ඛත්තුපරමොති එත්ථ සත්තක්ඛත්තු සද්දෙන සත්තපටිසන්ධි ගහණවාරා වුච්චන්ති පරමො උක්කං

සපරිච්ඡෙදෙ ඉති සත්තක්ඛත්තුං පරමො එතස්සාති සත්තක්ඛත්තු පරමො" යනුවෙන් (7) වරක්ම ප්‍රතිසන්ධිය ලබන ශ්‍රොත ආපත්ති පුද්ගලයා බව දක්වයි. එකබීජීය යනාදි ප්‍රභෙද කෙසේවෙත්ද? මතු ත්‍රිවිධ මාර්ග විදර්ශනාව යමෙකුට බලවත්වන්නීද? හෙතෙම එක බීජීනම් වෙයි. ඊට මඳවන්නී කොලං කොලනම් වෙයි. ඊටත් මඳවන්නී සත්තක්ඛත්තු පරමනම්වෙයි.

"නිබ්බානං පතිසවනතො උපගමනතො නිබ්බාන මහා සමුද්ද නින්නතාය සොතසදිසත්තාවා සොතොති වුච්චති අරියො අට්ඨඞ්ගි කොමග්ගො සොතස්ස ආපත්ති ආදිතො පජ්ජනං පාපුණනං පඨම සමන්නාගමො සොතාපත්ති" යනු නිර්වචනයි. නිර්වාණය කරා (නොවරදවාම එළඹෙන හෙයින්) නොහොත් නිර්වාණ නැමති මහා සමුද්‍රයට බැසනැණිමෙහි ජලස්‍රොතයක් හා සදෘශ හෙයින් මහා ස්‍රොත නම්වේ. එනම් ආර්ය අෂ්ටාඞ්ගික මාර්ගයයි. එම ආර්ය අෂ්ටාඞ්ගික මාර්ග නමැති ජලස්‍රොතයට ප්‍රථමකොට නියමවශයෙන්ම පැමිණීම වන හෙයින් ශ්‍රොත ආපත්ති නමැයි දක්වයි. ගඟක ගලාබසින දිය සැඩපහර මහ සයුරට බැසගැණීම ඒකාන්තයෙන්ම සිදුවන්නාක් මෙන් ප්‍රථමසමන්නාහාරයෙන් පහවහුත ආර්ය අෂ්ටාඞ්ගික මාර්ගස්‍රොතයට ප්‍රථමකොට පැමිණ නිර්වාණය දක්වා නොනැවතී යන හෙයින් සොතාපත්ති නමැයි යන තේරුම මෙයින් ප්‍රකාශවේ මෙහි ආයන උපසර්ගය ආදි ක්‍රියායෙහි වැටේ

"සකිං එකවාරං පටිසන්ධිවසෙන ඉමං මනුස්සලොකං ආගච්ඡතීති සකදාගාමී" යනුවෙන් ප්‍රතිසන්ධිවශයෙන් මේ මිනිස්ලොවට එක් වරක් පැමිණේනුයි යන අර්ථයෙන් සකෘදාගාමි බව දක්වයි. එක බීජීශ්‍රොත ආපත්ති පුද්ගලයා හට එකම ප්‍රතිසන්ධියක් ඇතිවීමත් සකෘදා ගාමි පුද්ගලයාට දෙව්ලොව ප්‍රතිසන්ධියක්ද මිනිස්ලොව ප්‍රතිසන්ධියක්ද මෙසේ ප්‍රතිසන්ධි දෙකක් ඇතිවීමත් දෙදෙනාගේ වෙනසයි

"පටිසන්ධිවසෙන ඉමං කාම ධාතුං න ආගච්ඡතීති අනාගාමී" යනුවෙන් ප්‍රතිසන්ධිවශයෙන් මේ කාමලොකයට නැවත නොපැමිණේ නුයි යන අර්ථයෙන් අනාගාමීයයි දක්වනලදී "ආයුනොවෙමජ්ඣං අනතික්කමිත්වා අන්තරාව කිලෙසපරි නිබ්බානං පත්තො අන්තරාපරි නිබ්බායී නාම" යනුවෙන් ආයුෂයාගේ මැද ඉකුත්නොකොට අතර රහත්ව පිරිනිවන් පාන උතුමාණන්වහන්සේ අන්තරාපරිනිබ්බායී නාමැයි දක්වයි. "ආයුනොවෙමජ්ඣං පඤ්ච කප්පසතං උපහච්ච අතික්කමිත්වා අරහත්තං පත්තො උපහච්ච පරිනිබ්බායී නාම" යනු වෙන් ආයුෂයාගේ අර්ධයක් හෙවත් කල්ප (500) ක් ඉකුත් කොට රහත්වන උතුමාණන්වහන්සේ උපහච්චපරිනිබ්බායී නාමැයි දක්වයි. අතප්පාදියෙහිද ඒ ඒ ආයුෂප්‍රමාණයෙන් ගතයුතුය.

"සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන කිලමන්තො දුක්ඛෙන පත්තො සසඞ්ඛාර පරිනිබ්බායී නාම" යනුවෙන් උත්සාහයෙන් කලානන වෙමින් දුකින් මාර්ගඋපදවා පිරිනිවන්පාන උත්තමතෙම සසඞ්ඛාර පරිනිබ්බායී නමැයි දක්වයි. "අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙන අකිලමන්තො සුඛෙන පත්තො අසංඛාර පරිනිබ්බායී නාම" යනුවෙන් උත්සාහ වීරහිතව කලානනනොව සුවසේ මාර්ගඋපදවා පිරිනිවන්පාන උත්තමතෙම අසඞ්ඛාර පරිනිබ්බායී නමැයි දක්වයි. "උද්ධමස්සතණ්හා සොතං වට්ට සොතං වාති උද්ධං සොතො අකනිට්ඨං ගච්ඡතීති අකනිට්ඨගාමී" යනුවෙන් යමෙක් තෙම මේ මිනිස්ලොව ඉපද අනාගාමි ඵලයට පැමිණ අවිහය, අතප්පය, සුදස්සය, සුදස්සීය යන සිව් බඹතලවල ඉපද රහත්වන්ට නොහැකිවන්නේ අකනිට්ඨ බඹලොවට පැමිණ රහත්වෙයිද? ඒ තෙමේ උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමි නමැයි දක්වයි. "කිලෙසසඞ්ඛාතා අරයො සංසාරචක්කස්සවා අරා කිලෙසා හතා අනෙනාති අරහා" යනුවෙන් රාගාදි කෙලශධර්ම නමැති සතුරන් නොහොත් සංසාර චක්‍රයාගේ කෙලෙස් නමැති දැව් ඉතිරි නොකොට වැනසූ හෙයින් අර්හත්යයි දක්වයි. "සුක්ඛා ලූඛා විපස්සනා එතස්ස අත්ථීති සුක්ඛවිපස්සකො" යනුවෙන් ශුෂ්කවූ විදර්ශනාභාවනාව මොහුට ඇත්තේනුයි. ශුෂ්ක විදර්ශක නමැයි දක්වයි. "සමථොඑව යානං එතස්ස අත්ථීති සමථයානිකො" යනුවෙන් සමථ භාවනාවම යානාවක්කොට මෝහට ඇත්තේනුයි. සමථයානික නමැයි දක්වයි.

මෙහි සමථනම් මාර්ගයට පාදකවූ සමසතලිස් කර්මස්ථාන භාවනාසමාධියි. මේ ආර්ය්‍ය පුද්ගල විස්තරය පුද්ගල ප්‍රඥප්ති වර්ණනා සෙහි සහ චතුභාණවාරට්ඨ කථායෙහිද නිදර්ශිතයි.

සොතාපන්නාදයො අරියා චත්තාරො අට්ඨපුග්ගලා,
අට්ඨ එකසතං හොන්ති තිභූමි සු පභෙදතො.

ආර්ය්‍ය පුද්ගල වර්ණනායි.

සතරමග සිව්දහස්නය.

ස්‍රොතආපත්ති මාර්ගයෙහි නය දහස.

ස්‍රොතආපත්තිමාර්ගය සුඤ්ඤතය, අප්පණිහිතය යන දෙකින් ගුණකල දෙකෙක්වෙති. ඒ දෙක "දුක්ඛාපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා දුක්ඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා සුඛාපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා සුඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා" යනමේ සතර ප්‍රතිපදායෙන් ගුණකල අටෙක් වෙති යටකී ශුද්ධිකදෙක 2 හා ඒ 8 එකතුකල කල්හි ධ්‍යානනාමයෙන් මාර්ගසිත් දශයෙක්වෙති එසේම මාර්ගය, සතිපට්ඨානය, සම්‍යක්ප්‍රධානය, ඍද්ධිපාදය, ඉන්ද්‍රිය, බලය, බොධ්‍යඞ්ගය, සත්‍යය, සමථවිදර්ශනාය, ධර්මය, ස්කන්ධය, ආයතනය, ධාතුය, ආහාරය, ස්පර්ශය, වෙදනාය,

සංඥය, චේතනාය, ජීවිතය යන මේ 19 එකුන්විසි නාමයන්ද දසය දසය බැගින් වෙනවෙනම යෙදුවාම ලැබෙන 190ට යටකී ශුද්ධික ධ්‍යාන දශය එකතුකළකල්හි නය 200 ක් වේත්. ඒ 200 ක් නය ඡන්ද, චිත්ත විරිය, වීමංසා යන සතර අධිපතීන් අතුරෙන් එකෙකි. අධිපතියක් හා 200 බැගින් යොදගත්කල්හි මාර්ගනය 800 ක් වෙත්. එම 800 ක් මාර්ගනය අමිශ්‍ර 200 සමග එකතුකළකල මාර්ගනය 1000 දහසක් වෙති. මෙහි මාර්ගයනුද නයයනුද එකාර්ථයි.

ජාතකාදි නානා ප්‍රකාරවූ බණපොත්වල දහසක් නයින් සමන්විතවූ සෝවාන් පෙලෙහි පිහිටියේය යනාදීන් දක්නා ලබන ධර්මයන්ගේ මේ විස්තරයවේ.

සකෘදාගාමි මාර්ගනය 1000 ත් මෙසේයි.
අනාගාමි මාර්ගනය 1000 ත් මෙසේයි.
අර්හත් මාර්ගනය 1000 ත් මෙසේයි.

මේ වනාහි ප්‍රතිසම්භිදා නිර්දේශාගතනයයි.

සැටදහස්වන පරිදිනම්:—

අට්ඨඞ්ගික වාරය, පඤ්චඞ්ගික වාරය, සබ්බඞ්ගානිකවාරයයි වාර තුනෙකි. එයින් එකෙකිවාරයෙක්හි 1 තණ්හායපහානං, 2 තණ්හායච අවසෙසානඤ්ච කිලෙසානං පහානං 3 කුසලානඤ්ච පහානං, 4 තිණ්ණංච කුසලමූලානං පහානං 5 සාසවානං පහානං යන පස් කොටස අතුරෙන් ප්‍රථම කොට්ඨාසබ්‍යානාභිනිවෙසයෙහි ශුද්ධික ප්‍රතිපදාය ශුද්ධිකශූන්‍යතාය ශූන්‍යත ප්‍රතිපදාය ශුද්ධික අප්‍රණිහිතය අප්‍රණිහිත ප්‍රතිපදායයි සර්වනපඤ්චකයෙක. ඒ පඤ්චකය චතුෂ්ක පඤ්චක නය වශයෙන් වැඩූ කල්හි ධ්‍යානාභිනිවෙශයෙහි දශයෙක් වෙති. මේ නයින් මාර්ගාභිනිවෙශාදියෙහිද නය දසය බැගින් වනහෙයින් සියල්ල පිඩුව් 200 ක් වෙති. ඒ මාර්ග 200 අධිපති චතුෂ්කයෙන් වැඩූකල මාර්ග 800 ක් වෙති. ඒ 800 ක් මාර්ග යථොක්ත ශුද්ධික 200 හා එකතුකළ කල්හි මාර්ග 1000 ක් වෙති. ඒ 1000 ශ්‍රොත ආපත්ති මාර්ගාදි සතරමාර්ගයෙන් වැඩිකළ කල්හි මාර්ග 4000 ක් වෙති. ඒ 4000 යථොක්ත තණ්හාය පහානං යනාදි කොට්ඨාස පඤ්චකය අතුරෙන් එකෙකි කොටසෙක්හි 4000 බැගින් දමා ගිනුකළ මාර්ගනය 20,000 ක් වෙති. එම 20,000 අට්ඨඞ්ගිකාදි වාරතුනෙන් ගිනුකල මාර්ගනය 60,000 සැටදහස සම්පූර්ණවෙති. මේ සච්චවිභඞ්ගාගත ක්‍රමයවේ.

සොතාපත්ත්‍යාදයො මග්ගා චත්තාරොපි පකාසිතා,
සුඤ්ඤතාදීන භෙදෙන සහස්සනය මණ්ඩිතා.
තණ්හාපහාන මාදීනං කොට්ඨාසාන වසාපන,
සට්ඨිසහස්ස භෙදෙ සංඛ්‍යා වෙභඞ්ගියො මතො.

ලොකොත්තර මාර්ගනය වර්ණනායි.

ග්‍රන්ථ නිගමනය.

1 යං කම්ම වණ්ණන මකාසි මහං පසත්ථං
පඤ්ඤා විසුද්ධ තරුණී ජනනී සභාගං
සා ජන්තුනං හිතසුඛං සතතං දදන්ති
ලඞ්කාඞ්ගනා සිරසි මොලිමණීව භාතු.

2 දුද්දිට්ඨිජාල තිමිරොඝ දිවාකරාභං
සංදිට්ඨි කුන්ද වන බොධනිසාකරාභං
යො කම්මවණ්ණන මිමං පරියාපුණාති
සො කම්ම භෙද කුසලො භවතෙ සපඤ්ඤො.

3 යො කම්ම වණ්ණනමිමං පරමත්ථසාරං
ආසෙවනෙ ගහණ ධාරණ චින්තනෙන
සො පඤ්ඤවා භව භවෙ භවතෙ භවම්හා
මුත්තො අසඞ්ඛත සුඛඤ්ච ලභෙය්‍ය ඛිප්පං.

4 යො යොච අත්ථි මම එත්ථ පමාදදොසො
ගණ්හන්තු ධම්මරසමෙව පහාය තං තං
ඉච්ඡාභිමාත පරිපුණ්ණ සුජන්තුනං වෙ
නිච්චප්පසංස කරණෙන නමයහ මෙත්ථ.

5 දුජ්ජන්තුනං මම අයං විසමෙ ච හොති
සජ්ජන්තුනං සුමධුරං අමතං ච හොති
යොගීන මත්ථ හිතදන මණී ච හොති
සංසාර සින්ධු තරණෙ තරණී ච හොති.

6 සිරිධම්ම සන්නිභා සිරිධම්ම ගරූගරූ
සිරිධම්මනාමෙන නිච්චං පුණ්ණචන්දොව භාසතු.

7 චිරං තිට්ඨතු බුද්ධස්ස ධම්මරාජස්ස සාසනං
සබ්බෙව පාණිනො හොන්තු තස්මිං ආදර ගාරවා.

8 කම්මවණ්ණනකාරාය ඉමායෙවං කතායමෙ
සබ්බෙ නරන්තු ආරූළ්හා ඛිප්පං සංසාරසාගරා.

9 ඉමිනා පුඤ්ඤකම්මෙන කතෙන සුද්ධ චෙතසා
කම්මස්ස කාතා ඤාණිහං භවෙය්‍යං ජිනිජාතියං.

10 ඉමිනා පුඤ්ඤකම්මෙන කතෙන සුධ චෙතසා
කල්‍යාණමිත්ත සම්පත්තිං ලභෙය්‍යං ජාතිජාතියං.

11 ඉමිනා පුඤ්ඤකම්මෙන කතෙන සුධ චෙතසා
සංසාරදුක්ඛතො මුත්තො ලභෙය්‍යං අමතං පදං.

12 සිරිසද්ධම්මරාජස්ස සාසනොදය කාමිනා
සිරි විජය නාමෙන ථෙරෙන කම්මවාදිනා.

13 අභිධම්මත්ථකාමීනං පාභතත්ථාර සන්නිභා
සම්පාදිතා අයං කම්මවණ්ණනා කම්මවණ්ණනා.

14 ජින නිබ්බුත වස්සම්හා ති සට්ඨියං චතුස්සතෙ
ද්විසහස්සෙච සම්පත්තෙ සාවණෙ නිට්ඨිතා අයං.

කම් වර්ණනාව නිමි.

ශිවමස්තු.

දැන්වීමයි.

මීට පෙර සිංහල බණපොතකින් දකින්ට නොලැබුනතරම්
පින් පව් දෙකගැන කදිම විස්තරයක් ඇති
කර්ම වර්ණනා නම් මෙම ප්‍රකරණය
ආදරයෙන් පිළිගෙණ මුද්‍රණය කිරීමට වැඩිවශයෙන් මුදල්දුන්
දායක මහත්වරු නම්.

	රු.	ශ.
කොල්ලුපිටියේ හැවුලොක් ටවුන්එකේ කේ.ඩී.ඇම්.ප්‍රේරා මයා	50	00
මීගොඩ ඩී. සී. ඩී. ජයසූරිය මයා	40	00
කොල්ලුපිටියේ ඒ. ඊ. ද සිල්වා අධිනීතිඥතුමා	20	00
පානදුරේ පී. දුමිංගු දියෙස් මහත්මයා	20	00
කොළඹ ඩී. ඩී. පේද්‍රිස් මුදලාලි මහත්මයා	20	00
පානදුරේ ඇම්. ඒ ප්‍රේරා මහත්මයා	10	00
කොල්ලුපිටියේ ඒ. ඊ. ද සිල්වා අධිනීතිඥ තුමාගේ මැතිණියෝ	10	00
දෙමටගොඩ ඩබ්ලිව්. ජේ. ඩයස් නෝනාමහත්මිය	10	00
„ ඩී. ඒ. ජයසේකර නෝනාමහත්මිය	10	00
මීට අඩුවශයෙන් ලැබුන සම්මාදම්මුදල	100	00
සියල්ල එකතුව	290	00

	රු.	ශ.	රු.	ශ.
වියදම්—කඩදාසි, කත්තෝරුගාස්තු ආදියට	305	00		
පින්තූරයට	50	00		
පොතේ කටයුතුගැන අතිරෙක වියදම්	25	00		
එකතුව			380	00
			290	00
නය			90	00

දායක මුදල් ගෙව් පින්වතුන්ට සහ වෙනත් දෙන්ට සුදුස්සන්ටද
තොම්ලයේ දී ඉතුරුහරිය විකුණනුලැබේ.

ණයබේරා ඉතුරු යමක් ඇත්නම් පොත්කතෘවූ
ශ්‍රී විජයනාග ස්වාමීන්වහන්සේට උවමනාකරණ පොත්පත් ආදිය
සම්පාදනය කරදෙනුලැබේ.

මේව නට,

කේ. ඩී. පෙරේරා සහ පුත්‍රයා,

පොතක මිල ශත 75 යි.

ලියුම් එවන විධිය.
කේ. ඩී. පෙරේරා සහ පුත්‍රයා,
අංක 30, 31, වේල්ලවීදිය,
අංක 125 පෙට්ටිය. කොළඹ

K. D. PERERA & SON,
30 & 31 Dam St:
BOX NO. 125. COLOMBO.

සබ්බ දානං ධම්ම දානං ජිනාති